

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «ЧЕРНЕГА ТА ІНШІ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF CHERNEGA AND OTHERS v. UKRAINE)**

(Заява № 74768/10)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

18 червня 2019 року

ОСТАТОЧНЕ

18.09.2019

*Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44
Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.*

У справі «Чернега та інші проти України»

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Джон Фрідрік Кьолбро (*Jon Fridrik Kjolbro*), Голова,
Пауло Пінто де Альбукерке (*Paulo Pinto de Albuquerque*),
Фаріс Вегабовіч (*Faris Vehabović*),
Егідіус Куріс (*Egidijus Kūris*),
Жорж Раварані (*Georges Ravarani*),
Петер Пацолай (*Péter Paczolay*), судді,
Сергій Гончаренко (*Sergiy Goncharenko*), суддя ad hoc,
та Маріалена Цирлі (*Marialena Tsirli*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 26 березня 2019 року
постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу було розпочато за заявою (№ 74768/10), яку 17 грудня 2010 року подали до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) одинадцять громадян України (далі – заявники):

1. Пан Денис Вадимович Чернега, 1982 року народження;
2. Пан Андрій Андрійович Єварницький, 1983 року народження;
3. Пан Геннадій Леонідович Ковшик, 1963 року народження;
4. Пан Борис Євгенович Захаров, 1977 року народження;
5. Пан Андрій Владиславович Єварницький, 1959 року народження;
6. Пан Ігор Федорович Ясінський, 1957 року народження;
7. Пані Любов Володимирівна Мельник, 1959 року народження.;
8. Пан Сергій Сергійович Мельник, 1983 року народження;
9. Пан Андрій Вікторович Цуканов, 1969 року народження;
10. Пан Валерій Юрійович Бортнік, 1967 року народження; та
11. Пан Сергій Анатолійович Кірілін, 1962 року народження.

2. Заявників представляв пан М. Тарахало, юрист, який практикує у м. Київ. 15 листопада 2011 року та 8 жовтня 2014 року, коли було подано заяву, а також зауваження заявників і вимоги щодо справедливої сатисфакції, заявників також представляв пан А. Бущенко, який на той момент був юристом, який практикував у м. Харків. Уряд України (далі – Уряд) представляв його Уповноважений, на останніх етапах провадження пан І. Ліщина.

3. Третій, сьомий та дев'ятий заявники скаржилися за статтею 3 Конвенції на жорстоке поводження представників держави під час протестів у парку імені Максима Горького у м. Харків, в яких вони брали участь у травні та червні 2010 року. Вони також скаржилися,

що держава не захистила їх від цього жорстокого поводження та не провела ефективного розслідування їхніх тверджень щодо цього.

Перший та другий заявники скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції на несправедливий судовий розгляд в апеляційному суді, який розглядав їхні справи про адміністративні правопорушення, оскільки суд не забезпечив їхню присутність у судових засіданнях.

Перший – шостий заявники скаржилися за статтею 11 Конвенції на затримання та притягнення до відповідальності за участь у згаданих протестах.

Усі одинадцять заявників скаржилися за статтею 11 Конвенції, що під час зазначених протестів вони зазнали нападів, від яких держава-відповідач їх не захистила.

4. 05 квітня 2011 року про зазначені скарги було повідомлено Уряд, а решту скарг у заяві було визнано неприйнятними.

5. 27 травня 2014 року сторонам було запропоновано надати додаткові зауваження щодо зазначених скарг та відповісти на питання, чи мали заявники у своєму розпорядженні ефективний національний засіб юридичного захисту у зв'язку з їхніми скаргами за статтею 11 Конвенції.

6. Оскільки пані Ганна Юдківська, суддя, обрана від України, не могла брати участь у розгляді справи (Правило 28 Регламенту Суду), заступник Голови секції вирішив призначити пана Сергія Гончаренка суддею *ad hoc* (підпункт «а» пункту 1 Правила 29 Регламенту Суду).

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

7. Заявники проживають у м. Харків.

8. Згідно з твердженнями заявників у період з 20 травня до 06 червня 2010 року вони брали участь в акціях протесту проти проєкту будівництва дороги, зокрема вирубки дерев, у парку імені Максима Горького у м. Харків.

9. У зв'язку з цими подіями та їхніми наслідками виникли такі питання¹:

(i) щодо всіх заявників: чи було порушено їхнє право на свободу мирних зібрань з огляду на стверджувані словесні та фізичні напади працівників, залучених до реалізації проєкту;

¹ Це узагальнення ключових питань наведено лише для полегшення читання цього рішення. Тому воно є спрощеним та не може вважатися частиною обґрунтування Суду.

(ii) щодо перших шести заявників: чи було порушено їхнє право на свободу мирних зібрань у зв'язку із затриманням та притягненням до відповідальності внаслідок чинення непокори вимозі покинути територію. Це питання поділено на дві підгрупи: перші п'ять заявників, яких затримали разом, та шостий заявник, якого затримали іншого дня;

(iii) щодо першого та другого заявників: чи були справедливими згадані провадження щодо чинення непокори вимозі працівників міліції покинути територію з огляду на відсутність заявників на засіданнях апеляційного суду;

(iv) щодо третього, сьомої та дев'ятого заявників: чи було цих заявників піддано нелюдському чи такому, що принижує гідність поводженню, працівниками, залученими до реалізації проекту, та якщо так, чи дійсно вони не були захищені від такого поводження та не було проведено ефективного розслідування.

А. Схвалення проєкту будівництва дороги у парку імені Максима Горького, громадські обговорення та підготовка до його реалізації

10. 23 червня 2004 року Харківська міська рада (далі – міська рада) ухвалила документ під назвою «Генеральний план розвитку міста до 2026 року», розроблений «Українським державним науково-дослідним інститутом проектування міст «Діпромісто» (далі – Інститут проектування міст). У 2003 році було проведено громадське обговорення плану.

11. 20 вересня 2007 року Департамент будівництва та шляхового господарства Харківської міської ради опублікував у газеті «Харківський Кур'єр» інформацію про свій план будівництва дороги від вулиці Сумської до Новгородської, тобто через згаданий парк, та запропонував висловити зауваження.

12. 10 вересня 2008 року міська рада передала Департаменту будівництва та шляхового господарства земельну ділянку для будівництва дороги.

13. 14 березня 2008 року Інститут проектування міст схвалив наданий Департаментом містобудування, архітектури та земельних відносин Харківської міської ради план, який передбачав будівництво дороги через парк та внесення у зв'язку з цим змін до Генерального плану розвитку міста.

14. 25 січня або лютого 2009 року міська рада затвердила загальний план майбутнього будівництва дороги, у тому числі дороги через парк.

15. 27 квітня 2010 року комісія з представників органів місцевого самоврядування оглянула дерева, які підлягали видаленню для забезпечення будівництва дороги, та склала детальний перелік дерев,

вказавши їхній вид, вік, діаметр та якісний стан. 18 травня 2010 року Державне управління охорони навколишнього середовища в Харківській області погодило цей перелік.

16. 07 травня 2010 року Департамент будівництва та шляхового господарства опублікував повідомлення про заплановане будівництво дороги у газеті «Екологія сьогодні», що видавалась Державною екологічною інспекцією у Харківській області. У повідомленні було вказало місце будівництва дороги, що її протяжність складатиме 1 283 метри, ширина 16 метрів, з тротуаром та велосипедною доріжкою. У повідомленні було зазначено, що під час будівництва буде видалено 503 дерева, проте уздовж дороги буде висаджено 75 дерев та 35 кущів. Було запропоновано надсилати коментарі та для цього вказано поштову адресу Департаменту.

17. 17 травня 2010 року Департамент будівництва та шляхового господарства надіслав до обласних органів з питань охорони навколишнього середовища листи з роз'ясненням, що мета будівництва дороги полягала у зменшенні проблеми з ускладненим дорожнім рухом у центрі м. Харків шляхом створення дороги, яка з'єднає дві автомагістралі в об'їзд центра міста.

18. 19 травня 2010 року виконавчий комітет Харківської міської ради (міський орган виконавчої влади, далі – виконавчий комітет) надав дозвіл на вирубку 503 дерев у парку імені Максима Горького.

19. 11 або 19 травня 2010 року Департамент будівництва та шляхового господарства уклав договір з приватною компанією «П.», залучивши її як головного підрядника проєкту будівництва дороги (далі – головний підрядник).

20. 19 травня 2010 року головний підрядник уклав з приватною компанією договір на проведення «підготовчих робіт» для будівництва дороги. Того дня головний підрядник також уклав з комунальним підприємством «К.» договір субпідряду щодо вирубки дерев на місці будівництва. Підприємство «К.», у свою чергу, залучило інше комунальне підприємство як свого субпідрядника (далі – субпідрядники).

21. 26 травня 2010 року Інспекція державного архітектурно-будівельного контролю у Харківській області видала Департаменту будівництва та шляхового господарства дозвіл на виконання підготовчих робіт для будівництва дороги.

В. Заходи планування забезпечення безпеки громадян та правопорядку

22. 13 або 19 травня 2010 року головний підрядник уклав з місцевим державним комунальним підприємством «Муніципальна охорона» (далі – «МО») договір про надання охоронних послуг. Згідно з договором «МО» зобов'язувалося надати послуги з охорони

зазначеного місця будівництва. «МО» мало ліцензію, видану 02 лютого 2010 року Міністерством внутрішніх справ України, відповідно до якої воно мало право надавати платні охоронні послуги.

23. 19 травня 2010 року виконавчий комітет надіслав лист начальнику Головного управління Міністерства внутрішніх справ України у місті Харкові. Посилаючись на своє рішення від тієї самої дати, яким було надано дозвіл на вирубку дерев (див. пункт 18), він просив направити на місце будівництва працівників міліції для забезпечення громадського порядку з 20 травня 2010 року.

24. 19 травня 2010 року Головне управління Міністерства внутрішніх справ України у місті Харкові погодило план дій для забезпечення громадської безпеки під час виконання робіт з вирубки дерев. Згідно з цим планом для забезпечення безпеки громадян та охорони громадського порядку на території щодня з 20 травня залучався наряд з двадцяти семи працівників міліції, а низка працівників міліції мала перебувати у місцевому відділі міліції, щоб прибути у разі необхідності. У плані було зазначено, що вирубка дерев потенційно могла призвести до мітингів, демонстрацій та інших неочікуваних дій противників проєкту будівництва.

25. 21 травня 2010 року головний підрядник уклав договір про надання охоронних послуг з приватним підприємством «Охоронне агентство «Р-4» (далі – ПОА). Предметом договору було надання охоронних послуг з метою запобігання потраплянню сторонніх осіб на територію будівництва дороги, а надаватися послуги мали з 28 травня 2010 року. ПОА мало ліцензію Міністерства внутрішніх справ України від 11 квітня 2007 року на надання платних охоронних послуг.

26. 25 травня 2010 року головний підрядник звернувся до начальника міського управління міліції з проханням направити на територію будівництва 26 травня 2010 року на 07 год. 00. хв. підрозділ міліції, щоб запобігти потраплянню сторонніх осіб на його територію. 29 травня він попросив начальника міліції на той момент Дзержинського (зараз – Шевченківського) району, в якому знаходиться парк імені Максима Горького (далі – район), забезпечити громадський порядок на території будівництва, посилаючись на події попереднього дня, під час яких згідно з твердженнями підприємства невідомі особи перешкоджали будівельним роботам, лаялися на робітників і намагалися спровокувати бійку.

С. Загальний опис подій у парку імені Максима Горького

27. Вирубка дерев почалася 20 травня 2010 року, привернувши увагу багатьох осіб (у тому числі згідно з їхніми твердженнями і заявників), які виступали проти неї. Згідно з твердженнями заявників присутніми були «сотні» протестувальників. Жодного офіційного

попередження органам місцевого самоврядування надіслано не було. Протестувальники стверджували, *inter alia*, що вирубка дерев була необґрунтованою та неузгодженою належним чином, та вимагали надання доказів її законності. Деякі протестувальники активно намагалися перешкоджати роботі. Зокрема, вони вилізли на дерева за допомогою альпіністського спорядження та прив'язували себе до дерев, що підлягали вирубці, або перешкоджали роботі техніки, перегороджуючи собою шлях.

28. Незважаючи на протести, робота продовжилася. Згідно з твердженнями Уряду у відповідь на дії протестувальників працівники охорони намагалися прогнати їх, відтіснивши за межі майданчика. У деяких випадках виникали сутички. Щонайменше п'ятнадцять разів на майданчик викликали карету швидкої допомоги. Як стверджувалося, працівники міліції, які перебували на майданчику, здебільшого залишилися пасивними, незважаючи на сутички.

29. Вбачається, що основні акції протесту були припинені 02 червня 2010 року, і того дня більшість протестувальників покинула територію будівництва (див. інформацію стосовно відповідного рапорту працівників міліції у пункті 76). Проте деякі протестувальники, вочевидь, продовжували протестувати на території будівництва приблизно до середини серпня 2010 року (див. також пункти 64 і 65 щодо затримання шостого заявника 06 липня 2010 року).

30. Заявники надали фото- та відеодокази подій 20 травня – 02 червня 2010 року, описаних у пунктах 31 – 35, 38, 40, 42 і 45. На момент розгляду справи цим Судом аналогічні відеозаписи також перебували у відкритому онлайн-доступі (див., наприклад, пункт 45 щодо доказів, які стосувалися подій 28 травня)². Деякі відеоматеріали були також розглянуті під час провадження на національному рівні (див., наприклад, пункти 51 і 82), проте не були надані Суду. Суд посилатиметься на наведені нижче докази тією мірою, якою вони не суперечать висновкам національних органів влади (див. щодо цього пункт 248) і, зокрема, тією мірою, якою вони спростовують власні твердження заявників (див., наприклад, пункти 145, 154 і 212).

D. Події 20-25 травня 2010 року

31. Матеріали за 20 травня 2010 року складаються із сюжету новин місцевого харківського телевізійного каналу «АТН» про події у парку імені Максима Горького. У сюжеті показано, як робітники, очевидно без перешкод, рубали дерева. Жодних протестувальників не видно.

2. Див., наприклад, <https://www.youtube.com/watch?v=chOJV43g4Vw&t=104s> та <https://www.youtube.com/watch?v=aoYl6D2x0-w> (востаннє переглянуті 11 червня 2018 року).

Журналіст розповідає, що роботи з вирубки дерев для будівництва дороги виконуються швидко. Проєкт датований 2007 роком, але тоді він викликав заперечення науковців, екологів і мешканців міста. У цей момент у сюжеті показуються кадри демонстрації перед будівлею органу місцевого самоврядування з прапорами та лозунгом «Добкін [на момент подій мер м. Харків], не знищуй парк». Ці кадри позначені як архівне відео. Далі журналіст говорить, що ці протести не завадили міській владі продовжити реалізацію проєкту. Під час, як вбачається, відкритого засідання органів місцевого самоврядування голова Департаменту будівництва та шляхового господарства пояснює необхідність будівництва нової дороги у транспортній схемі міста. На відео з позначкою «17 вересня 2007 року» покано, як тодішній мер Харкова, вірогідно на пресконференції, говорить про джерела фінансування проєкту.

Пан Ш., представник НУО «Печеніги», висловлює своє занепокоєння тим, що буде вирублено більше дерев, ніж дозволено. Пан К., представник іншої НУО «Ми – харків'яни», заперечує, що його ознайомили з дозволами на вирубку дерев, зокрема з рішенням виконавчого комітету від 19 травня. Показано виконувача обов'язків мера Харкова на відкритому засіданні виконавчого комітету, на якому він говорить, що проєкт має усі необхідні дозволи, а НУО були поінформовані. Журналіст стверджує, що громадські активісти скаржилися до міліції на незаконну вирубку дерев і мали намір звернутися до прокуратури та судів.

32. У матеріалі за 22 травня показана звільнена від деяких дерев територія. Протестувальники стоять біля двох дерев та обіймають їх.

33. У матеріалі за 23 травня показуються роботи з вирубки дерев, а поруч стоять кілька осіб. Видно, як одну особу забирають працівники міліції. Троє осіб стоять навколо дерева обличчями до працівників міліції. Одна з них говорить: «Ласкаво просимо на пікнік».

34. У матеріалі за 24 травня показуються роботи з вирубки дерев. Працівники міліції та особи, ймовірно протестувальники, стоять навколо робітників, які тримають бензопили. На одному з уривків можна побачити робітника, який починає пиляти дерево бензопилою, у цей момент підходить особа у цивільному одязі та ставить ногу на стовбур дерева у місці, де робітник намагається пиляти. Робітник відходить.

35. У матеріалі за 25 травня можна побачити велику кількість працівників міліції, які стоять рядами, блокуючи протестувальникам доступ до певних місць, де триває вирубка дерев, або відтягують деяких протестувальників від дерев, тоді як протестувальники намагаються триматися за них. Вбачається, що протестувальників відштовхували, відтягували та відводили від зони вирубки дерев, після чого відпускали. З іншого уривку видно, як працівники міліції відштовхують деяких протестувальників, які, як вбачається,

намагаються підійти ближче до зони, де зрубують високе дерево. Робітник починає пиляти дерево бензопилою, робить коротку паузу, протестувальник підходить та обіймає дерево, не даючи робітнику продовжити.

Е. Стверджувані напади на заявників та інших протестувальників

36. Заявники стверджували про низку «нападів» на них та інших протестувальників представників охорони і робітників у період з 20 травня до 02 червня 2010 року. Слід окремо звернути увагу на такі стверджувані події.

1. Події 27 травня 2010 року

37. Згідно з твердженнями заявників 27 травня 2010 року невстановлені особи у помаранчевих жилетах побили дев'ятого заявника.

Була викликана карета швидкої допомоги і дев'ятого заявника доставили до лікарні, де йому діагностували ушкодження м'яких тканин голови та обличчя, і він пройшов амбулаторне лікування. Того дня він звернувся зі скаргою до районного відділу міліції, стверджуючи про його побиття під час подій у парку імені Максима Горького біля дитячої залізниці.

38. На відео та фотоматеріалах за 27 травня можна побачити такі сцени: (i) особа, яка представилася головою Департаменту будівництва та шляхового господарства, та навколо якої, вочевидь, стояли інші представники влади, у тому числі працівник міліції, сперечається з протестувальниками; (ii) група протестувальників стоїть навпроти бульдозера біля залізничних колій. Вони намагаються сісти на його відвал. Декілька осіб у цивільному одязі безуспішно намагаються відтягнути протестувальників, проте їм вдається оточити відвал і заблокувати бульдозер; (iii) показується як сперечаються група осіб у помаранчевих жилетах і група осіб у цивільному одязі та хаотично штовхають одне одного біля екскаватора. Декілька осіб у цивільному одязі, які, як вбачається, підтримують протестувальників записують події на камери. Видається, що на фотографіях відтворені певні аспекти тих самих сцен. На деяких фотографіях уперше можна побачити червоно-білу сигнальну стрічку.

2. Події 31 травня 2010 року

39. Згідно з твердженнями заявників 31 травня 2010 року на цьому заявницю напали чоловіки у чорному одязі з бейджами «МО» через її протести щодо побиття іншого протестувальника. Згідно з її

твердженнями працівники міліції, що стояли поруч, спостерігали за нападом та не відреагували на її крики про допомогу.

Того дня каретою швидкої допомоги її доставили до лікарні. У лікарні їй діагностували пов'язану зі стресом гіпертензію та забій м'яких тканин поперекової області. Того дня вона перебувала у лікарні з 10 год. 00 хв. до 16 год. 00 хв.

01 червня 2010 року сьома заявниця звернулася до начальника районного відділу міліції, поскаржившись, що 31 травня працівники «МО» нанесли їй удари по спині.

40. Відео та фотоматеріали за 31 травня демонструють іншу бурхливу сцену. На фоні чути звуки техніки, а чоловіки у чорному одязі з бейджами протистоять великій групі осіб у цивільному одязі. Видається, що вони відтягують деяких протестувальників від зони, яку намагаються охороняти. Потім вони формують лінію, становлячись впритул один до одного та блокуючи прохід. Видно, що особи у цивільному одязі, які підтримують протестувальників, фіксують події на відео. Чути вигуки «Міліція!» та «Викличте швидку!». Жінка (вочевидь, сьома заявниця) лежить на землі в оточенні натовпу. Приїжджає карета швидкої допомоги та забирає її. На фотографіях зображені інші сцени, нібито зняті того дня: (i) особи, вочевидь протестувальники, сидять групами біля дерев, помічених лозунгами; (ii) чоловіки у чорному одязі з бейджами протистоять особам у цивільному одязі, відштовхуючи їх; (iii) чоловік у чорному одязі протистоїть, як вбачається, групі протестувальників, яка сидить на землі та тримається за дерево.

3. Події 02 червня 2010 року

41. Згідно з твердженнями заявників 02 червня 2010 року чоловіки у чорному одязі з бейджами «МО» та робітники намагалися звільнити територію від протестувальників. Під час акції до третього заявника наблизилися два робітники, які пізніше були ідентифіковані як А. та К., працівники одного з субпідрядників. Вони погрожували йому та групі інших протестувальників увімкненими бензопилами. Один з них майже поранив третього заявника.

Уряд навпаки стверджував, що це протестувальники напали на робітників, намагаючись відібрати бензопили, і тому робітники були змушені відступити, щоб уникнути тілесних ушкоджень. У своїх твердженнях під час слідства на національному рівні, як викладено у постанові про відмову в порушенні кримінальної справи від 09 серпня 2010 року (див. пункт 81), А. та К. стверджували, що того дня, приїхавши в парк імені Максима Горького на місце, де мала здійснюватися вирубка дерев, вони побачили чоловіків у чорному одязі та протестувальників. Останні почали ображати робітників і чоловіків у чорному одязі. Потім вони почали штовхати А. та К., хапали їх за руки, намагаючись відібрати їхні бензопили. Щоб

завадити цим особам наблизитися, А. та К. увімкнули бензопили. Однак протестувальники почали наблизатися, і щоб не поранити їх, А. та К. були змушені відступати, тримаючи бензопили перед собою.

42. На відеоматеріалі за 02 червня зафіксована бурхлива сцена за участю десятків осіб, під час якої чоловіки у чорному одязі намагаються відтіснити протестувальників від дерев, а протестувальники намагаються втриматися на місці та відштовхуються. Декілька працівників міліції спостерігають. Видно, як на певній відстані від цієї сутички два робітники вмикають свої бензопили. Водночас особа, ідентифікована як третій заявник, наближається до одного з робітників і протистоїть йому, піднімаючи та розводячи руки. Декілька інших осіб також наближаються до робітника. Показується, як робітник відступає, тримаючи бензопилу та розмахуючи нею перед собою горизонтальними півколами. Невдовзі після цього втручається група осіб у камуфляжному і чорному одязі та встає лінією між робітниками та протестувальниками.

Г. Затримання та провадження щодо деяких заявників

1. Затримання деяких заявників 28 травня 2010 року та подальші провадження

43. 28 травня 2010 року поміж інших протестувальників було затримано першого – п'ятого, восьмого та десятого заявників і доставлено до відділу міліції, де було складено протоколи про адміністративне правопорушення у зв'язку із вчиненням злісної непокори законним вимогам працівників міліції. Згідно з цими протоколами зазначені заявники неодноразово відмовлялися виконувати вказівки працівників міліції покинути територію будівництва та протистояли спробам працівників міліції відтіснити їх, зокрема волочачи ноги та намагаючись вирватися і залишитися на території. Вбачається, що невдовзі після складання протоколів заявників звільнили.

44. У різні дні ці протоколи були розглянуті Держинським районним судом міста Харкова (далі – районний суд). У судових засіданнях заявники свою вину не визнали. Зокрема, вони стверджували, що вранці 28 травня 2010 року були у парку імені Максима Горького разом з іншими протестувальниками, щоб висловити своє невдоволення вирубкою дерев (див., разом з тим твердження першого та другого заявників стосовно цього, які відрізняються від інших, у пунктах 52 і 53). Територія будівництва не була огороженою, та вони вважали, що правомірно знаходилися у громадському місці. Поруч знаходилися приблизно 100 працівників міліції та вони не просили протестувальників покинути територію.

Декілька людей у чорному одязі з бейджами «МО» оточили протестувальників і почали стискати їх у тісне коло. Тоді підійшли працівники міліції, проте замість того, щоб відреагувати на крики протестувальників про допомогу, вони одного за одним витягли з натовпу деяких протестувальників, у тому числі заявників, та доставили їх до відділу міліції без жодних вимог або пояснень. Заявники прослідували за працівниками міліції без будь-якого опору.

45. На фото та відеоматеріалах за 28 травня зафіксована особа у цивільному одязі, яка очолює групу з десятків чоловіків у чорному та іншому одязі з бейджами. Вони наближаються до групи протестувальників, які знаходяться на ділянці, поміченій сигнальною стрічкою, та стоять, як вбачається, біля залізничного переїзду. Чоловік декілька разів повторює «будь ласка, залиште територію будівництва». У відповідь йому кажуть: «Це парк, а не територія будівництва». Тоді чоловіки з бейджами, становлячись у лінію впритул один до одного, починають просуватися, вочевидь, намагаючись відтіснити протестувальників з переїзду до краю огороженої ділянки. Протестувальники чинять опір, а деякі викрикують «Міліція!» та «Парк наш!». Прибуває велика кількість працівників міліції. Побачивши їх, протестувальники починають скандувати «Міліція з народом!». Коли прибули працівники міліції, протестувальників вже відтіснили з переїзду, проте оточені чоловіками з бейджами у тісне коло, вони все ще знаходилися в межах огороженої ділянки. Начальник відділу міліції обмінюється нерозбірливими словами – він нібито говорить «Хочете піти з [території]?» – з особою, яка, як вбачається, є одним з протестувальників, і каже іншим працівникам міліції: «До відділу!». Через великий галас, особливо від протестувальників, які продовжують скандувати «Міліція з народом!», важко почути точний діалог. Після цього працівники міліції починають витягувати осіб з натовпу та виводити з огороженої ділянки. Показано, як декілька осіб волочать ноги та сперечаються. Зрештою, ділянка, що була зайнята протестувальниками, звільнена, та по ній проїжджає екскаватор.

(а) Перший і другий заявники

46. Перший заявник у своїх поясненнях міліції зазначив, що 28 травня 2010 року о 07 год. 30 хв. він знаходився у парку імені Максима Горького зі своїм велосипедом. Його схопили чоловіки з бейджами «МО», а потім передали працівникам міліції.

47. Другий заявник у своїх поясненнях в міліції зазначив, що 28 травня 2010 року о 07 год. 20 хв. він знаходився у парку біля залізничного переїзду, де побачив натовп та підійшов ближче, щоб дізнатися, що відбувалося. Він не знав, що там проводилися будівельні роботи. Особи з бейджами «МО» відтіснили його та інших

від залізничного переїзду й оточили. Після цього підійшли працівники міліції, витягли його з кола та доставили до відділу міліції. Жодних попереджень покинути будівельний майданчик він не чув.

48. 28 травня 2010 року справи першого та другого заявника було передано до суду. Заявники клопотали про відкладення судових засідань у їхніх справах, оскільки вони потребували часу, щоб найняти захисника. Вони найняли захисника того самого дня.

49. У матеріалах справи другого заявника щодо адміністративного правопорушення містяться дві версії рапорту на ім'я начальника стосовно обставин його затримання, складеного працівниками міліції, які здійснили його затримання. У першій версії зазначено, що другого заявника було доставлено до відділу міліції, оскільки він протестував на території будівництва у парку імені Максима Горького, і тим самим ставив під загрозу своє життя та перешкоджав будівельним роботам. У другій версії зазначено, що заявник перебував на території будівництва у парку імені Максима Горького, відмовився покинути майданчик, незважаючи на численні попередження працівників міліції, та чинив опір, коли працівники міліції намагалися вивести його з території.

50. 31 травня 2010 року захисник першого та другого заявників подав до суду клопотання про долучення до матеріалів справи та розгляд відеозапису подій 28 травня 2010 року.

51. 09 червня 2010 року районний суд провів засідання, під час якого заслухав працівників міліції, які підтримали обвинувачення та опис подій, викладений у протоколах про адміністративне правопорушення. Він також заслухав заявників та деяких свідків, і ознайомився з наданим захисником заявників відеозаписом.

52. Перший заявник стверджував, що вранці 28 травня він на велосипеді їхав на роботу через парк імені Максима Горького. Він побачив натовп людей у місці, де здійснювалася вирубка дерев, та під'їхав ближче. Там він побачив червоно-білу стрічку, проте не зрозумів, що вона означала, що відповідна ділянка була територією будівництва. Чоловіки з бейджами «МО» намагалися відтіснити його та інших осіб від залізничного переїзду й оточили їх, після чого його забрали працівники міліції, які особисто до нього з жодними вимогами не зверталися.

53. Другий заявник стверджував, що вранці 28 травня він пішов до парку, подивитися на події, пов'язані з вирубкою дерев. Там був натовп людей. Там була червоно-біла стрічка, проте він не зрозумів, що вона означала, що це була територія будівництва, а його присутність там могла бути небезпечною. Подальші події він описав у формулюваннях, дуже схожих на використані першим заявником.

54. Наприкінці засідання суд визнав першого та другого заявників винними та наклав на них стягнення у виді адміністративного арешту

на строк п'ятнадцять діб. Суд зазначив, що з огляду на розглянуті докази, у тому числі надані захистом, він переконаний, що заявники були винуватими за всіма пунктами обвинувачення. Він також зазначив, що наданий захисником заявників відеозапис їх не виправдовував, оскільки містив паузи та не були показані деякі свідки; отже, він не міг розглядатися як повний запис відповідних подій. Розглянувши обставини справи та відомості про осіб заявників, суд також переконався, що менш серйозне покарання, ніж арешт, було б неналежним. Рішення було виконано негайно, а заявники взяті під варту.

55. Рішення районного суду було вручено першому та другому заявникам, і 10 червня 2010 року їхній захисник подав апеляційну скаргу до Апеляційного суду Харківської області (далі – апеляційний суд). Він стверджував, що районний суд не виклав свого аналізу доказів, у результаті якого він дійшов висновку про винуватість заявників, і, таким чином, не обґрунтував свої рішення належним чином. Він також стверджував, що відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративний арешт міг застосовуватися лише у виняткових випадках. Суд не пояснив винятковий характер справ заявників, який міг би виправдати серйозність накладеного покарання.

56. 14 червня 2010 року районний суд поінформував захисника та заявників (через адміністрацію ізолятора тимчасового тримання), що їхні справи було направлено до апеляційного суду.

57. Згідно з довідкою у матеріалах справи, що розглядалась на національному рівні, 17 червня 2010 року о 17 год. 00 хв. працівник канцелярії апеляційного суду поінформував захисника заявників, що судові засідання у справах першого та другого заявників відбудуться о 14 год. 00 хв. та 14 год. 20 хв. наступного дня відповідно. Того дня адвокат ознайомився з матеріалами.

58. 18 червня 2010 року апеляційний суд за відсутності першого та другого заявників, але у присутності їхнього захисника розглянув їхні апеляційні скарги та залишив без змін накладені на них стягнення. Апеляційний суд встановив, що матеріали справи доводили законність дій працівників міліції, коли вони наказували заявникам покинути територію будівництва. Будівельні роботи здійснювалися відповідно до чинних дозволів, і заявники не довели протилежного. Водночас суд дійшов висновку, що районний суд не мав достатніх підстав для накладення на заявників максимального покарання, оскільки належним чином не врахував обставин їхніх справ і відомості про осіб заявників. У зв'язку з цим апеляційний суд зменшив строк їхнього арешту до дев'яти діб.

59. Того дня це рішення стало остаточним, і першого та другого заявників було звільнено.

(b) Третій і четвертий заявники

60. У судовому засіданні районного суду третій заявник стверджував, що дійсно був у парку імені Максима Горького, не чув жодних наказів працівників міліції покинути територію будівництва, проте чув їх від осіб у цивільному одязі. Його та інших протестувальників оточили особи у цивільному одязі, а потім працівники міліції витягли його з оточення та доставили до відділу міліції.

14 червня 2010 року районний суд, заслухавши працівників міліції, які підтримали обвинувачення, третього та четвертого заявників і деяких свідків, визнав заявників винними та наклав на них стягнення у виді штрафу розміром 136 та 170 українських гривень (далі – грн) відповідно, на момент подій еквівалент приблизно 14 та 17 євро відповідно (див. пункт 97). Заявники оскаржили ці постанови. Зокрема, третій заявник у своїй апеляційній скарзі стверджував, що його не можна було притягати до відповідальності за вчинення непокори наказам працівників міліції, оскільки він мав право знаходитися у парку, а наказ піти звідти був безпідставним. Четвертий заявник також стверджував, що працівники міліції не вимагали покинути територію.

61. 27 липня та 11 серпня 2010 року відповідно апеляційний суд залишив без змін постанови у справах цих заявників.

(c) П'ятий заявник

62. 23 червня 2010 року районний суд, заслухавши працівників міліції, п'ятого заявника та деяких свідків, визнав п'ятого заявника винним та наклав на нього стягнення у виді штрафу у розмірі 170 грн, на момент подій еквівалент приблизно 17 євро. 27 липня 2010 року апеляційний суд своїм остаточним рішенням скасував постанову та закриття провадження щодо п'ятого заявника відповідно до статті 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення (див. пункт 95). Він дійшов висновку, що суд першої інстанції правильно встановив факти щодо винуватості заявника, проте у його постанові не містилося обґрунтування щодо рівня небезпеки поведінки заявника та характеру його дій, а також відомостей про його особу. Апеляційний суд визнав встановленим, що місце проживання заявника було зареєстровано у м. Харків, він був працевлаштованим, а шкоди суспільному інтересу або громадянам його діями завдано не було. Отже, вчинене ним адміністративне правопорушення було настільки малозначним, що відповідно до статті 22 Кодексу України про адміністративні правопорушення достатньо було усного зауваження (див. пункт 95). Після цього суд оголосив зауваження.

(d) Восьмий та десятий заявники

63. 08 червня та 12 липня 2010 року районний суд закрив провадження щодо восьмого та десятого заявників. У своїй постанові щодо восьмого заявника районний суд зазначив, зокрема, що його пояснення узгоджувалися із наданим ним приватним відеозаписом подій. У наявних в матеріалах справи різних рапортах працівників міліції були невідповідності, а також були відсутні докази того, що працівники міліції належним чином повідомили його, що він мав покинути територію. Щодо десятого заявника суд також вказав на невідповідності між різними рапортами працівників міліції у матеріалах справи та відсутність доказів того, що працівники міліції належним чином наказали йому покинути територію.

2. Затримання шостого заявника 06 липня 2010 року та подальше провадження щодо нього

64. 06 липня 2010 року шостого заявника затримали та пред'явили йому обвинувачення у вчиненні злісної непокори наказам працівників міліції покинути територію будівництва.

65. 07 липня 2010 року районний суд розглянув справу шостого заявника. У судовому засіданні працівники міліції підтримали обвинувачення. Шостий заявник визнав, що сидів на землі на території будівництва, протестуючи проти вирубки дерев, яку вважав незаконною. Він відмовився виконувати накази працівників міліції покинути територію будівництва, тому вони були змушені відтягти його за руки, а його ноги волоклися по землі. Він також стверджував, що сказав працівникам міліції, що повернеться на територію будівництва, як тільки зможе. Свідки надали аналогічні показання, а один додав, що заявник також намагався втекти від працівників міліції.

66. Того дня районний суд визнав шостого заявника винним і наклав на нього стягнення у виді адміністративного арешту на строк десять діб. Суд виклав докази, що описували поведінку заявника. Обґрунтовуючи покарання суд зазначив, що врахував характер правопорушення та його конкретні обставини, відомості про особу заявника, той факт, що він був безробітним, відсутність обтяжуючих або пом'якшуючих обставин, а також необхідність перевиховання правопорушника та запобігання новим правопорушенням. Суд вважав, що застосування менш серйозного покарання, ніж арешт, буде недостатнім, і необхідно було накласти покарання у виді адміністративного арешту, проте не максимального строку, передбаченого законодавством. Заявник почав відбувати покарання негайно.

67. Захисник заявника подав апеляційну скаргу, стверджуючи, що районний суд не виклав свого аналізу доказів, який призвів до його

висновку про винуватість заявника, і, таким чином, не обґрунтував своє рішення належним чином. Він також стверджував, що відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративний арешт міг застосовуватися лише у виняткових випадках (див. пункт 96). Районний суд не пояснив винятковий характер справи заявника, який міг би виправдати серйозність накладеного стягнення. Захисник просив скасувати рішення районного суду та закрити провадження у справі.

68. 15 вересня 2010 року за результатами судового засідання, на якому суд заслухав шостого заявника та його захисника, а також за клопотанням сторони захисту допитав додаткового свідка, апеляційний суд залишив рішення без змін. Він докладно виклав докази у справі та дійшов висновку, що докази, зокрема власні пояснення заявника у судовому засіданні, цілком обґрунтовували висновок про винуватість заявника. Всупереч аргументам заявника, ніщо не вказувало на незаконність вимоги працівників міліції покинути територію, зокрема тому, що заявник не надав жодних доказів звернення зі скаргами на дії працівників міліції або оскарження рішення виконавчого комітету від 19 травня 2010 року, яким було надано дозвіл на вирубку дерев. Щодо накладеного стягнення, то апеляційний суд не міг пом'якшити його, оскільки ні заявник, ні його захисник не просили суд змінити рішення районного суду в цій частині з огляду на конкретні обставини справи або відомості про особу, а наполягали лише на невинуватості заявника.

Г. Події після акцій протесту у парку імені Максима Горького

69. 02 червня 2010 року дев'ятий заявник поінформував начальника міського управління міліції, що на знак протесту проти знищення дерев у парку імені Максима Горького об'єднання «Зелений Фронт», яке представляв дев'ятий заявник, щодня з 08 год. 00 хв. до 16 год. 00 хв. проводитиме пікети перед Харківською обласною радою до наступного повідомлення.

70. 14 червня 2010 року Державна екологічна інспекція у Харківській області поінформувала Департамент будівництва та шляхового господарства, що не отримала від Інспекції оцінки впливу на навколишнє середовище у зв'язку з реалізацією проєкту будівництва дороги.

71. 17 червня 2010 року виконавчий комітет розпорядився посадити у парках міста 1006 дерев, щоб компенсувати вирубані у парку імені Максима Горького дерева.

72. 02 липня 2010 року Департамент екології та природних ресурсів надав позитивний висновок за результатами державної екологічної експертизи проєкту будівництва дороги.

Н. Провадження на національному рівні щодо подій у парку

1. Розслідування прокуратури

73. У різні дні протестувальники, у тому числі деякі із заявників, зверталися до правоохоронних органів зі скаргами стосовно нападів на них невстановлених робітників і чоловіків у чорному одязі з бейджами «МО», а також бездіяльності працівників міліції, які перебували поруч, щодо їхнього захисту. Ці скарги розслідувалися прокуратурою міста.

74. 03 червня 2010 року або приблизно у цю дату дві телевізійні компанії надіслали до прокуратури у відповідь на її запит свої відеозаписи подій у парку.

75. 03 червня 2010 року помічник прокурора міста Харкова допитав пана Кл., директора «МО», та начальників чотирьох відділів цієї компанії стосовно присутності та дій працівників охорони на території будівництва. Вони зазначили, зокрема, що ніхто з підприємства, крім них, не був присутнім на території. Вони також зазначили, що там було багато чоловіків у чорному одязі з бейджами «МО», які насправді не були працівниками підприємства. 28 травня 2010 року після зауваження пана Кл. ці особи зняли бейджи.

76. 03 червня 2010 року начальник харківського міського управління міліції надіслав прокурору міста звіт, в якому було узагальнено вжиті під час протестів правоохоронні заходи. Зокрема, у звіті було зазначено, що Ш. та К., голови НУО «Печеніги» та «Ми - Харків'яни» (див. пункт 31), брали участь у протестах. Начальник управління міліції зазначив, що працівники міліції закликали протестувальників офіційно сповістити про свій протест, як це вимагалось статтею 39 Конституції України, проте вони відповіли, що не організовували зібрання або акцію протесту, а знаходилися у парку як звичайні громадяни. Працівники міліції розгорнулись у повному складі відповідно до плану забезпечення безпеки громадян та охорони громадського порядку (див. пункт 24), тобто двадцять сім працівників міліції знаходилися на території щодня з 20 травня до 02 червня 2010 року, крім 23, 29 та 30 травня 2010 року, коли було направлено два працівника міліції. 28 травня 2010 року територію будівництва було помічено сигнальною стрічкою. 02 червня о 09 год. 45 хв. «пікетування» території будівництва припинилося.

77. Прокуратура допитала низку працівників міліції, робітників компаній-субпідрядників і журналістів. Вона також розглянула надані протестувальниками докази у виді відеозаписів подій та витребувану з місцевої лікарні інформацію щодо актів про тілесні ушкодження, отримані під час подій у парку.

78. 17 та 18 червня прокуратура допитала двадцять робітників ПОА (див. пункт 25). Останні стверджували, що не нападали на

протестувальників, не застосовували жодних спеціальних засобів, але дійсно відтіснили протестувальників з території будівництва.

79. 24 червня 2010 року прокуратура міста Харкова винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи.

80. 04 серпня 2010 року прокуратура Харківської області скасувала постанову від 24 червня 2010 року та постановила провести додаткову перевірку.

2. Постанова про відмову у порушенні кримінальної справи від 09 серпня 2010 року та подальше оскарження

81. Після додаткових дослідчих перевірок 09 серпня 2010 року прокуратура винесла постанову про відмову порушенні кримінальної справи щодо робітників А. та К., керівників головного підрядника та підприємств-субпідрядників, «МО», міської ради або її виконавчих органів, у тому числі Департаменту будівництва та шляхового господарства у зв'язку з відсутністю в їхніх діях складу злочину.

У постанові було зазначено, що її винесено за результатами перевірки, проведеної за великою кількістю скарг у зв'язку з подіями у парку імені Максима Горького, у тому числі декількох народних депутатів, депутата обласної ради, НУО «Печеніги» (див. пункт 76), низки журналістів та протестувальників, у тому числі тодішнього представника заявників пана Буценка (див. пункт 2), а також сьомого та дев'ятого заявників. У постанові також робилося посилення на рішення районного суду від 26 травня та 14 липня 2010 року в ініційованій пані Є. справі щодо виконавчого комітету стосовно проєкту будівництва, як на першопричину розслідування.

82. У постанові було зазначено, що під час розслідування було допитано більше ста осіб, у тому числі протестувальники, працівники міліції, робітники головного підрядника та субпідрядників, а також працівники «МО». Прокуратура також дослідила фотографії та відеозаписи подій, у тому числі записи, надані ЗМІ, заявниками та НУО.

83. Факти щодо подій 28 травня 2010 року прокуратура описала так. Приблизно о 07 год. 00 хв. робітники головного підрядника позначили межі території будівництва стрічкою, а працівники «МО» взяли її під охорону. Згодом працівники «МО» попросили всіх осіб, які на той момент знаходилися у периметрі, покинути територію, щоб уникнути ризику травмування будівельною технікою. Коли протестувальники відмовилися, керівництво головного підрядника звернулося до працівників міліції по допомогу, щоб вивести цих осіб з території будівництва. Після цього деяких протестувальників затримали, оскільки вони відмовилися покинути територію.

84. Працівники ПОА надавали охоронні послуги на території будівництва з 28 травня до 02 червня 2010 року. Під час допиту працівники приватної служби охорони стверджували, що уникали

будь-якого конфлікту з протестувальниками та не нападали на них, незважаючи на провокаційну поведінку останніх.

85. Прокуратура дійшла висновку, що під час надання офіційних дозволів на здійснення проєкту, вирубку дерев, будівництво або взаємодії з протестувальниками положення кримінального законодавства порушено не було. З огляду на наведені у версії Уряду щодо подій 02 червня 2010 року підстави робітники А. та К. не вчинили жодного правопорушення (див. пункт 41).

86. Згідно з твердженнями заявників, незважаючи на їхні постійні зусилля та звернення від 17 лютого, 05 липня, 09 серпня та 12 вересня 2011 року, вони не змогли отримати копію постанови від 09 серпня 2010 року.

Вони надали копію листа прокуратури міста від 19 серпня 2011 року, в якому було зазначено, що у відповідь на клопотання пана Буценка від 05 липня 2011 року копію постанови від 09 серпня 2010 року йому було надіслано 26 липня 2011 року. 04 жовтня 2011 року пан Буценко знов у письмовій формі звернувся до прокуратури, зазначивши, що насправді копія цієї постанови не була долучена до попередніх листів органів влади. 10 жовтня 2011 року прокуратура міста надіслала пану Буценко ще одну копію. Заявники стверджують, що зрештою вперше цю копію він отримав 19 жовтня 2011 року.

25 жовтня 2011 року заявники оскаржили постанову від 09 серпня 2010 року. Згідно з їхніми твердженнями 25 листопада 2011 року Київський районний суд міста Харкова відмовив у задоволенні їхньої апеляційної скарги. 02 квітня 2012 року заявники оскаржили цю постанову. Вони не поінформували Суд про будь-які подальші події.

3. Розслідування міліції щодо сьомої та дев'ятого заявників

87. 13 серпня 2010 року міліція відмовила у порушенні кримінальної справи за скаргою сьомої заявниці на жорстоке поводження. 20 березня 2012 року Держинський районний суд міста Харкова скасував цю постанову у зв'язку з тим, що не було дотримано вимоги Кримінально-процесуального кодексу України щодо здійснення дослідчих перевірок (див. пункт 101) і не перевірено твердження заявників. Заявники надали копію листа свого захисника до районного відділу міліції від 03 жовтня 2014 року, в якому було зазначено, що після ухвалення рішення суду від 20 березня 2012 року сьому заявницю не поінформували про будь-який подальший хід провадження.

88. Згідно з твердженнями Уряду прокуратура розслідувала можливу причетність посадових осіб до стверджуваних нападів на сьому та дев'ятого заявників і, встановивши її відсутність, передала матеріали справи міліції для розслідування можливого заподіяння тілесних ушкоджень приватними особами. 20 серпня 2010 року

міліція також винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо цього.

У своїй відповіді на зауваження Уряду від 15 листопада 2011 року заявники стверджували, що дізналися про постанову від 20 серпня 2010 року лише із цих зауважень, а копію ніколи не отримували. Вони надали копії листів, адресованих прокуратурі міста та начальникам міського управління і районного відділу міліції, в яких просили надати копію постанови від 20 серпня 2010 року та долучили поштові квитанції, які доводили, що ці листи було доставлено 09 та 10 листопада 2010 року.

У своїх коментарях від 01 березня 2012 року щодо зауважень заявників від 15 листопада 2011 року Уряд прокоментував низку порушених заявниками фактологічних питань (зокрема, громадські обговорення проєкту, див. пункт 200), але не стверджувану неможливість заявників отримати копію постанови від 20 серпня 2010 року.

89. 31 липня 2014 року у відповідь на запит Суду щодо надання додаткових зауважень (див. пункт 5) Уряд поінформував Суд, що матеріали стосовно перевірок тверджень сьомої та дев'ятого заявників про жорстоке поводження були знищені у зв'язку із закінченням строку їхнього зберігання. Уряд надав акт про знищення документів від 09 вересня 2013 року.

4. Адміністративне провадження щодо неспроможності працівників міліції захистити заявників

90. У листопаді 2010 року низка протестувальників, у тому числі усі заявники, подали до Харківського окружного адміністративного суду позов, висунувши скаргу, що працівники міліції не захистили їх від нападів під час їхніх мирних протестів проти вирубки дерев, зокрема 28 і 31 травня та 01 і 02 червня 2010 року.

Згідно з твердженнями Уряду під час розгляду цієї справи представник міліції допитав сьому заявницю. Вона зазначила, що не могла з упевненістю сказати, хто вдарив її 31 травня 2010 року, та лише припустила, що це була особа у чорному одязі.

91. 24 травня 2011 року суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову заявників. 09 грудня 2011 року Харківський адміністративний апеляційний суд залишив цю ухвалу без змін. 26 червня 2014 року Вищий адміністративний суд України задовольнив подану заявниками касаційну скаргу та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції у зв'язку з неповнотою перевірки фактів судами нижчих інстанцій. Зокрема, вони не встановили, чи дійсно мали місце напади на протестувальників, перелік присутніх працівників міліції, та чи зверталися протестувальники по допомогу.

92. На момент надсилання заявниками останнього листа щодо цього, 08 жовтня 2014 року, позов знаходився на розгляді у суді першої інстанції.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України 1996 року

93. Статті 39 та 40 Конституції України передбачають:

Стаття 39

«Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку – з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.»

Стаття 40

«Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк.»

94. У своєму Рішенні від 19 квітня 2001 року Конституційний Суд України надав офіційне тлумачення статті 39 Конституції. Тлумачення було надано за поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо абстрактного тлумачення. Суд зазначив, *inter alia*:

«2. ... Тривалість строків завчасного сповіщення має бути у розумних межах... Упродовж цього строку [завчасного сповіщення] зазначені органи мають здійснити і ряд підготовчих заходів, зокрема, для забезпечення безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингу, походу чи демонстрації, підтримання громадського порядку, охорони прав і свобод інших людей...

Строк завчасного сповіщення має бути достатнім і для того, щоб органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування могли визначитися, наскільки проведення таких зібрань відповідає закону, та в разі потреби, згідно з частиною другою статті 39 Конституції України, звернутися до суду для вирішення спірних питань.»

В. Кодекс України про адміністративні правопорушення 1984 року (зі змінами)

95. Стаття 22 Кодексу передбачає, що у випадку малозначності правопорушення порушник міг бути звільнений від відповідальності після оголошення зауваження.

96. Частина перша статті 32 Кодексу передбачає, що суди можуть застосувати адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб лише у виняткових випадках за окремі види адміністративних правопорушень. Стаття 33 Кодексу вимагає, щоб орган державної влади, який накладає адміністративне стягнення, при накладенні такого стягнення враховував характер відповідного правопорушення, ступінь вини відповідної особи, її майновий стан і обставини, що пом'якшують і обтяжують обставини.

97. Статті 185 та 185-1 Кодексу передбачають:

Стаття 185. Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця

«Злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків...

тягне за собою накладення штрафу від [136 до 255 грн], або відрахування 20% заробітку [особи]; а в разі, якщо за обставинами справи, з урахуванням особи порушника, застосування цих заходів буде визнано недостатнім, – адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.»

Стаття 185-1. Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій

«Порушення встановленого порядку організації або проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій – тягне за собою попередження або накладення штрафу...

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення або організатором зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації, – тягнуть за собою накладення штрафу... або виправні роботи на строк від одного до двох місяців з відрахуванням двадцяти процентів заробітку, або адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб.»

98. Відповідно до статті 294 Кодексу сторони у справах про адміністративне правопорушення можуть оскаржити постанову суду у своїй справі протягом десяти днів з дня його винесення. Апеляційна скарга подається через суд першої інстанції. Цей суд протягом трьох днів надсилає апеляційну скаргу або скарги разом зі справою до апеляційного суду, який, у свою чергу, повинен розглянути її протягом двадцяти днів.

Апеляційний суд повинен повідомити сторони про судові засідання не пізніше ніж за три дні до судового засідання. Неявка сторін не перешкоджає розгляду справи, крім випадків, коли є

поважні причини неявки або в суду відсутня інформація про належне повідомлення цих осіб.

Перегляд апеляційним судом обмежується порушеними в апеляційній скарзі питаннями, якщо тільки суд не виявить іншого порушення норм матеріального або процесуального права. Суд може дослідити нові докази, якщо визнає обґрунтованим ненадання їх до суду першої інстанції або необґрунтованим відхилення їх судом першої інстанції. Суд має право залишати апеляційну скаргу без задоволення, скасувати постанову суду першої інстанції та закрити провадження у справі, скасувати постанову та прийняти нову постанову або змінити постанову. Апеляційний суд не може накласти більш серйозне стягнення ніж те, що було накладено судом першої інстанції. Постанова апеляційного суду є остаточною й оскарженню не підлягає.

99. Стаття 297-1 Кодексу передбачає, що постанова по справі про адміністративне правопорушення може бути переглянута у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною її міжнародних зобов'язань при вирішенні судом справи.

С. Кодекс адміністративного судочинства України 2005 року (зі змінами)

100. Відповідна частина статті 182 Кодексу передбачає:

Стаття 182. Особливості провадження у справах за адміністративними позовами суб'єктів владних повноважень про обмеження щодо реалізації права на мирні зібрання

«1. Органи виконавчої влади [та] органи місцевого самоврядування негайно після одержання повідомлення про проведення зборів, мітингів, походів, демонстрацій тощо мають право звернутися до окружного адміністративного суду за своїм місцезнаходженням із позовною заявою про заборону таких заходів чи про інше обмеження права на мирні зібрання (щодо місця чи часу їх проведення тощо).

2. Позовна заява, яка надійшла в день проведення заходів ... або після цього, залишається без розгляду.»

Д. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року (зі змінами)

101. На момент подій Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року передбачав процедуру, відому як «дослідчі перевірки». За результатами цієї процедури виносилася постанова або про відмову у порушенні кримінальної справи, або про порушення кримінальної справи. У разі останнього мало бути проведено повноцінне розслідування кримінальної справи. Положення щодо порядку

проведення дослідчих перевірок і засобів юридичного захисту, доступних стверджуваним потерпілим у цьому контексті було викладено у статтях 97, 99-1 і 236-1 Кодексу 1960 року. Вони передбачають:

Стаття 97. Обов'язковість прийняття заяв і повідомлень про злочини і порядок їх розгляду

«Прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про [вже] вчинені або [ще] підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані не пізніше триденного строку прийняти одне з таких рішень:

- (1) порушити кримінальну справу;
- (2) відмовити в порушенні кримінальної справи;
- (3) направити заяву або повідомлення за[правилами] належністю.

Одночасно вживається всіх можливих заходів, щоб запобігти злочинові або припинити його...

Коли необхідно перевірити [інформацію, яка міститься у] заяві або повідомлення про злочин до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання. [Така перевірка] здійснюється в строк не більше десяти днів шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів.

[Відомості, яка міститься у] заяві або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності...»

Стаття 99. Відмова в порушенні справи

«При відсутності підстав до порушення кримінальної справи прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя своєю постановою відмовляють у порушенні кримінальної справи, про що повідомляють заінтересованих осіб і підприємства, установи, організації.

...»

Стаття 99-1. Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи

«Постанову слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено відповідному прокуророві, а якщо таку постанову винесено прокурором — вищестоящому прокуророві. Скарга подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником протягом семи днів з дня одержання копії постанови.

Постанову прокурора, слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до суду в порядку, передбаченому статтею 236-1 цього Кодексу.

...»

Стаття 236-1. Оскарження до суду постанови про відмову в порушенні справи

«Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи подається особою, інтересів якої вона стосується, або її представником до [відповідного] суду за місцезнаходженням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову, протягом семи днів з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови...»

102. Інші відповідні положення щодо дослідчих перевірок викладені в рішенні у справі «Каверзін проти України» (*Kaverzin v. Ukraine*) (заява № 23893/03, пункт 45, від 15 травня 2012 року).

103. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року діяв на момент подій і втратив чинність 19 листопада 2012 року.

Е. Закон України «Про звернення громадян» 1996 року (зі змінами)

104. Закон містить норми щодо подання звернень, гарантії для осіб, які подають звернення, та регулює порядок їх розгляду. Закон передбачає право громадян та інших осіб, які законно знаходяться в Україні, звертатися до органів державної влади та місцевого самоврядування, у тому числі щодо стверджуваних порушень законодавства (зокрема, статті 1 і 3). Він зобов'язує ці органи об'єктивно перевіряти звернення, відповідати та у разі необхідності вживати заходи для виправлення ситуації (стаття 19). Строк на надання відповіді зазвичай становить один місяць, але він може бути скорочений, якщо цього вимагає громадянин або обставини (стаття 20).

Ф. Положення законодавства щодо персоналу охорони

105. Відповідно до статті 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» 2000 року у редакції, чинній на момент подій, діяльність з «надання послуг, пов'язаних з охороною державної та іншої власності» та надання послуг з охорони громадян підлягала ліцензуванню. Відповідно до статті 6 Закону органи ліцензування відповідної діяльності мали затверджувати умови провадження певного виду господарської діяльності. У сфері охоронних послуг такі умови було затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 01 грудня 2009 року № 505 під назвою «Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян» (далі – ліцензійні умови). Вони були чинними на момент подій.

106. У пункті 1.3 «об'єкт охорони» визначався або як фізичні особи, або як майно фізичних, державних чи приватних юридичних осіб.

107. Зокрема, ліцензійні умови передбачали:

«1.4. Заходи охорони, що здійснюються персоналом охорони:

1.4.1. Контроль за проходженням на об'єкт охорони, пересуванням його територією, а також залишенням його особами;

...

1.4.2. фізична охорона – безпосередні дії,... спрямовані на виявлення, запобігання та припинення ... не санкціонованих володільцем проникнень до майна об'єкта охорони ...та перебування осіб, яким [володілець] не надав повноважень, на об'єкті охорони;

...

1.4.3. оперативне реагування – негайні, починаючи з мінімально необхідних, дії персоналу охорони,... за фактами протиправних дій щодо об'єктів охорони або на події та обставини, що завдають (можуть завдати) майнову шкоду володільцям, а також створюють очевидну загрозу особистій безпеці фізичних осіб, персоналу об'єкта охорони, іншим громадянам та персоналу охорони, з визначення конкретного місця можливого вчинення правопорушення чи виникнення небезпечних обставин, їх індивідуалізації, локалізації, а в разі потреби – нейтралізації, у тому числі припинення протиправних дій або інших згубних для ... осіб наслідків.

...»

108. Пункт 2.1.2 ліцензійних умов вимагав від суб'єктів охоронної діяльності забезпечити наявність в їхнього персоналу охорони знаків належності організації до конкретного суб'єкта охоронної діяльності. Такі знаки установлювалися суб'єктом охоронної діяльності, а про їхнє запровадження інформувався орган ліцензування (Міністерство внутрішніх справ України).

109. Пункт 2.2.3 ліцензійних умов вимагав від суб'єкта охоронної діяльності негайного сповіщення органів внутрішніх справ за місцезнаходженням об'єкта охорони про вчинення протиправних посягань на об'єкт, що охоронявся, виявлення крадіжки або інших правопорушень, а також вжиття заходів для недопущення сторонніх сторін на місце події до прибуття працівників міліції.

110. Відповідно до пунктів 1 і 3 статті 12 Закону України «Про охоронну діяльність» 2012 року персонал охорони мав право не допускати проникнення осіб та затримувати тих, які намагаються проникнути (проникли) на об'єкт охорони або залишити його, порушуючи встановлені правила. В останньому випадку персонал охорони мав негайно повідомити міліцію.

Г. Положення законодавства щодо видалення дерев і безпеки на території будівництва

111. На момент подій частина третя статті 28 Закону України «Про благоустрій населених пунктів» 2005 року передбачала, що видалення дерев мало здійснюватися у порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України (Постанова Кабінету Міністрів України від 01 серпня 2006 року № 1045). Порядок передбачав, що дерева могли бути видалені, зокрема, у рамках реалізації планів розвитку міста, але їхнє видалення мало здійснюватися за рішення виконавчого органу місцевої ради та на підставі ордеру. До прийняття будь-якого рішення комісія, сформована органами місцевого самоврядування, мала визначити стан дерев.

112. На момент подій правила техніки безпеки на будівництві містились у документі під назвою «Будівельні норми і правила» (*СНУП*) III-4-80 Техніка безпеки в будівництві, затверджені постановою № 82 Держбудівництва СРСР від 09 червня 1980 року. Відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про тимчасову дію актів законодавства Радянського Союзу» від 12 вересня 1991 року вони були застосовними в Україні.

Правило 1.16 забороняло допуск сторонніх осіб на територію будівельних майданчиків.

III. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ МАТЕРІАЛИ

А. Керівні принципи зі свободи мирних зібрань

113. Керівні принципи зі свободи мирних зібрань, розроблені Бюро демократичних інститутів та прав людини Організації з безпеки і співробітництва в Європі та Венеціанською комісією, та схвалені Венеціанською комісією на її 83-му пленарному засіданні (04 червня 2010 року) у відповідній частині передбачають:

Розділ А – Керівні принципи зі свободи мирних зібрань

1. Право на свободу мирних зібрань

«...»

1.2 Визначення терміну «зібрання». Для цілей цих Керівних принципів, термін «зібрання» означає навмисну та тимчасову присутність у громадському місці групи осіб з метою вираження спільних інтересів. З цього визначення випливає, що хоча окремі категорії зібрань можуть потребувати особливих форм регулювання, захищатися мають усі види мирних зібрань – як статичні так, і динамічні, а також ті, що проходять на території державних або приватних об'єктів чи у приміщеннях.

...»

5. Застосування законодавства про свободу мирних зібрань

«5.3 Охорона порядку під час зібрань з точки зору прав людини»

Дії із забезпечення громадського порядку під час проведення зібрань повинні відповідати принципам прав людини: законності, необхідності, пропорційності та недискримінації, а також повинні відповідати застосовним нормам у сфері прав людини. Зокрема, на державу покладено позитивне зобов'язання вживати розумних та відповідних заходів для проведення мирних зібрань таким чином, щоб учасники не боялися застосування фізичного насилля. Правоохоронні органи також повинні захищати учасників мирного зібрання від будь-якої особи або групи осіб (у тому числі агентів-провокаторів та учасників контрдемонстрації), які намагаються будь-яким чином зірвати або перешкодити зібранню.»

Розділ В – Пояснювальна записка Головні поняття та категорії зібрань

«19. Ці Керівні принципи застосовуються до зібрань, які проводяться у громадських місцях (у тому числі, проте не обмежуючись, громадських парках, площах, вулицях, дорогах, проспектах, тротуарах та пішохідних доріжках), рівне право на користування якими є у кожної людини. Зокрема, держава завжди повинна сприяти проведенню громадських зібрань у бажаному для їхніх організаторів місці, якщо зазвичай це громадське місце є доступним для громадян...

...»

«Мирні» та «немирні» зібрання

«25. «Мирні» зібрання. Лише «мирні» зібрання захищені правом на свободу зібрань...

26. Термін «мирне» має тлумачитись як такий, що включає поведінку, яка може дратувати або ображати осіб, які не погоджуються із висунутими ідеями або вимогами, і навіть поведінку, що тимчасово перешкоджає, ускладнює або створює перешкоди діяльності третіх сторін. Так, наприклад, зібрання, пов'язане виключно з пасивним опором, слід вважати «мирним»...

...

28. Якщо зібрання задовольняє основоположний критерій «мирного характеру», це призводить до виникнення позитивних зобов'язань органів державної влади, пов'язаних з правом на свободу мирних зібрань ... Слід зазначити, що зібрання, які пройшли цю початкову перевірку (отже, *prima facie*, підлягають захисту) усе ще можуть бути законно обмежені на підставі положень про охорону громадського порядку або інших положень законодавства...

...»

Охорона порядку під час громадських зібрань

«...

149. Правоохоронні органи повинні ефективно взаємодіяти з організаторами зібрань: [п]рацівники правоохоронних органів повинні чітко та зрозуміло доводити повідомлення, які інформують учасників зібрання щодо планів та зменшують ризик виникнення конфлікту ... Крім того, у правоохоронних

органів повинен бути спеціальний контактний центр, до якого протестувальники можуть звернутися до початку або під час зібрання. Інформація про такий контактний центр повинна перебувати у відкритому доступі ...

150. Операція з охорони порядку мають здійснюватися правоохоронними органами «без сюрпризів»: [п]рацівники правоохоронних органів повинні надати учасникам зібрання час для індивідуальної реакції на ситуацію, що склалася, у тому числі на будь-які адресовані їм попередження та вказівки ...

...

168. Якщо зібрання необхідно розігнати, організатори та учасники зібрання мають бути чітко та зрозуміло повідомлені перед будь-яким втручанням працівників правоохоронних органів. Учасникам також має бути надано достатньо часу, щоб розійтися добровільно. Втручання працівників правоохоронних органів можливе тільки у тому випадку, якщо учасники не розійдуться.

...»

Застосування сили

«...

179. Працівники правоохоронних органів повинні нести відповідальність за будь-яке невиконання своїх позитивних зобов'язань із захисту мирних зібрань та сприянню їх проведенню. Крім того, відповідальність також повинна поширюватися на приватні компанії та окремих осіб, які діють від імені держави...

...

182. У випадку несанкціонованого застосування сили або застосування надмірної сили, аніж було необхідно за конкретних обставин, працівники правоохоронних органів повинні нести цивільну та/або кримінальну відповідальність, а також на них можуть бути накладені дисциплінарні стягнення. Працівники відповідних правоохоронних органів також повинні нести відповідальність за бездіяльність у випадку, якщо такі дії могли запобігти надмірному застосуванню сили іншими працівниками.

...»

В. Спеціальні доповідчі ООН

114. У своїй спільній доповіді щодо належного управління зібраннями, опублікованій у 2016 році (A/HRC/31/66), Спеціальний доповідач ООН з питань права на свободу мирних зібрань та асоціацій і Спеціальний доповідач ООН з питань позасудових страт, страт без належного судового розгляду та свавільних страт зазначили:

«38. Ефективне спілкування та взаємодія всіх відповідних сторін також сприяє належній підтримці проведенню зібрань ... Відкритий діалог між органами державної влади (у тому числі тими, які відповідають за отримання повідомлень, та правоохоронними органами) та, якщо їх можливо встановити, організаторами зібрань до, під час та після зібрання, дозволяє використовувати підхід, який передбачає захист і підтримку, що сприяє зменшенню напруги та

запобігає ескалації конфлікту. Правоохоронні органи та їхні працівники повинні вживати всіх розумних заходів для підтримки зв'язку з організаторами та/або учасниками зібрання щодо питань з охорони громадського порядку та будь-яких заходів безпеки. Цей зв'язок не обмежується мовною комунікацією, і працівники правоохоронних органів мають бути інформовані про наслідки будь-якої непрямой комунікації, яка може бути сприйнята організаторами та учасниками зібрання як залякування, наприклад, наявність або застосування певних пристроїв, а також мова рухів тіла посадових осіб.

...

63. Лише органи державної влади та високопосадові особи, які володіють достатньою та точною інформацією про ситуацію на місці події, повинні бути уповноважені віддавати наказ про розгін зібрання. Якщо розгін зібрання вважається необхідним, зібрання та його учасники повинні бути чітко та зрозуміло поінформовані про це, та їм має бути надано достатньо часу, щоб вони могли розійтися добровільно. Подальше втручання працівників правоохоронних органів є можливим тільки у тому випадку, якщо учасники не розходяться.

...

65. Необхідно створити чітку та прозору структуру командування для мінімізації ризику насилля або застосування сили, а також для забезпечення відповідальності за незаконні дії або бездіяльність працівників правоохоронних органів. Необхідно також належно документувати рішення, прийняті керівниками всіх рівнів. Особи працівників правоохоронних органів мають бути чітко та індивідуально впізнаваними, наприклад, за наявністю таблички з ім'ям або номером ...

...

85. Підприємці також відіграють все більш помітну роль в охороні правопорядку під час зібрань. Наприклад, цивільні приватні охоронні компанії можуть виконувати роль працівників охорони порядку під час захисту приватної власності або активів під час зібрання, і приватні компанії часто грають певну роль у спостереженні ... Юридичні особи повинні належним чином дотримуватися прав людини, і у випадку виявлення потенційного впливу на зібрання та пов'язані з ним права зменшити ці ризики. Цивільні приватні охоронні компанії не повинні здійснювати функції охорони правопорядку під час самих зібрань. Проте, якщо це відбувається, такі компанії мають поважати та захищати права людини та відповідати найвищим добровільним стандартам поведінки.»

115. У своїй доповіді про право на життя та застосування сили працівниками приватних охоронних компаній у правоохоронному контексті, опублікованій у 2016 року (A/HRC/32/39), Спеціальний доповідач ООН з питань позасудових страт, страт без належного судового розгляду та свавільних страт зазначив:

«76. Як було зазначено, коли держави вирішують передати приватним особам певну частину своїх зобов'язань щодо забезпечення безпеки, зрозуміло, що ці дії приписуються державі, і що до приватних охоронних компаній, які діють у такому контексті, застосовуються щонайменш ті самі обмеження, що й до працівників державних правоохоронних органів. У наступних розділах Спеціальний доповідач розглядає ситуації, в яких стандарти, можливо, є менш

авторитетними, але, як він стверджує, повинні залишатися нормативно ідентичними, якщо на практиці й відрізняються.

...

84. Відповідальність за планування належної оперативної відповіді на ситуацію, що склалася, покладається так само чітко як на приватні охоронні компанії, так і на державні правоохоронні органи. Проте у випадку з приватними охоронними компаніями існує додатковий потенційний запобіжний крок, зокрема, можливість викликати працівників державних правоохоронних органів. У випадках, коли приватні охоронні компанії застосовують силу, відмовившись від можливості викликати працівників державних правоохоронних органів, повне дотримання ними вимог щодо запобіжних заходів буде поставлено під сумнів. За обставин, коли органами влади надавалася допомога, приватні охоронні компанії не можуть виправдовувати застосування сили за принципом самозахисту або захисту інших осіб.

...

103. У бізнес-секторі є декілька контекстів, де часткове поєднання приватних та суспільних інтересів може бути проблематичним, наприклад, масові трудові протести або спори чи інші масові зібрання, які відбуваються на території приватної власності або біля неї, де відповідна компанія може вирішити скористатися послугами приватної охоронної компанії для забезпечення порядку. Як було зазначено у контексті зібрань або інших заходів, які відбуваються на межі між приватними та суспільними інтересами, фізично або концептуально, важливо мати на увазі, що повноваження та пріоритети приватних охоронних компаній дуже відрізняються від тих, що є у поліції. Так, поліцію слід викликати кожного разу, коли існують протиріччя між приватними та суспільними інтересами, особливо щодо застосування сили у таких умовах.

...

120. Якщо держави прямо передають повноваження із надання охоронних послуг приватній охоронній компанії, стандарти та рівень відповідальності держави за дії її представників повинні залишатися незмінними. Якщо приватні компанії або фізичні особи укладають договори з приватними охоронними компаніями, або якщо компанії забезпечують власний захист, стандарти залишаються фактично такими самими – цей факт має бути роз'яснений національним законодавством. Держави повинні накласти на приватні охоронні компанії та їхніх працівників зобов'язання діяти обачно при прийнятті на роботу, навчанні, наданні обладнання, плануванні та здійсненні контролю, а також при звітуванні. До того ж за обставин, які, на їхню думку, можуть вимагати застосування сили, працівники приватних охоронних компаній повинні інформувати державні правоохоронні органи та діяти відповідно до їхніх вказівок.»

С. Міжнародний кодекс поведінки приватних охоронних компаній

116. Міжнародний кодекс поведінки приватних охоронних компаній від 09 листопада 2010 року було складено як частину багатосторонньої ініціативи у міжнародному приватному секторі з

питань забезпечення охорони, та підписано низкою охоронних компаній. Зокрема, у ньому закріплено такий обов'язок:

«43. Тією мірою, якою це узгоджується з розумними вимогами у сфері забезпечення охорони та безпеки громадян, компанії, які підписали Кодекс, їхні працівники та клієнти:

а) вимагають, щоб кожного разу працівник мав особисті ідентифікаційні знаки під час виконання обов'язків за контрактом...»

D. Вступ у процес міжнародної організації «Amnesty International»

117. 17 червня 2010 року директор міжнародної організації «Amnesty International» відділу країн Європи та Центральної Азії написав листа Генеральному прокурору України, описавши передумови подій у парку імені Максима Горького та закликав Генерального прокурора України вжити низку заходів для захисту протестувальників у парку імені Максима Горького. Лист містив такі уривки:

«Згідно з інформацією, отриманою організацією «Amnesty International», 28 травня приблизно о 06 год. 00 хв. велика кількість працівників «Муніципальної Охорони» почала розривати живий ланцюг, сформований демонстрантами. Через декілька хвилин до них приєдналися працівники міліції, які згодом затримали 10-12 осіб та доставили їх до Держинського районного відділу міліції ... Андрію Єварницькому та Денису Чернезі було пред'явлено обвинувачення та згодом, 09 червня, обрано покарання у виді арешту на строк 15 діб... Свідки стверджують, що протягом цих подій працівники міліції жодного разу не зверталися до демонстрантів з будь-якими проханнями або вимогами, які могли б стати підставою для цих обвинувачень.

...

З наявної в «Amnesty International» інформації вбачається, що Андрію Єварницькому та Денису Чернезі обрали покарання, яке дорівнює позбавленню волі за мирне здійснення свого права на свободу зібрань та вираження поглядів, і у зв'язку з цим організація вважає їх в'язнями сумління.»

ПРАВО

I. СТАТУС ПЕРСОНАЛУ, ЯКИЙ БРАВ УЧАСТЬ У ПОДІЯХ У ПАРКУ ІМЕНІ МАКСИМА ГОРЬКОГО

A. Доводи сторін

1. Уряд

118. Уряд стверджував, що держава-відповідач не може нести відповідальність за дії робітників. Зокрема, зазначені робітники були працівниками субпідрядника, юридичної особи. Підприємство не може нести відповідальність за шкоду, заподіяну у робочій час, але не пов'язану із виконанням трудових обов'язків. Застосування засобів фізичного примусу не встановлювалося та не передбачалося обов'язками робітників, тому будь-яка сутичка або бійка з третіми сторонами не могла призвести до відповідальності їхнього роботодавця. Національне законодавство передбачало кримінальну відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, або за перевищення службових повноважень. Для притягнення до відповідальності за ці правопорушення дії особи мали бути пов'язані з її службовим становищем або бути наслідком дій, пов'язаних з її службовими повноваженнями, і при цьому виходити за їхні межі, або бути наслідком наміру зловживання службовим становищем. В іншому випадку застосовувалися інші положення законодавства, що передбачали покарання за правопорушення, вчинені приватними особами. Стверджувані дії робітників не стосувалися їхніх обов'язків як працівників, як це було зазначено в їхніх договорах та посадових інструкціях, і будь-яку відповідальність за них вони повинні були нести самостійно.

119. Працівники «МО» знаходилися на території будівництва з метою виконання охоронних функцій. Відповідно до ліцензійних умов (див. пункт 105) персонал охорони у певних випадках міг застосовувати «заходи фізичного впливу», а їхній роботодавець міг бути притягнутий до відповідальності за умови доведення неналежного виконання, перевищення або зловживання ними своїх обов'язків. Незважаючи на цей довід, в англійському тексті своїх зауважень Уряд стверджував, що держава-відповідач «не нес[ла] відповідальності за дії працівників підприємства «Муніципальна охорона».

2. Заявники

120. Заявники стверджували, що субпідрядник, який найняв робітників, був комунальним підприємством, яким керувала особа,

призначена міською радою та підзвітна їй. Тому робітники мали вважатися представниками держави.

121. Заявники заперечили проти аргументу Уряду, що держава не може нести відповідальність за стверджувані дії робітників, оскільки вони не були пов'язані з їхніми трудовими обов'язками. Заявники зазначили, що, навпаки, інцидент відбувся під час спроби робітників зрізати дерева, що було їхнім безпосереднім трудовим обов'язком. Вони посилалися на справи, в яких Суд визнав державу-відповідача відповідальною за перевищення працівниками поліції своїх службових повноважень, навівши рішення у справах «Іван Васильєв проти Болгарії» (*Ivan Vasilev v. Bulgaria*), заява № 48130/99, від 12 квітня 2007 року) і «Крастанов проти Болгарії» (*Krastanov v. Bulgaria*), заява № 50222/99, від 30 вересня 2004 року).

122. Наведені аргументи також стосувалися й працівників «МО», яких держава уповноважила на застосування сили. Заявники порівнювали цю ситуацію із ситуацією в рішенні у справі «Авшар проти Туреччини» (*Avşar v. Turkey*), заява № 25657/94, пункт 414, ЄСПЛ 2001-VII (витяги), в якому держава несла відповідальність за дії працівників охорони села, які були уповноважені застосовувати силу.

123. До того ж робітники, працівники «МО» і працівники міліції діяли спільно з єдиною метою вивести протестувальників з території, а працівники міліції не втручались у дії робітників і працівників «МО». Заявники порівнювали цю ситуацію із ситуацією у справі «Рієра Блум та інші проти Іспанії» (*Riera Blume and Others v. Spain*), заява № 37680/97, пункти 33 – 35, ЄСПЛ 1999-VII).

124. Отже, як робітники, так і працівники «МО» мали вважатися представниками держави.

В. Оцінка Суду

1. Відповідні принципи

125. Усталений принцип практики Суду полягає в тому, що Договірна держава нестиме відповідальність відповідно до Конвенції за порушення прав людини, спричинені діями її представників під час виконання ними своїх службових обов'язків (див. рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), заява № 68059/13, пункт 174, від 07 березня 2017 року). Якщо поведінка представника держави є незаконною, питання про те, чи може відповідальність за оскаржувані дії бути покладена на державу, вимагає оцінки сукупності обставин і врахування характеру та контексту відповідної поведінки (див. ухвалу щодо прийнятності у справі «Рейллі проти Ірландії» (*Reilly v. Ireland*), заява № 51083/09, пункт 53, від 23 вересня 2014 року з подальшими посиланнями).

126. Суд повторює, що те, чи є особа представником держави для цілей Конвенції, визначається на підставі багатьох факторів, жоден з яких сам собою не є вирішальним. Ключові критеріями, які використовуються, щоб встановити, чи є держава відповідальною за дії особи, незалежно від того, чи є вона державним службовцем, такі: порядок призначення, нагляд і підзвітність, цілі, повноваження та функції відповідної особи (див. згадане рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), пункт 175).

127. Крім того, мовчазна згода або потурання органами державної влади Договірної держави діям приватних осіб, які порушують конвенційні права інших осіб у межах її юрисдикції, можуть покладати на цю державу відповідальність за Конвенцією (див. рішення у справі «Кіпр проти Туреччини» [ВП] (*Cyprus v. Turkey*) [GC], заява № 25781/94, пункт 81, ЄСПЛ 2001-IV). Держава також може нести відповідальність навіть тоді, коли її представники перевищують межі своїх повноважень або діють всупереч інструкціям (див. рішення у справі «Молдован та інші Румунії (№ 2)» (*Moldovan and Others v. Romania (№ 2)*), заяви № 41138/98 і № 64320/01, пункт 94, ЄСПЛ 2005-VII (витяги).

2. Застосування зазначених принципів у цій справі

128. Суд зазначає, що повноваження працівників «МО» щодо застосування заходів примусу, які є предметом розгляду у цій справі, ґрунтувалися на ліцензії, яку могла отримати будь-яка комерційна організація з надання охоронних послуг. У цьому питанні така ліцензія не відрізнялася від ліцензії працівників приватних охоронних компаній (див. пункт 22 і пункт 105 з відповідними положеннями національного законодавства). Хоча підприємство цілком належало міській раді, воно відрізнялося від комунальних установ тим, що на відміну від останніх провадило комерційну діяльність, яка значною мірою підпорядковувалася приватноправовим нормам (див. пункт 22 і для порівняння згадане рішення у справі «В.К. проти Росії» (*V.K. v. Russia*), пункт 180). Це також підтверджується тим, що підприємство та його працівники були залучені до охорони будівельного майданчика приватною юридичною особою, головним підрядником, за приватноправовим договором (див. пункти 19 і 22). Проте цих міркувань недостатньо, щоб звільнити державу від відповідальності за Конвенцією за дії працівників охорони.

129. Суд нагадує, що в рішенні у справі «Басенко проти України» (*Basenko v. Ukraine*), заява № 24213/08, пункт 82, від 26 листопада 2015 року) він визнав державу-відповідача відповідальною за дії контролера, який, як і працівники «МО» у цій справі, був працівником комунального підприємства, уповноваженим відповідно до національного законодавства застосовувати певною мірою заходи примусу. У зазначеній справі Суд розглянув і відхилив аргументи

Уряду про те, що держава-відповідач не була відповідальною за дії цього працівника, у зв'язку з тим, що завдавши шкоди заявнику, він перевищив межі своїх повноважень і був визнаний винним у правопорушенні, яке вчинив як фізична особа, а не у вчиненні службового злочину. Суд повторив, що кваліфікація дій на національному рівні не може бути вирішальною у питанні щодо покладення відповідальності за Конвенцією (див. там само, пункти 86 – 90).

130. Крім того, матеріали справи свідчать, що працівники міліції були присутніми під час низки ключових подій за участю працівників «МО» та іншого персоналу охорони і, як вбачається, не втручалися у більшість їхніх дій, спрямованих на протидію протесту (див., наприклад, пункти 45 і 42). Відповідно до практики Суду самого цього фактору у певних контекстах може бути достатньо для встановлення відповідальності держави-відповідача (наприклад, див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Коваль та інші проти України» (*Koval and Others v. Ukraine*), заява № 22429/05, пункти 56 і 78, від 15 листопада 2012 року, в якому Суд встановив порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції, зокрема, через те, що працівники міліції були свідками нападу приватної особи на заявника, проте не втрутилися; згадане рішення у справі «Рієра Блум та інші проти Іспанії» (*Riera Blume and Others*), пункти 33 і 35, в якому на державу було покладено відповідальність за статтею 5 Конвенції через те, що органам державної влади було відомо, що приватні особи утримували заявника у готелі, але вони не втрутилися; а також рішення у справі «Ураніо Токсо та інші проти Греції» (*Ouranio Toxo and Others v. Greece*), заява № 74989/01, пункт 42, ЄСПЛ 2005-X (витяги), в якому прийнятті місцевими органами влади рішення призвели до нападу на штаб-квартиру партії заявника).

131. Отже, з огляду на зазначене Суд вважає, що дії працівників охорони можна вважати такими, відповідальність за які несе держава-відповідач.

132. У світлі своїх висновків (див., зокрема, пункти 147 і 212 - 216) Суд не вважає за необхідне вирішувати питання, чи може відповідальність за дії робітників також бути покладена на державу-відповідача (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Константін Тудор проти Румунії» (*Constantin Tudor v. Romania*), заява № 43543/09, пункт 78, від 18 червня 2013 року).

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

133. Третій, сьома та дев'ятий заявники скаржилися, що зазнали жорстокого поводження працівників охорони та робітників, а держава-відповідач не захистила їх від цього та не провела

ефективного розслідування їхніх скарг у зв'язку з цим. Вони посилалися на статтю 3 Конвенції, яка передбачає:

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню.»

А. Доводи сторін

1. Заявники

(а) Стверджуване жорстоке поводження

134. Заявники описали події, які відбулися 02 червня 2010 року, як наведено у пункті 41, і послалися на рішення у справі «Гефген проти Німеччини» [ВП] (*Gäfgen v. Germany*) [GC], заява № 22978/05, пункт 91, ЄСПЛ 2010). Вони стверджували, що загроза отримання третім заявником тілесного ушкодження увімкненою бензопилою була прямою та реальною. Отже, ситуація була достатньо серйозною, щоб призвести до застосування статті 3 Конвенції. Заявники заперечили проти твердження Уряду, що це протестувальники наблизилися до робітника з бензопилою та намагалися її відібрати. Вони посилалися на надане ними відео, яке згідно з їхніми твердженнями демонструвало загрозливі рухи робітників у напрямку третього заявника та інших протестувальників, які стояли з піднятими руками для демонстрації своїх мирних намірів. Жоден з протестувальників не намагався напасти на робітників або відібрати бензопилу.

135. Сьома та дев'ятий заявники послалися на свої задокументовані тілесні ушкодження і наголосили, що час отримання тілесних ушкоджень співпадав з моментами, коли, як показано на наданому ними відеодоказі, чоловіки у чорному одязі били та відтісняли протестувальників 31 травня 2010 року (сьома заявниця) та коли робочі намагалися прорватися через оточення протестувальників 27 травня 2010 року (дев'ятий заявник). Тому вони стверджували про «співіснування достатньо вагомих, чітких та узгоджених між собою висновків або подібних неспростовних презумпцій факту», з яких можна було дійти висновку, що їхні тілесні ушкодження утворилися внаслідок нападу чоловіків у чорному одязі та робітників. Це поводження «перевищило мінімальний рівень суворості у розумінні практики Суду».

136. Незважаючи на докази наявності в них тілесних ушкоджень, правоохоронні органи ніколи не допитували заявників. Вони не можуть нести відповідальність за неспроможність органів державної влади встановити особи нападників, що само собою було наслідком неефективності розслідування. Заявники пішли до лікарні та задокументували свої тілесні ушкодження, проте органи державної

влади не запропонували та не вимагали від них пройти у зв'язку з цим більш детальну судово-медичну експертизу, яка згідно з твердженнями Уряду була необхідною (див. пункт 143).

137. Держава несла відповідальність за жорстоке поводження із заявниками, оскільки його вчинили представники держави (див. доводи заявників з цього питання у пунктах 120 – 124). У будь-якому разі держава не захистила їх від жорстокого поводження, хоча протестувальниками неодноразово кликали працівників міліції на місце подій та попереджали про можливі напади на них. Крім того, працівники міліції неодноразово були присутні на місці подій. Насправді працівники міліції сприяли нападам, зокрема, затримуючи протестувальників, які намагалися протистояти нападам.

(b) Розслідування

138. Заявники стверджували, що розслідування їхніх скарг на жорстоке поводження не було «невідкладним», жодного кримінального провадження порушено не було, а розслідування обмежалося проведенням «дослідчих перевірок» відповідно до статті 97 Кримінально-процесуального кодексу України (див. пункт 101). За таких обставин проведення ефективного розслідування було неможливим, оскільки в рамках цієї процедури органи державної влади мали чітко обмежені повноваження. У зв'язку з цим заявники посилалися на висновки Суду в рішенні у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), заяви № 17674/02 і № 39081/02, пункти 309 – 312, від 01 липня 2010 року). Розслідування також було неповним: органи державної влади не вжили заходів, необхідних для встановлення часу отримання заявниками тілесних ушкоджень; і незважаючи на постійну присутність на місці подій великої кількості журналістів, органи державної влади не намагалися зібрати їхні фото- та відеоматеріали або відібрати в них пояснення. Уряд не довів, що когось із сорока восьми допитаних протестувальників детально розпитали про напади на сьому та дев'ятого заявників. Прокуратура не дослідила відеозапис і не вжила жодних заходів для встановлення свідків нападу. Жодних кроків для встановлення та допиту робітників або осіб із бейджами «МО» вжито не було.

139. Заявники вважали, що висновки розслідування були необґрунтованими, зокрема висновок про те, що під час інциденту з бензопилою саме протестувальники напали на робітників, а не навпаки. Висновок, що працівники «МО» не брали участі у нападі на сьому та дев'ятого заявників, так само ґрунтувався на неповному розслідуванні та був необґрунтованим.

140. Насамкінець, заявники або не були поінформовані про хід розслідування, або були поінформовані про нього зі значними

затримками. Зокрема, це стосувалося постанов від 09 та 20 серпня 2010 року (див. пункти 86 і 88).

2. Уряд

(а) Стверджуване жорстоке поводження

141. Уряд стверджував, що прокуратура провела розслідування стверджуваного нападу на третього заявника. Зокрема, на підставі наданих протестувальниками відео- та фотоматеріалів прокуратура встановила А. та К. як осіб, яких звинувачував третій заявник, проте дійшла висновку про відсутність в їхніх діях складу злочину. Третій заявник не зазнав жодних тілесних ушкоджень, а його опис подій не відповідав реальності. У зв'язку з цим Уряд навів опис цих подій, наданий А. та К. під час розслідування на національному рівні, та вважав, що їхні показання підтверджувалися відеозаписами подій у матеріалах справи прокуратури, на яких було зафіксовано, що заявник сам підійшов до А., а останній відступив, зовсім не погрожуючи заявнику бензопилою (див. пункт 41).

142. Скарги сьомої та дев'ятого заявників були необґрунтованими, оскільки їхній опис подій не давав підстав для однозначного висновку про походження їхніх тілесних ушкоджень. Зокрема, Уряд послався на неточний опис цих подій сьомою заявницею в адміністративному суді (див. пункт 90). Через неясний та суперечливий характер тверджень заявників і хаос, в якому відбувалися зазначені події, неможливо було точно встановити, хто заподіяв тілесні ушкодження заявникам, та чи була це особа, яка могла вважатися представником держави. Крім того, загалом заявники не надали жодних доказів щодо цього. У зв'язку з цим Уряд послався на рішення у справі «Мурадова проти Азербайджану» (*Muradova v. Azerbaijan*), заява № 22684/05, пункти 106 і 107, від 02 квітня 2009 року), в якому Суд встановив, що у контексті застосування сили для розпуску демонстрації тягар доведення покладался на заявницю, яка мала довести, що її тілесні ушкодження утворилися внаслідок застосування сили працівниками поліції. У зазначеній справі заявниця цю вимогу виконала, тоді як заявники у цій справі – ні.

143. Зокрема, жодна з осіб, присутніх на місці подій (протестувальники, працівники охорони, робітники або працівники міліції), не вказувала, що сьома та дев'ятий заявники постраждали від нападу, не кажучи вже про встановлення винної особи, якщо така була. У наданих заявниками медичних документах не було зазначено ні часу отримання тілесних ушкоджень, ні механізму їхнього утворення. Заявники не проходили судово-медичну експертизу з метою встановлення цих фактів. Їхні твердження були належним чином розслідувані, а компетентний орган – прокуратура, дійшов висновку про їхню необґрунтованість.

(b) Розслідування

144. Уряд стверджував, що розслідування тверджень заявників відповідало вимогам статті 3 Конвенції. Розслідування було розпочато без затримок, а першого свідка було допитано 31 травня 2010 року. Органи державної влади допитали працівників міліції, працівників головного підрядника та субпідрядників, сорок вісім протестувальників, працівників «МО» та інших працівників охорони, а також журналістів. Було зібрано та досліджено документи, які стосувалися надання дозволів на вирубку дерев. Прокуратура встановила особи всіх працівників субпідрядника, які мали право використовувати бензопили, а двоє робітників, А. та К., були допитані у зв'язку з твердженнями третього заявника. Розслідування було оперативним закінчено. Хоча заявники скаржилися, що не було порушено повноцінного кримінального провадження, вони не зазначили слідчі дії, які у результаті не були проведені.

В. Оцінка Суду*1. Прийнятність***(a) Третій заявник**

145. Щодо третього заявника Суд не вбачає підстав ставити під сумнів висновок національних органів державної влади, що 02 червня 2010 року він підійшов до увімкненої бензопили, а робітник, який з нею працював, йому не погрожував. Вбачається, що відеозапис, на який посилався заявник, щоб поставити під сумнів цей виклад подій, навпаки, здебільшого підтверджує оцінку ситуації, надану національними органами державної влади, а не заявником (див. пункт 42). До того ж оцінка національних органів державної влади, що третій заявник сам навмисно наразив себе на небезпеку, узгоджувалась з поведінкою протестувальників, показаною на наданих самими заявниками відеоматеріалах щодо інших подій у парку імені Максима Горького: вочевидь, їхня тактика полягала у тому, щоб стати між робітниками з бензопилами та іншим обладнанням для вирубки дерев і самими деревами (див. докази щодо подій 24, 25 і 27 травня у пунктах 34, 35 і 38). У будь-якому разі принаймні у матеріалах справи не має переконливих доказів, які б дозволили Суду поставити під сумнів висновки національних органів державної влади у зв'язку з інцидентом між А. та третім заявником.

146. За таких обставин Суд вважає встановленим, що третій заявник добровільно підійшов на небезпечну відстань до увімкненої бензопили. Тому те, що він наразився на таку небезпеку, не можна приписувати діям А. Він дійсно міг швидко вимкнути свою бензопилу коли підійшли заявник та інші протестувальники. Проте, враховуючи

напружену атмосферу, про що свідчать матеріали справи, Суд не готовий переглянути оцінку національних органів державної влади цього поспішного рішення робітника та їхню думку, що через поведінку заявника він сам міг відчувати загрозу. У будь-якому разі, відступивши, третій заявник міг уникнути будь-якої небезпеки, яка могла виникнути у результаті цієї ситуації. Насамкінець, важливим є те, що ця ситуація тривала лише декілька секунд.

147. Отже, скарга третього заявника є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до підпункту «а» пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції.

(b) Сьома та дев'ятий заявники

148. Натомість Суд зазначає, що скарги сьомої та дев'ятого заявників за статтею 3 Конвенції не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними за будь-яких інших підстав. Тому ця частина заяви має бути визнана прийнятною.

2. Суть

(a) Матеріальний аспект скарги

149. Суд повторює, що жорстоке поводження має досягти мінімального рівня суворості, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції. Оцінка такого мінімального рівня є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як характер і контекст поводження, його тривалість, фізичні та психологічні наслідки, а у деяких випадках від статі, віку та стану здоров'я потерпілого (див. рішення у справі «Т.М. і С.М. проти Республіки Молдови» (*T.M. and S.M. v. the Republic of Moldova*), заява № 26608/11, пункт 35, від 28 січня 2014 року з подальшими посиланнями).

150. Суд також повторює, що стаття 1 Конвенції у поєднанні зі статтею 3 Конвенції покладає на держави позитивне зобов'язання забезпечувати захист осіб, які перебувають під їхньою юрисдикцією, від усіх видів жорстокого поводження, заборонених статтею 3 Конвенції, у тому числі й тоді, коли таке жорстоке поводження здійснюється приватними особами. Це зобов'язання має включати ефективний захист, *inter alia*, встановленої особи або осіб від злочинних дій третьої сторони, а також вжиття розумних кроків для запобігання жорстокому поводженню, про яке органи державної влади знали або повинні були знати (там само, пункт 36).

151. Твердження про жорстоке поводження повинні підтверджуватися відповідними доказами. Оцінюючі ці докази Суд керується критерієм доведеності «поза розумним сумнівом» і така доведеність може впливати зі співіснування достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою висновків або подібних

неспростованих презумпцій факту (див. рішення у справі «Хлаїфія та інші проти Італії» [ВП] (*Khlaifia and Others v. Italy*) [GC], заява № 16483/12, пункт 168, ЄСПЛ 2016 (витяги).

152. Суд хотів би підкреслити, що ця справа відрізняється від тих, де відповідною інформацією володіють виключно органи державної влади. Окрім того, що є безліч фото- та відеоматеріалів із місця подій, ці матеріали, у свою чергу, свідчать про присутність численних свідків, у тому числі, вочевидь, і з числа протестувальників (див., наприклад, пункти 38 і 40). Незважаючи на це, не виявлено жодних доказів, які б пов'язували конкретну особу з тілесними ушкодженнями заявників (див. для порівняння рішення у справі «Гентшель і Старк проти Німеччини» (*Hentschel and Stark v. Germany*), заява № 47274/15, пункт 75, від 09 листопада 2017 року).

153. Крім того, на відміну від інших розглянутих Судом справ у цій відсутні докази, що працівники міліції або інші особи, відповідальність за дії яких могла бути покладена на державу, застосовували сльозогінний газ, кийки, або інші важкі засоби для боротьби з масовими заворушеннями, що у поєднанні з характером тілесних ушкоджень заявників могло б дозволити дійти висновку, що тілесні ушкодження були заподіяні такими засобами (див. в якості протилежного прикладу рішення у справі «Сулейман Челебі та інші проти Туреччини» (*Süleyman Çelebi and Others v. Turkey*), заява № 37273/10 і 17 інших, пункти 75 – 79, від 24 травня 2016 року).

154. Докази самих заявників доводять, що у дні, коли їм було заподіяно тілесні ушкодження (див. пункти 38 і 40), протестувальники активно намагалися перешкодити роботі увімкненої будівельної техніки, а дії, направлені на розгін протесту, полягали лише у спробах відтіснити протестувальників з будівельного майданчика, що само собою не може вважатися жорстоким поведінням.

155. За таких обставин Суд не може встановити згідно з необхідним критерієм доведеності, що сьома та дев'ятий заявники зазнали жорстокого поведіння, яке досягло рівня статті 3 Конвенції та вимагало, щоб органи державної влади захистили їх від нього.

156. Отже, матеріальний аспект статті 3 Конвенції щодо сьомої і дев'ятого заявників порушено не було.

157. Цей висновок не є передчасною оцінкою Суду того, чи виконала держава-відповідач своє зобов'язання гарантувати мирний характер протестів (див. пункти 270 – 282).

(b) Процесуальний аспект скарги

158. Стаття 3 Конвенції вимагає від органів державної влади проведення ефективного офіційного розслідування стверджуваного жорстокого поведіння, навіть якщо таке поведіння було вчинено приватними особами (див., наприклад, згадане рішення у справі «Т.М.

і С.М. проти Республіки Молдови» (*T.M. and C.M. v. the Republic of Moldova*), пункт 38).

159. Розслідування серйозних тверджень про жорстоке поводження повинно бути як оперативним, так і ретельним. Це означає, що органи державної влади повинні завжди докладати значних зусиль для з'ясування, що сталося, і не покладатися на поспішні або необгрунтовані висновки для закінчення свого розслідування або використовувати їх для обґрунтування своїх рішень. Вони повинні вживати усіх розумних і доступних їм заходів для забезпечення збирання доказів, які стосувалися події, *inter alia*, показань свідків і висновків судово-медичних експертиз (див. рішення у справі «Ель-Масрі проти колишньої Югославської Республіки Македонії» [ВП] (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*) [GC], заява № 39630/09, пункти 183 і 184, ЄСПЛ 2012). Потерпілі повинні мати можливість ефективно брати участь у розслідуванні (див. там само, пункт 185 і рішення у справі «Мокану та інші проти Румунії» [ВП] (*Mocanu and Others v. Romania*) [GC], заява № 10865/09 та 2 інших, пункт 324, ЄСПЛ 2014 (витяги)).

160. Перш за все, Суд зазначає, що твердження сьомої та дев'ятого заявників про жорстоке поводження з ними під час протестів у парку імені Максима Горького підтверджувалися медичними доказами щодо наявності тілесних ушкоджень. Не ставиться під сумнів, що у відповідні дні заявники були присутніми на місці сутичок у парку імені Максима Горького, і тілесні ушкодження були отримані там. Це означає, що їхні скарги були небезпідставними для цілей статті 3 Конвенції, що вимагало проведення ефективного розслідування національними органами державної влади. У зв'язку з цим важливо наголосити, що поняття «небезпідставна скарга» не може прирівнюватися до встановлення порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції (див. згадане рішення у справі «Гентшель і Старк проти Німеччини» (*Hentschel and Stark v. Germany*), пункт 82), або навіть визнання такої скарги по суті обґрунтованою на стадії провадження у Суді (див. рішення у справі «Алпар проти Туреччини» (*Alpar v. Turkey*), заява № 22643/07, пункт 42, від 26 січня 2016 року та ухвалу щодо прийнятності у справі «Скант проти України» (*Skant v. Ukraine*), заява № 25922/09, пункт 43, від 06 вересня 2016 року).

161. Із матеріалів справи вбачається, що на національному рівні ключове розслідування подій травня та червня 2010 року у парку імені Максима Горького здійснювалося прокуратурою у рамках дослідчих перевірок, які зрештою закінчилися винесенням постанови про відмову у порушенні кримінальної справи від 09 серпня 2010 року. Суду було надано цю постанову та значну кількість матеріалів справи, зібраних у рамках цієї процедури.

162. Проте конкретно у справах сьомої та дев'ятого заявників ця постанова не була остаточною, оскільки їхні скарги розслідувалися

міліцією. Це розслідування закінчилося винесенням постанови про відмову у порушенні кримінальної справи від 13 серпня 2010 року (лише щодо сьомої заявниці) та 20 серпня 2010 року (див. пункти 87 і 88).

163. На жаль, останню постанову Суду надано не було. Підстави такого ненадання незрозумілі. У будь-якому разі таке ненадання матеріалів розслідування позбавило Суд повноцінної можливості проаналізувати вжиті органами державної влади заходи для розслідування тверджень заявників (див. згадане рішення у справі «Давидов та інші проти України» (*Davydov and Others v. Ukraine*), пункт 281). Проте заявники стверджували, і це твердження залишається незаперечним, що про цю постанову вони дізналися лише із зауважень Уряду, а копію цієї постанови їм не було вручено навіть тоді, коли вони дізналися про неї та намагалися отримати її копію. Їхнє твердження підтверджується доказами про те, що вони клопотали до органів державної влади про надання інформації, і це не оскаржувалося Урядом (див. пункт 88).

164. За таких обставин Суд вважає встановленим, що заявників були позбавлені можливості дізнатися про результат розслідування їхніх скарг.

165. Суд уже встановлював порушення статті 3 Конвенції у низці справ принаймні частково у зв'язку з незабезпеченням права заявників на ефективну участь у розслідуванні (див., наприклад, рішення у справах «Бююкдаг проти Туреччини» (*Büyükdag v. Turkey*), заява № 28340/95, пункти 67 – 69, від 21 грудня 2000 року; «Дедовський та інші проти Росії» (*Dedovskiy and Others v. Russia*), заява № 7178/03, пункт 92, від 15 травня 2008 року та «Олексій Михайлович Захаркін проти України» (*Oleksiy Mykhaylovych Zakharkin v. Ukraine*), заява № 1727/04, пункти 73 і 74, від 24 червня 2010 року), зокрема, коли заявники були позбавлені можливості скористатися доступними за національним законодавством засобами юридичного захисту та оскаржити адекватність розслідування на національному рівні (див. згадане рішення у справі «Басенко проти України» (*Basenko v. Ukraine*), пункти 69 - 71).

166. Саме так сталося у цій справі. Докази заявників доводять, що органи державної влади постійно приховували від заявників інформацію про свої рішення або принаймні надавали їм таку інформацію із значними затримками (див. пункти 86 - 88), незважаючи на чітку вимогу у національному законодавстві про те, що вони мали бути повідомлені (стаття 99 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року, див. пункт 101). За таких обставин постанова від 20 серпня 2010 року національними судами не переглядалася. Це також означає, що висновок національного суду про необґрунтованість постанови від 13 серпня 2010 року (див. пункт 87) не оскаржувався.

167. Суд вказує на аргумент Уряду, що заявники не пройшли судово-медичну експертизу для встановлення механізму утворення їхніх тілесних ушкоджень (див. пункт 143). У зв'язку з цим Суд хотів би зазначити, що усталеним принципом практики Суду є те, що органи державної влади повинні діяти за власною ініціативою (див. рішення у справі «Міхайлов проти Естонії» (*Mihhailov v. Estonia*), заява № 64418/10, пункт 126, від 30 серпня 2016 року та згадане рішення у справі «Мокану та інші проти Румунії» (*Mocanu and Others v. Romania*), пункт 321). Ніщо не вказує, що органи державної влади направляли заявників або вимагали, щоб вони пройшли судово-медичну експертизу. До того ж розслідування на національному рівні проводилося лише у рамках процедури дослідчих перевірок (див. пункт 101). У низці рішень проти України Суд встановив, що сам характер цієї процедури не давав можливості призначити проведення повноцінного судово-медичного обстеження з таких медичних питань (див. рішення у справах «Євген Петренко проти України» (*Yevgeniy Petrenko v. Ukraine*), заява № 55749/08, пункти 67 і 68, від 29 січня 2015 року та «Григорян та Сергієва проти України» (*Grigoryan and Sergeyeva v. Ukraine*), заява № 63409/11, пункти 61 – 63, від 28 березня 2017 року).

168. Суд також посилається на свої подальші висновки щодо неспроможності органів державної влади провести розслідування присутності на місці подій, де заявникам були заподіяні тілесні ушкодження невідомими особами з бейджами працівників охорони, які, можливо, не були належним чином уповноваженими працівниками охорони (див. пункт 279). Ці міркування також є актуальними в контексті скарги заявників за статтею 3 Конвенції.

169. Цих міркувань достатньо для висновку Суду, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників.

170. З огляду на підстави для цього висновку Суд вважає, що немає необхідності розглядати решту скарг сьомої та дев'ятого заявників щодо розслідування на національному рівні.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

171. Перший та другий заявники скаржилися на відсутність справедливого судового розгляду в апеляційному суді, який розглядав їхні справи про адміністративні правопорушення, оскільки суд не забезпечив їхню присутність у засіданнях. Вони послалися на пункт 1 статті 6 Конвенції, який передбачає:

«Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

А. Прийнятність

172. Суд зазначає, що беручи до уваги суворість покарання, адміністративне провадження стосовно заявників у цій справі як таке, має розглядатися як «кримінальне» для цілей Конвенції та протоколів до неї (див. рішення у справі «Гурепка проти України» (*Gurepka v. Ukraine*), заява № 61406/00, пункт 55, від 06 вересня 2005 року) і тому супроводжуватися усіма гарантіями статті 6 Конвенції.

173. Ця частина заяви не є явно необґрунтованою у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

В. Суть

1. Доводи сторін

174. Заявники стверджували, що бажали взяти участь у судових засіданнях апеляційного суду в їхніх справах, але не змогли зробити цього, оскільки перебували під вартою. Відповідно до статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення (див. пункт 98) апеляційний суд міг розглядати питання права, у тому числі й нові докази. У своїх апеляційних скаргах заявники оскаржували оцінку доказів судом першої інстанції. Їхня участь була необхідною, оскільки тільки вони мали повне уявлення про наявні у справі докази та могли надати апеляційному суду пояснення щодо цих доказів. До того ж рішення апеляційного суду поклали на заявників тягар доведення того, що працівники міліції не наказували їм піти з місця протесту, і щоб виконати його вони мали бути присутніми. Інше питання, яке розглядав апеляційний суд, полягало у можливому пом'якшенні накладених на них стягнень, і воно стосувалося відомостей про осіб заявників. Вони не клопотали про забезпечення їхньої присутності у судовому засіданні, оскільки це відклало б розгляд їхніх справ на кілька днів після 18 червня 2010 року, коли вони вже відбули б дев'ять діб зі свого адміністративного арешту строком на п'ятнадцять діб. Відкладення розгляду призвело б до відбування ними покарання у повному обсязі в очікуванні розгляду справи в апеляційній інстанції.

175. Уряд наголосив, що заявники брали участь у судових засіданнях суду першої інстанції, де їх також представляв захисник. В апеляційному суді їх також представляв обраний на їхній власний розсуд захисник. Упродовж останнього провадження їхній захисник не долучив жодних нових доказів на підтримку версії подій заявників, не навів жодних нових фактів і не клопотав про виклик нових свідків. Він представив позицію заявників на підставі тих самих доказів, які

вже були розглянуті судом першої інстанції. Він лише заперечив проти висновків суду першої інстанції «на підставі наявних фактів» і оскаржив суворість накладеного стягнення. Провадження не могло призвести до погіршення становища заявників та обмежувалося порушеними в їхніх апеляційних скаргах питаннями. Апеляційний суд дійсно пом'якшив накладене на заявників стягнення. З огляду на це у засіданнях апеляційного суду достатньо було присутності захисника заявників. Крім того, Уряд наголосив, що ні заявники, ні їхній захисник від їхнього імені не клопотали до апеляційного суду про забезпечення їхньої присутності у судових засіданнях.

2. Оцінка Суду

176. Як Суд неодноразово зазначав, пункт 1 статті 6 Конвенції не зобов'язує Договірні Сторони створювати суди апеляційної чи касаційної інстанцій, проте держави, де існують такі суди, повинні забезпечити, щоб особи, отримавши доступ до правосуддя, користувалися у таких судах основоположними гарантіями статті 6 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Моріс проти Франції» [ВП] (*Morice v. France*) [GC], заява № 29369/10, пункт 88, ЄСПЛ 2015).

177. Порядок застосування статті 6 Конвенції до проваджень в апеляційній інстанції залежить від особливостей відповідного провадження; при цьому має враховуватись повнота провадження у національній правовій системі та роль апеляційного суду у ньому. Суд встановив, що коли суд апеляційної інстанції має здійснити всебічну оцінку питання щодо вини або невинуватості, він не може зробити її без безпосереднього розгляду доказів, наданих обвинуваченим особисто з метою довести, що він не вчиняв дій, які, як стверджується, є кримінальним правопорушенням (див. рішення у справі «Кашлев проти Естонії» (*Kashlev v. Estonia*), заява № 22574/08, пункт 82, від 26 квітня 2016 року).

178. Повертаючись до цієї справи, Суд зазначає, що відповідно до національного законодавства апеляційний суд мав право залишити апеляційну скаргу без задоволення, скасувати постанову суду першої інстанції та закрити провадження у справі, скасувати постанову та прийняти нову постанову або змінити постанову (див. пункт 98). Апеляційний суд мав право повторно розглянути докази та закрити провадження щодо заявників, якби він дійшов іншого висновку, ніж суд першої інстанції (див. пункт 62).

179. Захисник заявників виклав свої апеляційні скарги на постанови про визнання заявників винними так, що вбачалось, що він бажав перегляду як питань фактів, так і права (див. для порівняння рішення у справі «Абдулгадиров проти Азербайджану» (*Abdulgadirov v. Azerbaijan*), заява № 24510/06, пункт 42, від 20 червня 2013 року), і фактично апеляційний суд здійснив такий аналіз, встановивши, що

заявники не спростували фактологічні висновки суду першої інстанції (див. пункт 58). В апеляційних скаргах також порушувалося питання стягнення, що вимагало оцінки відомостей про їхні особи та їхніх мотивів (див. для порівняння рішення у справі «Кремзов проти Австрії» *Kremzow v. Austria*, від 21 вересня 1993 року, пункт 67, серія А № 268-В). Апеляційний суд дійсно здійснив таку оцінку, встановивши, що суд першої інстанції не врахував відомості про осіб заявників (див. пункт 58).

180. Суд доходить висновку, що для справедливості провадження було важливим, щоб заявники були присутніми у засіданнях апеляційного суду, якщо лише вони не відмовилися від цього права у встановленому порядку. Суд повторює, що ні буква, ні дух статті 6 Конвенції не перешкоджають особі добровільно відмовитися, вголос або за мовчазною згодою, від права на гарантії справедливого судового розгляду. Проте для того, щоб бути ефективною для цілей Конвенції, така відмова повинна бути однозначно встановлена і супроводжуватися мінімальними гарантіями, співмірними її значущості. Така відмова не повинна обов'язково бути висловлена вголос, але вона повинна бути добровільною і становити свідому та розумну відмову від права. Для того, щоб можна було вважати, що обвинувачений опосередковано, через свою поведінку, відмовився від важливого права, гарантованого статтею 6 Конвенції, має бути доведено, що він міг у розумних межах передбачити наслідки своєї поведінки. До того ж відмова не повинна суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу (див. рішення у справі «Сімеонові проти Болгарії» [ВП] (*Simeonovi v. Bulgaria*) [GC], заява № 21980/04, пункт 115, від 12 травня 2017 року з подальшими посиланнями).

181. Суд вважає, що сам факт, що захисник заявників не клопотав про забезпечення їхньої присутності, не є вирішальним у цьому аспекті (див., наприклад, рішення у справах «Боттен проти Норвегії» (*Botten v. Norway*), від 19 лютого 1996 року, пункт 53, *Збірник рішень Європейського суду з прав людини* 1996-I та «Поборнікофф проти Австрії» (*Pobornikoff v. Austria*), заява № 28501/95, пункт 32, від 03 жовтня 2000 року). Навпаки, Суд вважає важливим, що:

(i) заявників не було поінформовано про засідання апеляційного суду;

(ii) не існувало чіткого встановленого порядку, щоб заявники, які трималися під вартою, могли заявити клопотання про забезпечення їхньої присутності у засіданнях апеляційного суду.

182. Стосовно першого питання Суд зазначає, що національне законодавство вимагає від апеляційного суду інформувати сторони про своє засідання (див. пункт 98). Проте в матеріалах справи відсутні докази, що таке повідомлення надсиалося заявникам, які трималися під вартою. Так само ніщо не вказує, що апеляційний суд розглянув питання, чи були заявники належним чином повідомлені, або вирішив

не повідомляти заявників з якихось конкретних причин (див. для порівняння у контексті цивільного провадження рішення у справах «Ганкін та інші проти Росії» (*Gankin and Others v. Russia*), заява № 2430/06 та інші, пункт 36, від 31 травня 2016 року та «Лазаренко та інші проти України» (*Lazarenko and Others v. Ukraine*), заява № 70329/12 та 5 інших, пункт 40, від 27 червня 2017 року).

183. Проте навіть якби заявники були поінформовані, вони не могли самостійно забезпечити свою присутність у судових засіданнях, оскільки перебували під вартою. Отже, мав існувати чітко встановлений законодавством або практикою порядок, щоб вони могли звернутися до органів державної влади з клопотанням про забезпечення їхньої присутності у судовому засіданні. До того ж роз'яснення щодо такого порядку мало бути надано заявникам органами державної влади або отримано на консультації за власної ініціативи заявників. Якщо наявність таких гарантій не доведено, Суд не може визнати, що відмова від права на присутність у судових засіданнях була надана у встановленому порядку.

184. Уряд не довів існування на момент подій такого чіткого порядку. Насправді вбачається, що національне право не передбачало жодного такого порядку у справах про адміністративні правопорушення (див. для порівняння рішення у справі «Саїд-Ахмед Зубайраєв проти Росії» (*Sayd-Akhmed Zubayrayev v. Russia*), заява № 34653/04, пункт 31, від 26 червня 2012 року та в якості протилежного прикладу у кримінальних справах рішення у справі «Собко проти України» (*Sobko v. Ukraine*), заява № 15102/10, пункт 80, від 17 грудня 2015 року).

185. За таких обставин неможливо однозначно встановити, що заявники відмовилися від свого права бути присутніми у судових засіданнях. У будь-якому разі не можна стверджувати, що існували необхідні гарантії для забезпечення ефективності такої відмови.

186. Отже, було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо першого та другого заявників.

IV. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 11 КОНВЕНЦІЇ

187. Заявники скаржилися на низку порушень статті 11 Конвенції, яка передбачає:

«1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

2. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на

здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави.»

А. Доводи сторін

1. Заявники

188. Заявники стверджували про необґрунтоване втручання в їхнє право на свободу мирних зібрань у розумінні статті 11 Конвенції у зв'язку із:

(i) затриманням і притягненням до відповідальності першого – шостого заявників;

(ii) погрозами бензопилою третьому заявнику, що призвело до подання ним скарги за статтею 3 Конвенції;

(iii) застосуванням працівниками міліції фізичного насилля до заявників під час спроби розгону протесту 25 травня 2010 року, та робітниками і працівниками «МО» у період з 20 травня до 06 червня 2010 року;

(iv) усіма погрозами робітників і працівників міліції, які вимагали від заявників піти з території вирубки дерев;

(v) інцидентом, під час якого, намагаючись прорватися через оточення протестувальників, водій екскаватора поранив декількох із них ковшем екскаватора;

(vi) тілесними ушкодженнями, отриманими під час падіння зрізаного дерева на сусіднє дерево, на яке заліз протестувальник (не заявник), що призвело до травм руки, і коли особи з бейджами «МО» скинули з дерева іншого протестувальника (не заявника), потягнувши його за альпіністське спорядження; а також

(vii) застосуванням фізичного насилля до сьомої та дев'ятого заявників, що призвело до подання ними скарги за статтею 3 Конвенції.

189. Заявники стверджували, що будь-які дії, спрямовані на розгін протестувальників та їхнє виведення, були незаконними відповідно до національного законодавства, оскільки жодного судового рішення про заборону зібрання не було, хоча це вимагалось статтею 39 Конституції України (див. пункт 93). Стаття 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (див. пункт 97), згідно з якою на них було накладено стягнення, була занадто нечіткою, про що свідчить той факт, що деяких протестувальників було визнано невинуватими, а на деяких було накладено стягнення відповідно до цього положення, хоча обставини їхніх справ були аналогічними. У будь-якому разі вона була застосована свавільно до затриманих 28 травня 2010 року заявників: працівники «МО» оточили заявників таким чином, що коли підійшли працівники міліції та запропонували їм покинути територію, вони фізично не могли виконати цю вимогу.

190. Заявники також стверджували, що ні розгін, ні судовий розгляд і накладення стягнення на першого – шостого заявників не були необхідними у демократичному суспільстві, оскільки: (i) акція протесту була мирною; протестувальники не чинили нападів на робітників, працівників «МО» або працівників міліції, що означало, що органи державної влади повинні були проявити певний рівень терпимості; заявники посилалися на рішення у справах «Оя Атаман проти Туреччини» (*Oya Ataman v. Turkey*), заява № 74552/01, пункти 41 і 42, ЄСПЛ 2006-XIV) та «Букта та інші проти Угорщини» (*Bukta and Others v. Hungary*), заява № 25691/04, пункт 37, ЄСПЛ 2007-III); (ii) протест відбувався у парку і не заважав міському життю; (iii) надання дозволу працівникам приватної охоронної компанії на розгін мирного зібрання та застосування сили не могло вважатися необхідним у демократичному суспільстві.

191. Заявники заперечили проти аргументу Уряду (див. пункт 200), що вони мали альтернативні засоби для протесту проти здійснення проєкту будівництва. Зокрема, вони заперечили проти доводу Уряду щодо публікації інформації про громадські обговорення Генерального плану міста Харкова 2004 року (див. пункти 10 і 200). Не було проведено жодного попереднього громадського обговорення, а рішення про початок вирубки дерев було несподіваним. Мета акції протесту полягала у тому, щоб тимчасово заблокувати вирубку дерев до проведення громадських слухань з цього приводу або до закінчення судового провадження щодо законності проєкту.

192. Хоча Уряд стверджував, що не всі чоловіки в уніформі та з бейджами дійсно були працівниками «МО» (див. пункт 209), заявники доводили, що усі ці чоловіки діяли разом і виконували спільні накази.

193. Заявники підкреслили, що їхні дії були «мирними та законними». Вони не чинили жодних осудних дій, які б виходили за межі їхньої акції протесту. Хоча дійсно органи державної влади не були попереджені заздалегідь, їхня акція була спонтанною та не мала організаторів. Єдиним чинним законодавчим положенням, яке регулювало їхні дії, була стаття 39 Конституції України, проте це положення не встановлювало конкретного порядку повідомлення органів державної влади про мирні зібрання. 20 травня 2010 року заявники повідомили органи державної влади через ЗМІ, тому в будь-якому разі після цієї дати для органів державної влади протести вже не могли бути несподіваними. Отже, акція протесту була законною. Натомість спроба розігнати протестувальників була незаконною. Зокрема, жодного з протестувальників не було затримано або притягнуто до відповідальності за статтею 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення за «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» (див.

пункт 97). Це свідчило, що органи державної влади не вважали, що акція протесту порушувала цей порядок.

194. Заявники стверджували, що органи державної влади залучили працівників «МО» та інші неофіційні групи, а не працівників міліції, оскільки розуміли, що протест був законним.

195. Незважаючи на низку скарг до міліції про напади чоловіків у чорному одязі з бейджами «МО», про отримання яких міліцією Уряд не заперечував, міліція не відреагувала. Фактично працівники міліції потурали та допомагали нападникам.

196. Заявники наголосили, що працівники міліції або не втручалися у дії нападників, або, навпаки, втручалася для затримання протестувальників під час нападів на них 27 травня та 02 червня 2010 року. Всупереч плану охорони громадського порядку, працівників міліції також не було на місці подій, коли на протестувальників напали 27 і 31 травня та 01 і 02 червня 2010 року, хоча план передбачав цілодобову присутність працівників міліції, а з огляду на попередні сутички у міліції були всі підстави вважати, що конфлікти продовжаться.

197. Бездіяльність працівників міліції призвела до ескалації конфлікту, а робітники та працівники охорони комунального підприємства через поблажливість і підтримку працівників міліції ставали все більш агресивними.

2. Уряд

198. Уряд стверджував, що втручання у право першого та другого заявників на свободу мирних зібрань не було. У національних органах державної влади ці заявники пояснили свою присутність на місці подій цікавістю, а не бажанням висловити свою позицію шляхом участі у протесті. Уряд послався на показання, надані заявниками міліції 28 травня 2010 року та у районному суді, що вони просто проходили повз місце подій і підійшли туди з цікавості (див. пункти 46, 47, 52 і 53). Уряд наголосив, що на відміну від таких справ, як «Галстян проти Вірменії» (*Galstyan v. Armenia*), заява № 26986/03, пункти 100 і 116, від 15 листопада 2007 року), в якій національні органи державної влади наклали на заявника стягнення через його поведінку під час демонстрації, у цій справі національні органи державної влади посилялися не на участь заявників у зібранні, а лише на їхню відмову виконати вимоги працівників міліції. Так, ні показання заявників у національних органах державної влади, ні будь-які рішення, ухвалені цими органами державної влади, не посилялися на їхню участь у зібранні.

199. Уряд визнав, що було втручання у право третього – шостого заявників на свободу мирних зібрань, але стверджував, що воно відповідало вимогам пункту 2 статті 11 Конвенції. Втручання було законним, ґрунтуючись на статті 185 Кодексу України про

адміністративні правопорушення. Воно переслідувало законну мету захистити здоров'я протестувальників і робітників, залучених до будівельних робіт: перебуваючи на будівельному майданчику, третій – шостий заявники перешкоджали будівельним роботам і наражали своє життя та життя інших осіб на небезпеку.

200. Втручання також було необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним: його необхідність була обумовлена тим, що заявники вирішили діяти неправомірно, хоча мали можливість висловити свої заперечення проти проекту будівництва, не наражаючи своє життя на небезпеку. Питання будівництва дороги не постало раптово, а було результатом тривалого процесу: будівництво дороги було передбачено Генеральним планом розвитку міста, ухваленим ще 23 червня 2004 року (див. пункт 10). Заявники мали принаймні дві можливості висловити свою позицію: на етапі громадських обговорень Генерального плану розвитку міста та після опублікування інформації про план будівництва дороги у 2007 році (див. пункти 10 і 16). Оскільки багато з протестувальників активно займалися охороною довкілля, відповідна інформація їм мала бути відома.

201. Крім того, слід зауважити про такі фактори: (i) територія вирубки дерев була огорожена сигнальною стрічкою; (ii) під час вирубки дерев були присутні працівники міліції; (iii) на будівельний майданчик декілька разів прибували посадові особи та показували протестувальникам документи, якими було надано дозвіл на вирубку дерев; і (iv) посадові особи неодноразово звертали увагу протестувальників на те, що вони знаходилися на території будівельного майданчика, де проводилися роботи. Отже, протестувальники повинні були розуміти, що перебували на території, де проводилися небезпечні роботи.

202. Стягнення було накладено лише на тих осіб, які перебували на території, де проводилися будівельні роботи, та наражали своє життя і здоров'я на небезпеку. На протестувальників, які не перешкоджали діям робітників і руху техніки, стягнення накладено не було. Зокрема, восьмий і десятий заявники та інші протестувальники були визнані невинуватими, оскільки суди не встановили жодних доказів невиконання законних вимог працівників міліції (див. пункт 63). Це доводило, що на осіб, які у відповідь на вимогу покинули територію, стягнення накладено не було. У зв'язку з цим Уряд послався на принцип, встановлений в рішенні у справі «Езелін проти Франції» (*Ezelin v. France*), від 26 квітня 1991 року, пункт 53, Серія А № 202), згідно з яким свободу участі у мирному зібранні не може бути обмежено, якщо тільки відповідна особа не вчинила «будь-яку протиправну дію». На думку Уряду, участь в акції протесту не могла виправдати вчинене заявниками правопорушення.

203. Обране покарання було пропорційним. Вчинене заявниками правопорушення було доволі серйозним, оскільки було спрямоване на підриив довіри до правоохоронних органів. На третього – п'ятого заявників було накладено лише мінімальний штраф. На шостого заявника було накладено стягнення у виді адміністративного арешту на строк десять діб, оскільки його дії були особливо зухвалими. Він чинив злісну непокору вимогам покинути територію, і працівникам міліції довелося його виносити. Навіть після того, як його винесли з території будівельного майданчика, він заявив, що повернеться туди (див. пункт 65). Ця повторна непокора призвела до застосування до нього найсуворішого покарання.

204. Уряд повторив, що держава-відповідач не несе відповідальності за стверджувані дії робітників і працівників «МО» (див. пункти 118 і 119) і може нести відповідальність лише у випадку бездіяльності працівників міліції у зв'язку з незаконними діями, спрямованими проти заявників.

205. У зв'язку з цим Уряд наголосив, що у діях працівників міліції прокуратура не встановила складу злочину, а 24 травня 2011 року адміністративний суд першої інстанції відмовив у задоволенні скарги заявників на стверджувану бездіяльність працівників міліції (див. пункт 91). Ці перевірки встановили, що працівники міліції вжили усіх доступних їм заходів для підтримання правопорядку на території будівництва. Було складено план забезпечення безпеки громадян та охорони громадського порядку, і до операції на постійній основі була залучена низка працівників міліції. Якби протестувальники належним чином повідомили органи державної влади про свою акцію, кількість працівників міліції могла бути додатково збільшена залежно від кількості протестувальників.

206. На будь-які незаконні дії протестувальники могли звернути увагу працівників міліції або прямо звернувшись до присутніх на місці подій працівників міліції, або зателефонувавши за номером екстреного виклику міліції. Протестувальники це зробили, і працівники міліції належним чином відреагували на такі прохання про допомогу. У період з 20 травня до 06 червня 2010 року у міліції було зареєстровано близько 120 скарг і повідомлень у зв'язку зі стверджуваними порушеннями громадського порядку на будівельному майданчику. Однак, попри те, що протестувальники стверджували про конфлікти на майданчику, ніхто з них не назвав винуватців або потерпілих і не пояснив, у чому полягали конфлікти. Це призвело до винесення постанов про відмову у порушенні кримінальних справ.

207. Працівники міліції вживали заходів для стабілізації ситуації та взяття її під контроль. Наприклад, згідно з твердженнями одного з протестувальників 27 травня під час протистояння між протестувальниками та робітниками майор міліції встав між двома

сторонами, наказавши протестувальникам розійтися, що вони й зробили.

208. У будь-якому разі дії працівників «МО», навіть у такій формі, як вони були описані заявниками, не були незаконними і не вимагали втручання працівників міліції. Працівники міліції пояснили протестувальникам, що вони перебували на території, де проводилися будівельні роботи, яка була огорожена стрічкою. Працівники охорони були залучені для забезпечення пропускнуго режиму до цієї території тільки уповноважених робітників та їх безпеки. Саме тому працівники охорони «МО» та ПОА намагалися відтіснити протестувальників від будівельного майданчика. Компетентний національний орган державної влади – прокуратура, порушення законодавства працівниками охорони не встановив. Вони діяли відповідно до наданих їм ліцензійними умовами повноважень (див. пункт 107).

209. За результатами перевірок прокуратура винесла постанову про відмову у порушенні кримінальної справи щодо працівників «МО», встановивши, що всі дії працівників охорони, пов'язані з виконанням їхніх службових обов'язків, були законними. Прокуратура встановила, що на території перебувало лише п'ятеро працівників «МО», кожен з яких мав бейдж затвердженого зразка. Згідно з показаннями директора «МО» (див. пункт 75) на території також були присутні інші особи з бейджами «МО». Після того, як директор сказав їм зняти бейджі, і вони це зробили, ніхто, окрім згаданих п'ятерох працівників «МО» бейджі не носив.

210. З огляду на зазначене Уряд стверджував про відсутність фактів, які б вказували, що яка-небудь конкретна дія працівників «МО» могла вважатися втручанням у права заявників за статтею 11 Конвенції.

В. Оцінка Суду

1. Прийнятність

211. Скарга третього заявника стосовно стверджуваної погрози йому бензопилою (див. підпункт «ii» пункту 188) є повторенням його скарги за статтею 3 Конвенції та має бути відхилена з тих самих підстав (див. пункт 147).

212. Скарги заявників на усні погрози (див. підпункт «iv» пункту 188) є явно необґрунтованими. У матеріалах розслідування на національному рівні, у наданих заявниками фото- та відеоматеріалах або інших матеріалах справи жодних доказів усних погроз немає.

213. До того ж ніщо не вказує, що заявники можуть стверджувати, що є «потерпілими» у розумінні статті 34 Конвенції у зв'язку з їхніми скаргами щодо наражання на небезпеку під час вирубки дерев і

будівельних робіт нествановлених протестувальників (див. підпункти «v» і «vi» пункту 188).

214. Аналогічні міркування стосуються скарг заявників на застосоване до них фізичне насилля під час спроби розгону працівниками міліції 25 травня 2010 року та робітниками і працівниками підприємства «МО» з 20 травня до 06 червня 2010 року (див. підпункт «iii» пункту 188). Як заявники самі визнали, їхня акція протесту була спонтанною, не мала організаторів (див. пункт 193) і, вочевидь, постійного складу учасників. У цьому контексті Суд також звертає увагу на доводи Уряду, які, у свою чергу, ґрунтуються на показаннях перших двох заявників у національному суді, що деякі з присутніх на майданчику людей могли підійти туди просто з цікавості (див. пункти 198, 52 і 53).

215. Через це незрозуміло, хто із заявників брав участь в якій акції протесту та в який день. Крім того, незрозумілим є зв'язок між заявниками та двома НУО, визначеними у провадженнях на національному рівні як пов'язані з протестами (див. пункти 76 і 81, а також пункт 31). З матеріалів справи вбачається, що більшість дій проти протесту була спрямована на запобігання проникненню окремих протестувальників на територію будівельного майданчика, а не на розгін або навіть обмеження акції протесту в цілому (див., наприклад, докази щодо подій 23 і 25 травня у пунктах 33 та 35). У більшості випадків ніщо не вказує на особи цих окремих протестувальників, та чи були серед них заявники.

216. Отже, з огляду на обставини ці скарги мають бути відхилені як явно необґрунтовані або несумісні з Конвенцією за критерієм *ratione personae* відповідно до підпункту «а» пункту 3 і пункту 4 статті 35 Конвенції.

217. Інші скарги першого – сьомої та дев'ятого заявників за статтею 11 Конвенції (див. підпункти «i» та «vii» пункту 188) не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

(а) Відповідні принципи

218. Суд нагадує свою практику, що формулювання «встановлено законом» та «згідно із законом» у статтях 8 – 11 Конвенції не тільки вимагають, щоб оскаржуваний захід мав законну підставу в національному законодавстві, а й також посилаються на якість відповідного закону, який повинен бути доступним зацікавленій особі та передбачуваним у своїх наслідках (див. рішення у справі «Кудревічіус та інші проти Литви» [ВП] (*Kudrevičius and Others v.*

Lithuania) [GC], заява № 37553/05, пункт 108, ЄСПЛ 2015 з подальшими посиланнями).

219. Право на свободу зібрань, одна з основ демократичного суспільства, підлягає низці обмежень, які мають тлумачитися вузько, а необхідність будь-яких обмежень повинна бути переконливо встановлена. Розглядаючи, чи можуть обмеження гарантованих Конвенцією прав і свобод вважатися «необхідними у демократичному суспільстві», Договірні держави користуються певною, проте обмеженою, свободою розсуду. У будь-якому разі саме Суд надає остаточний висновок щодо відповідності обмеження вимогам Конвенції, і це має здійснюватися шляхом оцінки обставин конкретної справи (там само, пункт 142).

220. Під час здійснення оцінки завдання Суду не полягає в тому, щоб замінити власним судженням думку відповідних національних органів державної влади, а скоріше переглянути ухвалені ними рішення відповідно до статті 11 Конвенції. Це не означає, що він має обмежитись перевіркою того, чи здійснювала держава свої дискреційні повноваження розумно, обережно та добросовісно; він має розглянути оскаржуване втручання у світлі справи в цілому та після встановлення того, що воно переслідувало «законну мету», визначити, чи відповідало воно «нагальній суспільній потребі» та, зокрема, чи було воно пропорційним цій меті, та чи були підстави, наведені національними органами державної влади для його обґрунтування, «відповідними та достатніми» (там само, пункт 143).

221. Характер і суворість накладених стягнень також є факторами, які слід враховувати під час здійснення оцінки пропорційності втручання переслідуваній меті. Якщо застосовані до демонстрантів санкції є кримінальними за своїм характером, вони вимагають особливого обґрунтування. Мирна демонстрація, у принципі, не повинна піддаватися загрозі кримінального покарання, а особливо позбавлення свободи. Таким чином, Суд з особливою ретельністю повинен розглядати випадки, коли застосовані національними органами державної влади санкції за ненасильницьку поведінку передбачають позбавлення свободи (там само, пункт 146).

222. Держави повинні не тільки утримуватися від застосування невинуватених непрямих обмежень права на мирні зібрання, але й захищати це право. Хоча основним об'єктом статті 11 Конвенції є захист особи від свавільного втручання органів державної влади у користування захищеними правами, додатково можуть існувати позитивні зобов'язання щодо забезпечення ефективного користування цими правами (там само, пункт 158). Органи державної влади зобов'язані вживати належних заходів у зв'язку із законними демонстраціями для забезпечення їхнього мирного проведення та безпеки усіх громадян. Проте вони не можуть повністю гарантувати цього та мають широку свободу розсуду у виборі заходів, які

вживатимуться. У зв'язку з цим покладене на них зобов'язання за статтею 11 Конвенції є зобов'язанням вжиття заходів, а не досягнення результатів (див. там само, пункт 159 і рішення у справі «Фрумкін проти Росії» (*Frumkin v. Russia*), заява № 74568/12, пункт 96, ЄСПЛ 2016 (витяги).

(b) Застосування зазначених принципів у цій справі

(i) Затримання та накладення стягнення на перших шістьох заявників

(а) Чи мало місце втручання: перші шість заявників

Перший та другий заявники

223. Уряд стверджував, що втручання у право першого та другого заявників на свободу мирного зібрання не було (див. пункт 198).

224. Суд зазначає, що, як свідчать матеріали справи, вбачається, що позиція протестувальників у парку імені Максима Горького полягала у захисті парку як громадського простору, відкритого для кожного як місце для відпочинку, без надання своїй акції офіційного статусу (див. наприклад, пункт 76). Отже, вбачається, що це цілком узгоджується з позицією, яку поділяли перший та другий заявники, які стверджували, що користувалися парком як громадським простором. З огляду на обставини ця позиція відображала їхню незгоду з проведенням у парку будь-яких будівельних робіт. До того ж не заперечувалося, що перший та другий заявники дійсно були серед групи протестувальників, які 28 травня 2010 року заблокували залізничний переїзд для проїзду бульдозера на ділянці, огороженій як будівельний майданчик, яким було наказано покинути майданчик і дати можливість продовжити будівельні роботи, та яких після невиконання наказу оточили працівники «МО» і відтіснили з будівельного майданчика (див. пункт 45). З такої послідовності подій вбачається, що особи, які до моменту затримання перебували в цій утримуваній групі протестувальників, не могли бути простими спостерігачами, які не знали, що відбувалося, та випадково стали учасниками подій, оскільки будь-який такий спостерігач мав би можливість піти, перш ніж бути оточеним працівниками охорони.

225. Крім того національні суди визнали встановленим, що під час виведення з будівельного майданчика перший та другий заявники чинили опір працівникам міліції, що, як і блокування залізничного переїзду, було за своєю суттю обструкціоністською тактикою протесту, що застосовувалась протестувальниками у парку імені Максима Горького. До того ж в одному з рапортів працівників міліції у справі про адміністративне правопорушення щодо другого заявника чітко зазначено, що його було затримано за участь у акції протесту на території будівництва в парку (див. пункт 49).

226. Насамкінець, Суд враховує одночасний вступ у процес організації «Amnesty International» від імені першого та другого заявників, які згадувалися як протестувальники (див. пункт 117).

227. Відповідно до усталеної практики Суду заходи, вжиті органами державної влади під час зібрання, такі як розгін або затримання учасників, і притягнення до відповідальності за участь у зібранні становлять втручання у право на свободу мирних зібрань (див. рішення у справі «Навальний та Яшін проти Росії» (*Navalnyy and Yashin v. Russia*), заява № 76204/11, пункт 51, від 04 грудня 2014 року з подальшими посиланнями).

228. Суд доходить висновку, що було втручання у право першого та другого заявників на свободу мирних зібрань.

П'ятий заявник

229. Як вбачається, Уряд не заперечував, що, незважаючи на закриття провадження щодо п'ятого заявника, він все ще міг стверджувати, що є «потерпілим» від порушення його права за статтею 11 Конвенції, та що було втручання у це право (див. пункт 199). У будь-якому разі, як і решту заявників, п'ятого заявника з будівельного майданчика вивели працівники міліції, що само собою становить втручання у право на свободу мирних зібрань, а пізніше притягнули до відповідальності за його дії (див. пункти 43 і 62). Отже, заявник може далі стверджувати, що є потерпілим від втручання у його право за статтею 11 Конвенції.

Третій, четвертий та шостий заявники

230. Уряд не заперечив, що притягнення цих заявників до відповідальності становило втручання у їхнє право на свободу зібрань (див. пункт 199). Суд не вбачає підстав для іншого висновку.

Висновок про наявність втручання щодо перших шести заявників

231. Отже, мало місце втручання у право перших шести заявників на свободу мирних зібрань. Таке втручання у право на свободу мирних зібрань призводить до порушення статті 11 Конвенції, якщо тільки не може бути доведено, що воно було «встановленим законом», переслідувало одну або декілька законних цілей, як визначено у пункті 2 цієї статті, та було «необхідним у демократичному суспільстві» (див., наприклад, рішення у справі «Швабе та М.Г. проти Німеччини» (*Schwabe and M.G. v. German*), заява № 8080/08 і № 8577/08, пункт 107, ЄСПЛ 2011 (витяги).

(β) «Встановлено законом»: перші шість заявників

232. Втручання ґрунтувалося на національному законодавстві, зокрема статті 185 Кодексу України про адміністративні

правопорушення, яка передбачала покарання за непокору законним вимогам працівників міліції (див. пункт 97). Ніщо не вказує на те, що зазначене положення для заявників було недоступним або непередбачуваним.

233. Проте заявники стверджували, що будь-яка дія, спрямована на перешкоджання їхній акції протесту, була незаконною, оскільки стаття 39 Конституції України вимагала отримання органами державної влади рішення суду, яким буде надано дозвіл на такий розгін. Для оцінки цього аргументу Суд повинен узагальнити свою практику щодо законодавства про організацію мирних акцій протесту в Україні.

234. Загальні норми національного законодавства вже були предметом розгляду Суду у справах «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*), заява № 20372/11, від 11 квітня 2013 року) та «Шмушкович проти України» (*Shmushkovych v. Ukraine*), заява № 3276/10, від 14 листопада 2013 року). Як було встановлено у цих справах, Верховна Рада України не ухвалила закону, який би регулював порядок проведення мирних демонстрацій (див. згадані рішення у справах «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*), пункт 55 та «Шмушкович проти України» (*Shmushkovych v. Ukraine*), пункт 40). У зазначених справах заявників було притягнуто до відповідальності за статтею 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка передбачала покарання за порушення порядку організації і проведення зборів. За таких обставин Суд, дійшовши висновку про недостатню передбачуваність відповідного законодавства, встановив, що не було необхідності перевіряти, чи було дотримано дві інші вимоги пункту 2 статті 11 Конвенції (див. згадані рішення у справах «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*), пункти 54 – 56 та «Шмушкович проти України» (*Shmushkovych v. Ukraine*), пункт 41).

235. Натомість у справі «Чумак проти України» (*Chumak v. Ukraine*), заява № 44529/09, пункти 12 і 44, від 06 березня 2018 року) Суд стикнувся з ситуацією, коли організований заявником пікет розігнали на підставі рішення національного суду, який встановив, що учасники акції порушили конкретні вимоги матеріального права та посягали на важливі охоронювані законом права та інтереси інших осіб. Вони незаконно встановили конструкції на тротуарі, перешкоджали проходу пішоходів, а також ображали і створювали небезпеку для водіїв. У згаданій справі, на відміну від справ «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*) та «Шмушкович проти України» (*Shmushkovych v. Ukraine*), стаття 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення не застосовувалася. Разом з тим, критикуючи недоліки судової процедури, яка призвела до розгону пікету заявника, Суд встановив, що накладення обмежень щодо проведення пікету, учасники якого порушили норми

матеріального права, само собою не було непередбачуваним (див. згадане рішення у справі «Чумак проти України» (*Chumak v. Ukraine*), пункт 44). З огляду на недоліки судової процедури, які, зокрема, полягали у тому, що суди беззаперечно прийняли твердження органів державної влади про неналежну поведінку протестувальників та ухвалили занадто загальне рішення про заборону організації заявником зібрань, Суд висловив сумніви щодо того, чи відповідало втручання вимогам законності. Тим не менш, Суд розглянув, чи відповідав розгін у зазначеній справі іншим вимогам пункту 2 статті 11 Конвенції (там само, пункт 48).

236. Як і в рішенні у справі «Чумак проти України» (*Chumak v. Ukraine*), питання законності, яке розглядає Суд у цій справі, відрізняється від розглянутого у справі «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*). Дійсно, самі заявники наголосили на тому, що їх не притягнули до відповідальності за статтею 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (див. пункт 193), як у справі «Веренцов проти України» (*Vyarentsov v. Ukraine*).

237. Саме в цьому контексті слід оцінювати аргумент заявників про відсутність судового рішення про заборону їхнього зібрання. Втім Суд пам'ятає усталений принцип конвенційної системи, що, насамперед, національні органи державної влади, а саме суди, повинні тлумачити та застосовувати національне законодавство (див. рішення у справі «Радомілья та інші проти Хорватії» [ВП] (*Radomilja and Others v. Croatia*) [GC], заяви № 37685/10 і № 22768/12, пункт 149, ЄСПЛ 2018). Жодних доказів того, що заявники висували цей аргумент у національних судах, або що ці суди розглядали це питання немає. За таких обставин Суд має бути особливо обережним, здійснюючи такий аналіз самостійно.

238. Однак Суд повинен розглянути аргумент заявників, оскільки він є головним в їхній справі, та зазначає, що конституційне положення, на якому він ґрунтується, як вбачається, передбачає механізм регулювання, відповідно до якого судова процедура обмеження зібрань пов'язана з порядком завчасного сповіщення про них (див. пункт 93), що дозволяє органам державної влади звертатися до суду із заявою про певні обмеження на проведення запланованого зібрання. Це впливає з Рішення Конституційного Суду України, який надає авторитетне тлумачення відповідного положення Конституції України (див. пункт 94). Це наочно продемонстровано положенням Кодексу адміністративного судочинства України, яке вимагає, щоб суд залишив без розгляду позовну заяву про заборону зібрання, якщо її було подано із запізненням, тобто у запланований день подій або пізніше (див. пункт 100). Це останнє положення було предметом розгляду Суду в рішенні у справі «Чумак проти України» (*Chumak v. Ukraine*), в якій він саме на цій підставі висловив сумніви

щодо того, чи може зазначена судова процедура належним чином застосуватися для розгону триваючого зібрання (див. пункт 42).

239. Крім того, Суд не переконаний, що до цілком обструкційної акції протесту, яка за своїм характером була б незаконною через порушення прав і законних інтересів третіх сторін, у принципі та на практиці застосовувалася вимога про завчасне сповіщення. Така вимога позбавить значну кількість подібних акцій належного ефекту та становитиме вимогу оголошувати про намір порушити закон.

240. З огляду на обставини цієї справи це означає, що за відсутності сповіщення не могла бути розпочата судова процедура з метою заборони протесту.

241. Отже, Суд відхиляє аргументи заявників щодо цього та визнає, що втручання було «встановлено законом».

(γ) Законна мета

242. Суд зазначає, що присутність заявників на будівельному майданчику порушувала правила безпеки (див. пункт 112). З власних доказів заявників та їхніх доводів вбачається, що на майданчику протестувальники явно знаходилися у небезпеці (див., наприклад, пункти 34 і 35 щодо відеодоказу за 24 і 25 травня, а також доводи заявників у підпунктах «v» і «vi» пункту 188). Отже, Суд погоджується з доводом Уряду, що втручання переслідувало законну мету захистити здоров'я та безпеку протестувальників і робітників. У зв'язку з останнім втручання також може розглядатися як захід, вжитий для захисту прав і свобод інших осіб. Суд зазначає, що до проєкту було залучено низку фізичних та юридичних осіб, які були зацікавлені в його реалізації через розвиток міської інфраструктури, економічну активність, зайнятість населення, здійснення обов'язків за договорами тощо (див. для порівняння ухвалу щодо прийнятності у справі «Дрімман та інші проти Норвегії» (*Drieman and Others v. Norway*), заява № 33678/96, від 04 травня 2000 року).

(δ) «Необхідність у демократичному суспільстві»: перші шість заявників

Загальні міркування

243. Суд зазначає, що як до початку проєкту будівництва, так і після, його противники могли висловити своє заперечення нікому при цьому не перешкоджаючи (див. пункт 31 щодо доказів протестної діяльності на стадії планування та пункт 69 щодо пікетування обласної ради). Крім того, принаймні спочатку було проявлено певний рівень терпимості навіть щодо обструкційної діяльності, і на цьому початковому етапі деякі протестувальники систематично демонстрували дуже небезпечну поведінку, зокрема наближаючись до

бензопил (див. пункти 34 і 35 щодо відеозаписів за 24 і 25 травня). На момент затримання заявників до цієї проблеми вже була прикута значна увага громадськості (див. для порівняння рішення у справах «Cisse проти Франції» (*Cisse v. France*), заява № 51346/99, пункти 51 і 52, ЄСПЛ 2002-III та «Чілогли та інші проти Туреччини» (*Çiloğlu and Others v. Turkey*), заява № 73333/01, пункт 51, від 06 березня 2007 року). Противники також активно здійснювали своє право на звернення для висловлення своєї незгоди з проєктом (див. перелік різних органів та організацій, які поскаржилися до правоохоронних органів на проєкт у пункті 81 і положення Конституції України щодо права на звернення і законодавство щодо його застосування у пунктах 93 і 104). Крім того вбачається, що органи державної влади відреагували на акції протесту, надавши вказівку висадити значну кількість дерев (див. пункт 71).

244. На жаль, заявники не пояснили Суду, які засоби судового захисту були або не були використані супротивниками проєкту (у випадку останнього, з якої причини), хоча у матеріалах справи є вказівки, що треті особи ініціювали певне судове провадження у зв'язку з проєктом (див. пункт 81). Вбачається, що заявники також не порушили це питання у національних судах, які розглядали їхні справи (див., наприклад, пункт 68 щодо шостого заявника). У будь-якому разі нічого не вказує на те, що такі засоби судового захисту були протестувальникам недоступні (див. для порівняння згадане рішення у справі «Кудревичюс та інші проти Литви» (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*), пункт 168).

245. Існує певна плутанина щодо громадських обговорень, які передували затвердженню проєкту, а надані обома сторонами докази, як вбачається, не підтверджують їхні власні твердження щодо цього питання. Уряд наполягав, що Генеральний план розвитку міста 2004 року виносився на громадське обговорення, хоча надані Урядом офіційні документи, як вбачається, вказують, що плани стосовно будівництва дороги не було включено до його початкової версії у будь-якій чітко визначеній формі, та у зв'язку з цим у 2008 році до плану мали бути внесені зміни (див. пункти 200 і 13 відповідно). Зі свого боку заявники наполягали, що проєкт з'явився несподівано, хоча їхні власні докази свідчать, що він набув розголосу та був предметом акцій протесту ще у 2007 році (див. пункти 191 і 31 відповідно).

246. Водночас Суд не має робити остаточний висновок стосовно того, чи були громадські обговорення щодо розробки та реалізації проєкту будівництва достатніми. На думку Суду, достатньо зазначити, що громадськість була обізнана про проєкт і висловила заперечення проти нього ще у 2007 році, та що інші альтернативні засоби протесту, наведені у попередніх пунктах, були доступними.

247. Ці зауваження є важливими для оцінки Судом пропорційності втручання у право заявників на свободу мирних зібрань.

Перший – п'ятий заявники

248. Суд вважає встановленим такий порядок відповідних подій 28 травня 2010 року. Заявники перебували серед групи протестувальників на території, огороженій як будівельний майданчик. Особа у цивільному одязі, вочевидь, представник «МО», комунальних органів влади або головного підрядника, попросила їх піти. Вони відмовилися. Після цього працівники охорони оточили протестувальників у тісне коло. Прибули працівники міліції та попросили протестувальників, які все ще були оточені, покинути будівельний майданчик. Якою була відповідь незрозуміло. Після цього працівники міліції почали затримувати заявників. Цю послідовність подій найбільш ясно показано на наданих заявниками відеозаписах, які на момент розгляду справи Судом також перебувають у вільному доступі в мережі Інтернет (див. пункт 45). Втім важливо наголосити, що оцінка Судом цієї послідовності подій не суперечить фактологічним висновкам національних органів державної влади (див. пункт 83 та для порівняння, наприклад, рішення у справах «Немцов проти Росії» (*Nemtsov v. Russia*), заява № 1774/11, пункти 63 – 71, від 31 липня 2014 року та «Карпюк та інші проти України» (*Karpyuk and Others v. Ukraine*), заяви № 30582/04 і № 32152/04, пункти 194 - 209, від 06 жовтня 2015 року).

249. З рішень національних судів або, власне, інших документів у матеріалах справ за фактом адміністративних правопорушень, які розглядалися на національному рівні, не зовсім зрозуміло, коли саме працівники міліції звернулися з наказом, який заявники не виконали, внаслідок чого їх було затримано та притягнуто до відповідальності. За таких обставин Суд не вбачає підстав ставити під сумнів довід заявників, що єдиним наказом працівників міліції був той, про який зазначено у попередньому пункті, з яким працівники міліції звернулися, коли заявників вже оточили та заблокували працівники охорони.

250. Суд зазначає, що працівники міліції, як вбачається, віддали цей наказ звичним тоном голосу без використання підсилюючого обладнання, незважаючи на галас довкола. До того ж з попереднім первинним наказом розійтися звернулася особа без розпізнавальних знаків міліції, як вбачається, цивільна особа, а невиконання наказу призвело до стримування протестувальників працівниками охорони. Є підстави сумніватися, що коли працівники міліції повторили наказ, усі протестувальники одразу почули та зрозуміли його (див., наприклад, висновки національного суду у справі восьмого та десятого заявників, які були затримані водночас із першим – шостим заявниками, і провадження щодо яких були закриті, у пункті 63). У

будь-якому разі наказ повторили лише тоді, коли протестувальники були обмежені у пересуванні. Крім того, не можна стверджувати, що органи державної влади не могли впоратися, або що існуючі обставини перешкоджали їм спілкуватися з більшою чіткістю: зрештою, коли працівники міліції звернулися з цим наказом, усі протестувальники знаходилися на невеличкій ділянці, оточеній працівниками охорони.

251. За таких обставин Суд не може виключити, що протестувальники, у тому числі заявники, були дещо розгублені щодо представників органу державної влади, які звернулися до них із наказом покинути територію, та способів виконання цього наказу на практиці. Причиною такої розгубленості, як вбачається, частково був недостатньо чіткий розподіл повноважень між працівниками охорони та представниками міліції. У зв'язку з цим Суд зазначає, що у Керівних принципах зі свободи мирних зібрань наголошується на необхідності чіткого визначення органу, уповноваженого видавати наказ про розгін, та важливості надання достатнього часу для виконання такого наказу (див. пункт 168 Керівних принципів у пункті 113).

252. Цей аспект справи є особливо важливим у світлі висловленого міжнародною спільнотою занепокоєння щодо доречності використання працівників приватних охоронних компаній для розгону осіб, які здійснюють право на свободу мирних зібрань, і необхідності звертатися до втручання саме працівників міліції, а не працівників приватних охоронних компаній у випадку виникнення сумнівів (див. пункти 114 і 115 та див. пункті 128 щодо працівників «МО», статус яких еквівалентний статусу працівників приватних охоронних компаній).

253. Тим не менш, зазначені міркування є недостатніми для висновку Суду, що національні суди, які мали перевагу безпосередньо ознайомитися з усіма доказами у справі, у тому числі й допитати свідків, помилилися у своїх фактологічних висновках, що заявники дійсно не виконали вимогу працівників міліції розійтися. Зрештою, ситуацію 28 травня 2010 року слід розглядати не окремо, а в більш широкому контексті подій: станом на цю дату було загальновідомо про проведення будівельних робіт на території, на якій були присутні заявники, і заявники, визнавши, що брали участь в акціях протесту з 20 травня 2010 року, не могли не знати, що, скоріше за все, для запобігання їхньому втручання у вирубку дерев і проведення будівельних робіт буде залучено працівників міліції (див. докази щодо подій 20 і 25 травня у пунктах 31 і 35 та, наприклад, для порівняння рішення у справі «Пентікайнен проти Фінляндії» [ВП] (*Pentikäinen v. Finland*) [GC], заява № 11882/10, пункт 100, ЄСПЛ 2015). Крім того, не слід забувати, що надані самими заявниками докази, як вбачається, підтверджують висновок, що деякі

протестувальники дійсно намагалися перешкодити зусиллям працівників міліції відтіснити їх з будівельного майданчика, принаймні пасивно, волочачи ноги (див. пункт 45).

254. Водночас Суд повторює свій висновок, що заявників, як вбачається, було притягнуто до відповідальності за невиконання конкретного наказу розійтися, виданого 28 травня 2010 року. Він вважає, що, зокрема з огляду на важливість права на свободу мирних зібрань у демократичному суспільстві, у своєму обґрунтуванні національні суди були зобов'язані врахувати згадану можливу розгубленість заявників щодо джерела цього наказу та можливого способу його виконання.

255. Проте суди цього не зробили. Вони також не пояснили суворість накладеного на першого та другого заявників стягнення, особливо у порівнянні зі стягненнями, накладеними на інших протестувальників, а також будь-які особливості їхньої поведінки, які могли б виправдати таке ставлення. Хоча в апеляційній інстанції накладені на першого та другого заявників стягнення було пом'якшено, вони все-таки відбули дев'ять діб арешту.

256. За таких обставин Суд вважає, що національні суди не обґрунтували достатнім чином свої рішення про накладення на першого та другого заявників стягнення у виді адміністративного арешту такої суворості, а тому Уряд не довів, що застосовані до заявників санкції були пропорційними переслідуваній законній меті.

257. Висновки Суду щодо процесуальної несправедливості у провадженнях щодо першого та другого заявників (див. пункт 186) підтверджують цю непропорційність (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Карпюк та інші проти України» (*Karpyuk and Others v. Ukraine*), пункт 236).

258. Отже, було порушено статтю 11 Конвенції щодо першого та другого заявників у зв'язку з їхнім затриманням та накладенням стягнень.

259. Щодо третього – п'ятого заявників, то з наведених причин Суд не має у своєму розпорядженні беззаперечних доказів, щоб ставити під сумнів висновки національних судів щодо них. З матеріалів справи вбачається, що заявники умисно вчиняли обструкційні дії на небезпечній ділянці (див. для порівняння згадане рішення у справі «Пентікайнен проти Фінляндії» (*Pentikäinen v. Finland*), пункт 100). Крім того, протягом певного періоду часу органи державної влади проявляли терпимість навіть до такої небезпечної протестної діяльності, а затримані та притягнуті до відповідальності заявники були не через їхні акції протесту, а у зв'язку із невиконанням наказу розійтися (див. там само, пункт 108). Вжиття певних заходів у відповідь з метою подолання такої поведінки може вважатися доречним. Вітіснення заявників з будівельного майданчика та притягнення їх до відповідальності за адміністративне

правопорушення, враховуючи характер накладеного стягнення, було пропорційним переслідуваній законній меті.

260. Отже, не було порушено статтю 11 Конвенції щодо третього – п'ятого заявників у зв'язку з їхнім затриманням та притягненням їх до відповідальності.

Шостий заявник

261. Національні суди встановили, – і їхні висновки щодо цього цілком підтверджуються показаннями шостого заявника, наданими під час судового розгляду (див. пункти 65 і 66), – що шостий заявник не лише чинив непокору безпосередній вимозі працівників міліції покинути будівельний майданчик, але й вперто чинив опір, принаймні пасивно, а, можливо, й активно, спробам працівників міліції його вивести.

262. Суд також бере до уваги, що на момент вчинення заявником обструкційних дій, реалізація проєкту будівництва тривала вже півтора місяці. Його супротивники мали безліч можливостей висловити своє заперечення проти нього (див. пункт 243), у тому числі й шляхом проведення обструкційної протестної діяльності з 21 травня до 02 червня 2010 року. Той факт, що на момент подій реалізація проєкту вже відбувалася, означав наявність ще більшої кількості можливостей для будь-яких законних заходів протесту та засобів юридичного захисту.

263. За таких обставин немає підстав ставити під сумнів висновок про обґрунтованість накладеного на шостого заявника стягнення. Проте залишається розглянути, чи було накладене на нього стягнення у виді адміністративного арешту такої суворості пропорційним. У зв'язку з цим Суд повторює, що якщо застосовані до протестувальників санкції є кримінальними за своїм характером, то вони вимагають конкретного обґрунтування. Мирна демонстрація не повинна, у принципі, піддаватися загрозі кримінального покарання, а особливо позбавленню свободи. Тому Суд повинен з особливою ретельністю розглядати справи, як ця, коли ненасильницька поведінка призвела до застосування покарання у виді позбавлення свободи (див. згадане рішення у справі «Кудревічюс та інші проти Литви» (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*), пункт 146).

264. Водночас застосування покарання у виді позбавлення свободи за обструкційну протестну діяльність само собою не є несумісним зі статтею 11 Конвенції. Національні органи державної влади користуються свободою розсуду під час здійснення оцінки відповідності та пропорційності покарання, яке має бути накладено після засудження за вчинення «кримінального» правопорушення, беручи до уваги, *inter alia*, характер і серйозність відповідних осудних дій та цілі накладеного покарання.

265. Оцінюючи пропорційність накладеного на заявника стягнення, Суд зазначає, що його було визнано винним у вчиненні непокори вимозі працівників міліції покинути будівельний майданчик і чиненні опору спробам працівників міліції відтіснити його. Нічого не вказує на необґрунтованість чи нечіткість вимоги або наявність у заявника перешкод для її виконання. Якби заявник виконав вимогу, нічого б не перешкоджало йому продовжити свою акцію протесту за межами будівельного майданчика (див., *mutatis mutandis*, згадане рішення у справі «Пентікайнен проти Фінляндії» (*Pentikäinen v. Finland*), пункти 95 – 101). Крім того, заявник чітко висловив свій намір повернутися на будівельний майданчик і продовжити свої обструкціоністські дії. Зокрема, після чіткого висловлення працівникам міліції про свій намір повторно вчинити правопорушення, він не відмовився від цих тверджень у судовому засіданні та не представив жодних запевнень щодо цього (див. пункти 65 і 66 та для порівняння рішення у справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (*Steel and Others v. the United Kingdom*), від 23 вересня 1998 року, пункт 107, *Збірник рішень Європейського суду з прав людини* 1998-VII).

266. Крім того, Суд також зазначає, що заявник, хоча і був представлений захисником, належним чином не просив апеляційний суд пом'якшити накладене на нього стягнення, поставивши цей суд, який був обмежений висунутими в апеляційній скарзі аргументами (див. пункт 68), перед вибором між виправданням і закриттям справи з одного боку, що не було доречним за цих обставин, і залишенням без змін накладеного судом першої інстанції стягнення, з іншого. Дійсно, апеляційний суд переглянув справу, коли заявник вже відбув накладене на нього стягнення. Проте його позиція вказує на необґрунтовану позицію у національних судах у цілому, підтверджуючи таким чином правильність висновку, що він продовжував вважати свою поведінку цілком правомірною та, найімовірніше, міг вчинити так знову, створивши значний ризик для безпеки триваючого будівництва.

267. За таких обставин Суд вважає, що обране заявнику покарання у виді позбавлення волі на строк десять діб не може вважатися абсолютно непропорційним (див., *a contrario*, згадане рішення у справі «Фрумкін проти Росії» (*Frumkin v. Russia*), пункт 140; рішення у справах «Ішікирик проти Туреччини» (*Işıkırık v. Turkey*), заява № 41226/09, пункт 69, від 14 листопада 2017 року; «Бакір та інші проти Туреччини» (*Bakır and Others v. Turkey*), заява № 46713/10, пункт 68, від 10 липня 2018 року та «Імрет проти Туреччини (№ 2)» (*Imret v. Turkey (№ 2)*), заява № 57316/10, пункт 58, від 10 липня 2018 року).

268. З огляду на наведені міркування Суд доходить висновку, що за конкретних обставин цієї справи не можна вважати, що національні суди вийшли за межі своєї свободи розсуду.

269. Отже, у зв'язку із затриманням і накладенням стягнення на шостого заявника статтю 11 Конвенції порушено не було.

(ii) Події 31 травня та 27 травня 2010 року щодо сьомої та дев'ятого заявників відповідно

270. Сьома та дев'ятий заявники стверджували, що особи, які намагалися перешкодити їхньому протесту, заподіяли їм тілесні ушкодження.

271. Суд уже встановив, що на органи державної влади покладено зобов'язання вживати належних заходів щодо законних демонстрацій з метою забезпечення їхнього мирного проведення та безпеки усіх громадян (див. рішення у справі «Кудревічіус та інші проти Литви» (*Kudrevičius and Others v. Lithuania*), пункт 159). Суд вважає, що аналогічне зобов'язання стосується зібрання, яке, незалежно від його законності з точки зору національного законодавства, вимагає захисту статті 11 Конвенції, та про яке органи державної влади офіційно або *de facto* достатньо повідомлені, що дає можливість вжити такі заходи (див. також пункт 28 Керівних принципів зі свободи мирних зібрань, згаданих у пункті 113). Суд вважає, що у цій справі були наявні умови, що призвели до виникнення цього зобов'язання, оскільки органам державної влади, безперечно, було відомо про заплановану акцію протесту, щодо відповідних подій (27 та 31 травня 2010 року), що насправді дало їм достатньо часу для підготовки (див. пункти 24 і 76).

272. Заявники не стверджували, що працівники міліції безпосередньо брали участь у яких-небудь діях, спрямованих на перешкоджання їхнім акціям протесту 27 травня та 31 травня 2010 року. Так само не заперечувалося, що на майданчику знаходилися працівники охорони, та вони застосовували певну силу, намагаючись відтіснити заявників за межі будівельного майданчика (див. пункти 28 і 208).

273. На момент подій повноваження працівників охорони застосувати заходи примусу до протестувальників ґрунтувалися на ліцензійних умовах, які тісно пов'язали ці повноваження з повноваженнями працівників охорони, які захищали «об'єкт охорони». Формулювання пунктів 1.4.1 та 1.4.2 ліцензійних умов вказує, що «об'єктом охорони» вважалося, перш за все, чітко визначений об'єкт, доступ до якого мав контролюватися працівниками охорони, і це вважалося їхнім головним завданням (див. пункт 107).

274. На противагу не вбачається, що норми національного законодавства уповноважували працівників приватних охоронних

компаній брати на себе функції контролю над масовими заворушеннями або розгону у громадських місцях. До того ж вбачається, що навіть на чітко визначеній території, яка перебувала під охороною, повноваження працівників охорони щодо заходів примусу, у принципі, обмежувалися запобіганням доступу сторонніх осіб до цих територій (див. зазначені положення ліцензійних умов) і будь-які заходи примусу, що виходили за межі цього, могли здійснюватися лише за виняткових обставин у випадку гострої необхідності (див. умова 1.4.3 ліцензійних умов). Це, очевидно, передбачало вимогу, що у будь-яких ситуаціях, окрім екстрених, працівники охорони повинні були викликати міліцію (див. також у зв'язку з цим умову 2.2.3 ліцензійних умов у пункті 109), що, як вбачається, відповідає схваленим на міжнародному рівні сучасним принципам роботи у сфері приватних охоронних компаній (див. пункт 85 доповіді Спеціального Доповідача у пункті 115).

275. Проте ситуація 27 травня та 31 травня 2010 року відрізнялася. Суд зазначає, що висновки національних органів державної влади не суперечать наданим заявниками відеодоказам. Ці докази демонструють, що хоча майданчик було огорожено стрічкою, протестувальники *de facto* були присутні там до його огороження та перебували в обидві дати. Доступ до території не було якимось чином фізично заблоковано, окрім сигнальної стрічки (див. пункти 38 і 40). Це підтверджується висновком національних органів державної влади, що після огороження території стрічкою 28 травня 2010 року, протестувальники там уже знаходилися (див. пункт 83). За таких обставин дії працівників охорони полягали у спробах відтіснити протестувальників за межі проходження будівельної техніки та з будівельного майданчика, а не у перешкоджанні їхньому доступу до території. Ця ситуація супроводжувалася тиском і мала викликати більше незгоди, ніж проста заборона доступу до чітко визначеної та охоронюваної території. Тобто, працівники охорони діяли згідно з принципами стосовно діяльності в огороженому та визначеному периметрі з обмеженим доступом, які, як вбачається, є незастосовними, або принаймні непрактичними в контексті подій, з якими вони фактичного стикнулися.

276. Дійсно, вбачається, що національне законодавство також дозволяло працівникам охорони у більш широкому сенсі здійснювати будь-які належні дії для запобігання правопорушенням або завданню шкоди у надзвичайних ситуаціях (див. умову 1.4.3 ліцензійних умов). Проте у цій справі нічого не вказує на наявність такої надзвичайної ситуації. Насправді ситуація не була несподіваною, оскільки на момент відповідних подій (27 і 31 травня 2010 року) протистояння тривало сім та одинадцять днів відповідно, і насправді головний підрядник, який найняв працівників охорони, заздалегідь поінформував міліцію про ймовірність сутичок із

протестувальниками (див. пункт 26). У дні сутичок, коли заявникам було заподіяно тілесні ушкодження, працівники міліції перебували на майданчику у повному складі відповідно до плану охорони громадського порядку (див. пункт 76), але не вжили жодних спроб втручання, про які можна було б зазначити та які могли б попередити або ефективно контролювати сутички.

277. Хоча за певних обставин стриманість працівників міліції під час забезпечення порядку на зібраннях може бути доречною та навіть вимагатися Конвенцією, у цій справі не було жодних конкретних підстав для політики невтручання (див., наприклад, *mutatis mutandis*, ухвалу щодо прийнятності у справі «П.Ф. та І.Ф. проти Сполученого Королівства» (*P.F. and E.F. v. the United Kingdom*), заява № 28326/09, пункти 40 - 47, від 23 листопада 2010 року та рішення у справі «Кірай та Дьомьотьор проти Угорщини» (*Király and Dömötör v. Hungary*), заява № 10851/13, пункти 63 – 69, від 17 січня 2017 року). До того ж з огляду на зазначене ця політика змусила працівників охорони мати справу з протестувальниками за обставин, які мали призвести до зростання напруження, та за відсутності чітких законних повноважень на самостійне вжиття заходів примусу.

278. Крім того, зазначена неясність у статусі та повноваженнях працівників охорони посилюється твердженням про присутність на майданчику певних невстановлених, які носили бейджи працівників охорони, проте не були ними та не мали на це відповідного дозволу. Таку заяву зробив директор «МО» у прокуратурі (див. пункт 75) і воно не заперечувалася та не спростовувалася на національному рівні. Тому Суд не може не вважати це твердження достовірними. Така ситуація не відповідала передовому досвіду у сфері охоронних компаній (див. пункт 116) і порушила питання також за національним законодавством (див. пункт 106).

279. Проте вбачається, що для розслідування цього тривожного аспекту ситуації не було докладено жодних зусиль. Наприклад, не було докладено жодних зусиль для встановлення, чи належали особи, які незаконно носили бейджи «МО», до персоналу іншої приватної охоронної компанії – «ПОА», що само собою було б доказом небезпечної плутанини між ними з точки зору підпорядкування та відповідальності.

280. Суд уже встановив, що незабезпечення механізму ідентифікації залучених до операцій працівників охорони у випадках застосування сили може порушити питання за статтею 3 Конвенції (див. рішення у справі «Хрістови проти Болгарії» (*Hristovi v. Bulgaria*), заява № 42697/05, пункт 92, від 11 жовтня 2011 року щодо розгортання працівників поліції у масках без явних знаків, які б дозволили встановити їхню особу). Непроведення органами державної влади розслідування стверджуваної присутності на місці протестів невстановлених осіб, які носили знаки працівників охорони

без належного дозволу, є одним із факторів, які призвели до встановлення Судом порушення статті 3 Конвенції у цій справі (див. пункт 168). Суд вважає, що за конкретних обставин цієї справи наведені недоліки також впливають на дотримання державою-відповідачем її зобов'язань за статтею 11 Конвенції. Невжиття органами державної влади будь-яких явних кроків для розслідування цього стверджуваного втручання таких невідновлених неуповноважених осіб у протести є частиною невиконання державою-відповідачем розумних заходів для забезпечення мирного характеру протестів (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Ідентоба та інші проти Грузії» (*Identoba and Others v. Georgia*), заява № 73235/12, пункт 98, від 12 травня 2015 року та пункт 76 доповіді Спеціального доповідач ООН у пункті 115).

281. Суд вважає, що у зв'язку з (i) неналежним врегулюванням питання застосування сили працівниками охорони, (ii) неналежним розподілом відповідальності між працівниками приватної охоронної компанії та працівниками міліції під час підтримання порядку, що також дозволило б встановити особи присутніх працівників охорони, (iii) недотриманням правил щодо належного встановлення осіб, уповноважених на застосовування силових заходів та (iv) ненаданням пояснень щодо рішення працівників міліції жодним чином не втручатися у події 27 і 31 травня 2010 року, що дозволило б запобігти або ефективно контролювати сутички, держава-відповідач не дотрималася своїх зобов'язань щодо забезпечення мирного характеру протестів у ці дати.

282. Отже, було порушено статтю 11 Конвенції щодо сьомої і дев'ятого заявників у зв'язку з подіями 31 і 27 травня 2010 року відповідно.

V. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 13 КОНВЕНЦІЇ У ПОЄДНАННІ ЗІ СТАТТЕЮ 11 КОНВЕНЦІЇ

283. Заявники стверджували, що якби існувало рішення суду про заборону їхнього зібрання, то оскарження такого рішення до вищестоящего суду було б ефективним засобом юридичного захисту у зв'язку зі стверджуваним порушенням їхнього права на свободу зібрань. Щодо притягнення до адміністративної відповідальності, то звернення зі скаргами до вищестоящих судів було ефективним засобом юридичного захисту, який заявники вичерпали. Проте вони не були притягнуті до відповідальності за статтею 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що позбавило їх ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку з цією скаргою. На їхню думку, це становило порушення статті 13 Конвенції, яка передбачає:

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в [цій] Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження.»

284. Уряд не прокоментував цей аспект справи.

285. Суд вважає, що ця скарга є лише повторенням уже розглянутих ним аргументів заявників (див. пункти 233 – 241) у контексті їхньої скарги за статтею 11 Конвенції. Беручи до уваги вже встановлене порушення, Суд не вважає за необхідне виносити окреме рішення щодо прийнятності або суті скарги за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 11 Конвенції.

VI. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

286. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

287. В якості відшкодування моральної шкоди заявники вимагали такі суми:

- (i) перший і другий заявники – по 15 000 євро кожному;
- (ii) шостий заявник – 10 000 євро;
- (iii) сьома та дев'ятий заявники – по 17 000 євро кожному.

288. Перший і другий заявники також просили Суд вказати в резолютивній частині рішення про необхідність нового розгляду їхньої справи.

289. Уряд вважав ці вимоги надмірними та закликав Суд їх відхилити.

290. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує першому, другому, сьомій та дев'ятому заявникам по 6 000 євро кожному в якості відшкодування моральної шкоди.

291. Суд також зазначає, що у цій справі він встановив порушення гарантії справедливого судового розгляду щодо першого та другого заявників, і що національне законодавство передбачає можливість відновлення провадження (див. пункт 99). Суд вважає, що незважаючи на суму, яку він присудив відповідно до статті 41 Конвенції, належною формою відшкодування у їхніх справах було б відновлення провадження, у разі подання відповідної заяви (див., наприклад, рішення у справах «Ярослав Белоусов проти Росії» (*Yaroslav Belousov v. Russia*), заяви № 2653/13 і № 60980/14, пункт 193, від 04 жовтня 2016 року, «Ігранов та інші проти Росії»

(*Igranov and Others v. Russia*), заява № 42399/13 та 8 інших, пункт 39, від 20 березня 2018 року та «Топі проти Альбанії» (*Topi v. Albania*), заява № 14816/08, пункт 65, від 22 травня 2018 року).

В. Судові та інші витрати

292. Заявники також вимагали 13 608 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених у національних судах, та 9 912 євро в якості компенсації судових витрат, понесених у Суді.

293. Уряд заперечив проти цих вимог. Уряд зазначив, що сума, яка вимагалася в якості компенсації витрат, понесених під час провадження у національних судах, стосувалася чотирнадцяти клієнтів у національних провадженнях, з яких лише одинадцять були заявниками. Вимоги щодо адміністративних і поштових витрат не були підтверджені належними документами, а загальна сума, яка вимагалася, 20 328 євро, не могла вважатися неминучими витратами.

294. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними та неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У цій справі з огляду на наявні в нього документи та зазначені критерії, зокрема складність справи, Суд вважає за розумне присудити першому, другому, шостому, сьомій та дев'ятому заявникам спільно суму у розмірі 16 600 євро, яка покриває всі вимоги щодо компенсації судових та інших витрат.

С. Пеня

295. Суд вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД

1. *Оголошує* одноголосно прийнятними такі скарги:

- (a) скарги сьомої та дев'ятого заявників за статтею 3 Конвенції,
- (b) скарги першого та другого заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції,
- (c) скарги першого – шостого заявників за статтею 11 Конвенції щодо їхнього затримання та притягнення до відповідальності, а також
- (d) скарги сьомої та дев'ятого заявників за статтею 11 Конвенції щодо застосування до них фізичного насилля 31 і 27 травня 2010 року відповідно;

2. *Оголошує* шістьма голосами проти одного решту скарг у заяві неприйнятними;
3. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників;
4. *Постановляє* одноголосно, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників;
5. *Постановляє* одноголосно, що було порушено пункт 1 статті 6 Конвенції щодо першого та другого заявників;
6. *Постановляє* одноголосно, що було порушено статтю 11 Конвенції щодо першого та другого заявників у зв'язку з їхнім затриманням і притягненням до відповідальності;
7. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушено статтю 11 Конвенції щодо третього, четвертого та п'ятого заявників у зв'язку з їхнім затриманням і притягненням до відповідальності;
8. *Постановляє* шістьма голосами проти одного, що не було порушено статтю 11 Конвенції щодо шостого заявника у зв'язку з його затриманням і притягненням до відповідальності;
9. *Постановляє* одноголосно, що було порушено статтю 11 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників у зв'язку з подіями 31 і 27 травня 2010 року відповідно;
10. *Постановляє* одноголосно, що немає необхідності розглядати питання прийнятності або суті скарги за статтею 13 Конвенції у поєднанні зі статтею 11 Конвенції;
11. *Постановляє* одноголосно, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції держава-відповідач повинна сплатити заявникам такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (і) по 6 000 (шість тисяч) євро першому, другому, сьомій та дев'ятому заявникам та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, в якості відшкодування моральної шкоди;

(ii) 16 600 (шістнадцять тисяч шістсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись, спільно першому, другому, сьомій та дев'ятому заявникам, в якості компенсації судових та інших витрат;

(b) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;

12. *Відхиляє* шістьма голосами проти одного решту вимог заявників щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 18 червня 2019 року відповідно до пунктів 2 та 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Маріалена Цирлі
(*Marialena Tsirli*)
Секретар

Джон Фрідрік Кьолбро
(*Jon Fridrik Kjølbro*)
Голова

Відповідно до пункту 2 статті 45 Конвенції та пункту 2 Правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додається окрема думка судді П. Пінто де Альбукерке, яка частково не співпадає з позицією більшості.

Дж.Ф.К.
М.Ц.

ОКРЕМА ДУМКА СУДДІ ПІНТО ДЕ АЛЬБУКЕРКЕ, ЯКА ЧАСТКОВО НЕ СПІВПАДАЄ З ПОЗИЦІЄЮ БІЛЬШОСТІ

1. З усією повагою я не погоджуюся із висновком Суду про неприйнятність скарги третього заявника за статтею 3 Європейської Конвенції з прав людини (далі – Конвенція). Я також вважаю, що було порушено матеріальний аспект статті 3 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників. Насамкінець, я не можу погодитися із невстановленням порушення статті 11 Конвенції у зв'язку зі скаргами третього, четвертого, п'ятого та шостого заявників щодо їхнього затримання та накладення стягнень. В усіх інших аспектах я погоджуюсь з висновками більшості щодо встановлення порушень.

2. З цієї справи випливають надзвичайно важливі наслідки для права на свободу демонстрації, зокрема тому, що вона стосується безпеки та захисту протестувальників, які стикаються з насильницькими діями працівників приватних охоронних компаній та міліції. Я не впевнений, що більшість належним чином дослідила ці наслідки. Щодо скарг за статтею 3 Конвенції більшість необґрунтовано погодилася з описом подій, який є явно сприятливішим для Уряду. Я шкодую, що Європейський суд з прав людини (далі – Суд) не дотримався належного балансу під час оцінки необхідності втручання у демократичному суспільстві щодо стверджуваних порушень статті 11 Конвенції.

I. Ненадання Урядом належної інформації

3. По-перше, я хотів би надати загальний коментар щодо ненадання Урядом цьому Суду ключових документів: у випадку ненадання Урядом відповідної інформації не з вини заявників, ці прогалини мають тлумачитися на користь останніх.

4. Наприклад, Уряд не надав Суду копію постанови про відмову у порушенні кримінального провадження за скаргою сьомої та дев'ятого заявників через «незрозумілі»¹ причини – таким чином, «позбавив[ши] Суд повноцінної можливості проаналізувати вжиті органами державної влади заходи для розслідування тверджень заявників»². Дійсно, більшість встановила, що сьома та дев'ятий заявники були позбавлені можливості дізнатися про результат

¹ Пункт 163 рішення.

² Пункт 163 рішення.

розслідування їхніх скарг, і у зв'язку з цим було встановлено порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції³.

5. Проте більшість помиляється, не застосовуючи таке саме обґрунтування до інших скарг, зокрема до стверджуваних порушень матеріального аспекту статті 3 Конвенції. Коли Уряд посиляється на знищення відповідних документів, як на підставу ненадання відповідної інформації, а сторони надають різні версії обставин, які призвели до подання скарги, Суд повинен розглянути суть скарг виключно на підставі доводів заявників⁴. Така практика визнає, що держава має непропорційно привілейований доступ до інформації та розслідування порівняно із заявниками, а тому повинна нести відповідальність за ненадання фактів для оцінки Суду.

6. Усупереч цьому підходу, більшість вирішила питання таких прогалин на користь Уряду, що я розгляну далі.

II. Стаття 3 Конвенції

і. Неприйнятність скарги третього заявника

7. Я вражений тим, що більшість не розглянула дуже тривожну поведінку двох робітників (А. та К.) під час їхньої роботи та застосування бензопил для залякування третього заявника. За власною версією Суду:

«На певній відстані від цієї сутички два робітника вмикають свої бензопили. Водночас особа, ідентифікована як третій заявник, наближається до одного з робітників і протистоїть йому, піднімаючи та розводячи руки. Декілька інших осіб також наближаються до робітника. Показується, як робітник відступає, тримаючи бензопилу та розмахуючи нею перед собою горизонтальними півколами.»⁵

8. Більшість тлумачить цю частину відео як те, що третій заявник наблизився та став навпроти одного з робітників. Цей висновок є неправильним з двох причин. По-перше, увімкнення робітниками бензопил і наближення заявника до одного з них є подіями, які відбулися «одночасно», і цілком ймовірно, що відповідний робітник увімкнув бензопилу, побачивши, що до нього наближається заявник.

³ Пункт 164 рішення.

⁴ Див. рішення у справі «Сударков проти Росії» (*Sudarkov v. Russia*), заява № 3130/03, пункти 63 і 64, від 10 липня 2008 року), в якому Суд визнав безперечним наведений заявником опис щодо умов його перевезення до місця тримання під вартою, встановивши порушення статті 3 Конвенції, коли Уряд посилявся на знищення відповідних документів як на причину ненадання відповідної інформації.

⁵ Пункт 42 рішення.

Це дійсно є більш правдоподібним поясненням аніж те, що заявник підійшов до робітника, коли побачив, що той увімкнув бензопилу.

По-друге, непроведення державою ефективного розслідування є причиною будь-якої неоднозначності у цьому питанні. Складність у встановленні того, чи наявні які-небудь підстави для тверджень про жорстоке поводження, полягає у непроведенні органами державної влади ефективного розслідування скарг.

9. Навіть припустивши, що відповідний робітник працював із бензопилою ще до того, як третій заявник почав наближатися до нього, питання про те, чи полягала мета дій робітника у залякуванні третього заявника, є лише одним із факторів, який слід врахувати. У будь-якому разі, відсутність будь-якої такої мети не може остаточно виключити порушення статті 3 Конвенції⁶.

10. Крім того, коли особа піднімає та розводить руки, це зазвичай розуміється як те, що в особи, яка наближається, немає наміру застосувати насилля та чітко демонструє, що в її руках немає зброї. Дійсно, таким є надане заявниками у їхніх доводах пояснення та воно відповідає мирному характеру протестів, які не передбачали застосування будь-якої зброї чи насилля. Охарактеризувати поведінку заявника як конфронтаційну та вважати її прийнятною підставою для відповіді на неї бензопилою – це شوкує.

11. Крім того, як було зазначено, робітник не лише увімкнув бензопилу, але й розмахував нею горизонтальними півколами перед третім заявником. Будь-яка раціональна особа розцінить таку поведінку як погрозу застосувати інструмент проти протестувальників, і вона є особливо жахливою з огляду на те, що жоден з учасників не був озброєним. Іншими словами, навіть якби заявник дійсно добровільно наразив себе на небезпеку, наблизившись до увімкненої бензопили, ніщо не може виправдати те, що робітник розмахував нею перед собою півколами, ніби погрожуючи застосувати її проти заявника.

12. Що ще важливіше, зосереджуючись на діях заявника, коли бензопила використовувалась як погроза, більшість вважає, що потенційний потерпілий має відступити, якщо відбувається таке залякування⁷. Ніщо у практиці цього Суду не підтверджує таку позицію. Стаття 3 Конвенції покладає на держави зобов'язання не застосовувати нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження, а не зобов'язує осіб уникати його, коли держава

⁶ Див. доповідь Комісії у справі «Данія, Норвегія, Швеція і Нідерланди проти Греції» (*Denmark, Norway, Sweden and the Netherlands v. Greece*), заяви № 3321/67, № 3322/67, № 3323/67 і № 3344/67, від 05 листопада 1969 року, Щорічник XII та рішення у справі «Пірс проти Греції» (*Peers v. Greece*), заява № 28524/95, пункт 74, ЄСПЛ 2001-III.

⁷ Пункт 146 рішення.

намагається так вчинити. За власними словами Суду «Вона категорично забороняє катування, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження, незалежно від обставин і поведінки потерпілого»⁸.

13. Отже, скарга третього заявника є прийнятною. Крім того, я вважаю, що на державу може бути покладена відповідальність за дії двох робітників, оскільки субпідрядник, який їх найняв, був комунальним підприємством, яким керувала призначена міською радою особа, та був підзвітним цьому органу, інцидент відбувся під час спроби робітників зрізати дерева, а працівники міліції не вчинили жодних заходів у зв'язку з діями робітників⁹.

ii. Порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції щодо сьомої та дев'ятого заявників

14. Більшість відхиляє інформацію про належним чином задокументовані тілесні ушкодження сьомої та дев'ятого заявника, заподіяні робітниками на місці проведення протесту внаслідок того, що протестувальники «активно намагалися перешкодити роботі увімкненої будівельної техніки», і характеризує напад як «направлений на розгін протесту»¹⁰. Хоча відтіснення протестувальників із будівельного майданчика дійсно не може вважатися жорстоким поводженням *per se*, застосування під час цього надмірного насилля не є допустимим. Крім того, як було встановлено, поведінка потерпілих та обставини, які призвели до такого, яке принижує гідність, поводження, не можуть виходити за межі абсолютної заборони, встановленої статтею 3 Конвенції.

15. Інша підстава для відхилення більшістю порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції – нездатність заявників вказати, хто саме заподіяв їм тілесні ушкодження. Як більшість визнала, ці тілесні ушкодження точно були заподіяні під час протесту: «твердження сьомої та дев'ятого заявників про жорстоке поводження з ними під час протестів у парку імені Максима Горького підтверджувалися медичними доказами щодо наявності тілесних ушкоджень»¹¹. До того ж не заперечується, що заподіяння тілесних ушкоджень відбулося протягом «бурхливої сцени за участю десятків осіб, під час якої чоловіки у чорному одязі намагаються відтіснити протестувальників від дерев, а протестувальники намагаються втриматися на місці та відштовхуються»¹². У цьому контексті

⁸ Див. рішення у справі «Денис Васильєв проти Росії» (*Denis Vasilyev v. Russia*), заява № 32704/04, пункт 114, від 17 грудня 2009 року.

⁹ Пункт 42 рішення («Декілька працівників міліції спостерігають»).

¹⁰ Пункт 154 рішення.

¹¹ Пункт 160 рішення.

¹² Пункт 42 рішення.

нездатність заявників ідентифікувати конкретну особу, яка несла відповідальність за їхні тілесні ушкодження, є цілком обґрунтованою. Тягар покладається на державу, яка не розпочала ефективного розслідування, у зв'язку з чим більшість визнала, що було порушено процесуальний аспект статті 3 Конвенції¹³. Неправильно карати заявників за відсутність інформації, за яку відповідає держава. Тим паче, що більшість сама критикувала Уряд за незабезпечення ефективного механізму встановлення осіб персоналу охорони, залученого до операцій, під час яких було застосовано силу¹⁴.

III. Стаття 11 Конвенції

16. У цій справі більшість значною мірою – та, на мою думку, неправильно – посиляється на «неправомірний» характер демонстрації та дій заявників. Проте практика Суду передбачає, що якщо зібрання є мирним, сам факт його неправомірності не позбавляє його захисту за статтею 11 Конвенції¹⁵.

17. Навіть в контексті протестів, які є незаконними відповідно до національного законодавства, право на свободу мирних зібрань є однією з основ демократичного суспільства, та його не слід тлумачити вузько. Це є усталеним принципом європейської правозахисної системи ще з часів існування Комісії. Фактично, хоча у справі «Г. проти Німеччини» (*G v. Germany*)¹⁶ засудження заявника зрештою було визнано необхідним у демократичному суспільстві, Комісія наголосила, що незаконний характер протесту не повинен сам собою бути вирішальним фактором під час аналізу стверджуваного порушення статті 11 Конвенції.

18. Дійсно, у справі «Нуреттін Альдемір та інші проти Туреччини» (*Nurettin Aldemir and Others v. Turkey*)¹⁷ з обставинами, подібними цій справі, Суд встановив, що примусове припинення працівниками охорони демонстрації, яка була незаконною відповідно до національного законодавства, становило порушення статті 11 Конвенції, оскільки втручання у зібрання та застосування

¹³ Пункт 168 рішення.

¹⁴ Пункт 279 рішення.

¹⁵ Див. рішення у справі «Єва Молнар проти Угорщини» (*Éva Molnár v. Hungary*), заява № 10346/05, від 07 жовтня 2008 року та ухвалу щодо прийнятності у справі «Лукас проти Сполученого Королівства» (*Lucas v. United Kingdom*), заява № 39013/02, від 18 березня 2003 року.

¹⁶ Див. рішення Комісії у справі «Г. проти Німеччини» (*G v. Germany*), заява № 13079/87, DR 60.

¹⁷ Рішення у справі «Нуреттін Альдемір та інші проти Туреччини» (*Nurettin Aldemir and Others v. Turkey*), заяви № 32124/02, № 32126/02, № 32129/02, № 32132/02, № 32133/02, № 32137/02 і № 32138/02, від 18 грудня 2007 року.

працівниками поліції сили для розгону учасників, а також подальше (хоча безуспішне) переслідування заявників могло мати негативні наслідки і знеохотити заявників брати участь у таких зібраннях. Немає підстав, чому б Суд мав відійти від такого висновку в цій справі.

19. Аналогічно, у справі «Езелін проти Франції» (*Ezelin v France*)¹⁸, хоча протестувальники діяли явно незаконно, у тому числі погрожували працівникам поліції нецензурними висловами та малювали образливі графіті на адміністративних будівлях, Суд встановив, що вжиті Асоціацією адвокатів заявника каральні заходи порушили його право за статтею 11 Конвенції. Зокрема, Суд описав застосовану Асоціацією адвокатів санкцію, як «мінімальну», хоча все одно встановив, що вона «не була необхідною у демократичному суспільстві»¹⁹.

20. Крім того, держави мають негативне зобов'язання утримуватися від будь-якого втручання у права, захищені статтею 11 Конвенції, якщо тільки це втручання не відповідає пункту 2 статті 11 Конвенції²⁰. Пункт 2 статті 11 Конвенції вимагає, щоб втручання було встановлено законом і необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, або для захисту прав і свобод інших осіб.

21. У цій справі втручання у право заявників на свободу зібрань безумовно було встановлено законом і переслідувало законну мету, проте аж ніяк не було «необхідним у демократичному суспільстві».

22. Втручання є «необхідним у демократичному суспільстві», тільки якщо воно відповідає «нагальній суспільній потребі» та, зокрема, якщо воно є пропорційним переслідуваній законній меті, і якщо підстави, наведені національними органами державної влади для його виправдання, є «відповідними та достатніми»²¹. Хоча саме національні органи державної влади повинні здійснювати початкову оцінку всіх цих аспектів, цей Суд уповноважений здійснювати остаточну оцінку щодо того, чи було втручання необхідним.

¹⁸Рішення у справі «Езелін проти Франції» (*Ezelin v France*), заява № 11800/85, від 26 квітня 1991 року.

¹⁹ Там само, пункт 53.

²⁰Рішення у справі «Вільсон, Національна спілка журналістів та інші проти Сполученого Королівства» (*Wilson, National Union of Journalists and Others v. the United Kingdom*), заяви № 30668/96, № 30671/96 та № 30678/96, пункт 41, ЄСПЛ 2002-V.

²¹ Див., наприклад, рішення у справах «Костер проти Сполученого Королівства» [ВП] (*Coster v. the United Kingdom*) [GC], заява № 24876/94, пункт 104, ЄСПЛ 2001, та «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» [ВП] (*S. and Marper v. the United Kingdom*) [GC], заяви № 30562/04 і № 30566/04, пункт 101, ЄСПЛ 2008.

23. З огляду на обставини цієї справи, важко погодитися, що накладення на заявників стягнень було «необхідним у демократичному суспільстві».

24. Як неодноразово наголошувалось ОБСЄ, Венеціанською комісією та Спеціальним доповідачем ООН з питань права на свободу мирних зібрань та асоціацій, існує презумпція на користь проведення мирних зібрань, що означає, що зібрання має вважатися таким, що не становить загрози громадському порядку, поки та якщо Уряд не висуває переконливих доказів, які спростовують цю презумпцію²². У цій справі Уряд необхідною мірою не довів, що насильницькі дії були розпочаті учасниками демонстрації, тим більше, що заявники жодним чином не були причетними до жодних насильницьких дій проти працівників міліції або працівників приватних охоронних компаній. Наявні докази дійсно спростовують цю тезу. Більшість не взяла до уваги цю презумпцію, визнану сучасними міжнародними стандартами у галузі прав людини.

і. Третій – п'ятий заявники

25. З огляду на факти більшість визнала, що вимога працівників міліції розійтися була озвучена «без використання підсилюючого обладнання, незважаючи на галас довкола», і що «є підстави сумніватися, що коли працівники міліції повторили наказ, усі протестувальники одразу почули та зрозуміли його»²³. Крім того, більшість визнала, що «коли працівники міліції звернулися з цим наказом, усі протестувальники знаходилися на невеличкій ділянці, оточеній працівниками охорони»²⁴. Насамкінець, більшість заходить настільки далеко, що визнає, що «причиною такої розгубленості, як вбачається, частково був недостатньо чіткий розподіл повноважень між працівниками охорони та працівниками міліції»²⁵ та на підставі цього більшість навіть критикувала національні суди за те, що у своєму обґрунтуванні вони не взяли до уваги «згадану можливу розгубленість заявників щодо джерела цього наказу та можливого способу його виконання»²⁶.

²² Див. Керівні принципи Венеціанської комісії та ОБСЄ/БДПЛ щодо свободи мирних зібрань, 2010 рік, друге видання, пункт 2.1, і Доповідь Спеціального доповідача з питань права на свободу мирних зібрань та асоціацій від 24 квітня 2013 року, A/HRC/23/39, пункт 50. Див. також мою думку в рішенні у справі «Прімов та інші проти Росії» (*Primov and Others v. Russia*), заява № 17391/06, від 12 червня 2014 року.

²³ Пункт 250 рішення.

²⁴ Там само.

²⁵ Пункт 251 рішення.

²⁶ Пункт 254 рішення.

26. Тим не менш, на підставі логічно необґрунтованих доводів більшість згодом погоджується з фактологічними висновками національних судів, що заявники не виконали вимогу працівників міліції покинути територію.

27. Більшість наводить два аргументи в обґрунтування своєї оцінки доказів: «заявники не могли не знати, що, скоріше за все, для запобігання їхньому втручання у вирубку дерев і проведення будівельних робіт буде залучено працівників міліції» та «надані самими заявниками докази, як вбачається, підтверджують висновок про те, що деякі протестувальники дійсно намагалися перешкодити зусиллям працівників міліції відтіснити їх з будівельного майданчика, принаймні пасивно, волочачи ноги»²⁷. Жоден з цих аргументів не є переконливим.

28. Припущення, що заявники «не могли не знати, що ... буде залучено працівників міліції», щоб зупинити їх, не є належною підставою для обвинувачення їх в адміністративному правопорушенні за статтею 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за яке передбачалося стягнення у виді штрафу або арешту на строк до п'ятнадцяти діб²⁸. Це правопорушення вимагає наявності не лише озвученої «законної» вимоги працівника міліції, а також «злісної» непокори осіб, яким вона була адресована. Недостатньо того, щоб особа усвідомлювала, що цілком ймовірно, що вимога працівника міліції може бути адресована їй. Працівник міліції повинен був звернутися до заявників із чітким наказом так, щоб його можна було почути, та щоб він був реальним для виконання, чого не було в цій справі, як вже було встановлено в оцінці фактів Судом²⁹. Опис більшості щодо хаотичного характеру подій, за яких була озвучена вимога працівників міліції, прямо суперечить висновку більшості, що заявники зрозуміли вимогу працівників міліції та вчинили «злісну» непокору вимозі покинути територію³⁰.

29. Крім того, той факт, що «деякі протестувальники дійсно намагалися перешкодити зусиллям працівників міліції відтіснити їх з будівельного майданчика, принаймні пасивно, волочачи ноги»³¹, також є недостатнім для обвинувачення заявників у зазначеному правопорушенні. Немає жодних доказів, окрім рапортів працівників

²⁷ Пункт 253 рішення.

²⁸ Пункт 97 рішення.

²⁹ Принаймні дивно, що з одного боку більшість не бажає відхилятися від фактологічних висновків національних судів (пункт 253 рішення), а з іншого – критикує ті самі суди за те, що вони не взяли до уваги «можливу розгубленість заявників щодо джерела цього наказу» (пункт 254 рішення). Така критика може означати, що Суд відхиляється від цих фактологічних висновків.

³⁰ Пункт 259 рішення.

³¹ Пункт 253 рішення.

міліції, що заявники дійсно так поводитися³². Обвинувачення заявників у вчиненні адміністративного правопорушення, яке полягало у «злісній непокорі», на підставі поведінки третіх осіб так, ніби існувала колективна відповідальність усіх учасників демонстрації, порушує основоположний принцип індивідуальної кримінальної відповідальності.

30. Навіть якщо припустити, що була «законна» вимога, тобто, вона була чутна, і що третій – п'ятий заявники зрозуміли її, на них не мало бути накладено кримінальне покарання, просто тому, що не було жодних доказів їхньої «злісної» непокори. З наявних в Суду матеріалів вбачається, що їхній намір полягав у приверненні уваги громадськості та влади міста до питань загального інтересу.

31. Насамкінець, більшість намагається зменшити важливість негативних наслідків кримінального покарання третього – п'ятого заявників, стверджуючи, що штрафи хоч і були, але невеликі за розміром. Разом з цим більшість ігнорує практику Суду, якою встановлено, що «[я]кщо застосовані до демонстрантів санкції є кримінальними за своїм характером, вони вимагають особливого обґрунтування... Так, Суд з особливою ретельністю повинен розглядати випадки, коли застосовані національними органами державної влади санкції за ненасильницьку поведінку передбачають позбавлення свободи»³³.

32. Відповідно до такого ретельного розгляду обставини протесту не призводять до будь-якої необхідності застосування кримінального покарання: третій – п'ятий заявники поводитися мирно, були неозброєними, були оточені працівниками приватної охоронної компанії, та не становили загрози жодній особі або якому-небудь майну.

ii. Шостий заявник

33. Більшість також стверджує, що накладене на шостого заявника стягнення у виді арешту на строк десять діб, виправдовує втручання у його свободу зібрань. Вражає те, що таке саме стягнення, накладене на першого та другого заявників за аналогічне правопорушення, більшість вважає необґрунтованим³⁴. Така позиція є незрозумілою навіть з огляду на те, що більшість невпевнена щодо поведінки, за яку

³² Це говорить про те, що у пунктах 248 і 253, у частині рішення щодо права, більшість посилається не на рапорти працівників міліції, зазначені у пункті 43, а тільки на відеоматеріали, згадані у пункті 45. Вбачається, що більшість сама не довіряє рапортам працівників міліції.

³³ Рішення у справі «Кудревічюс та інші проти Литви» [ВП] (*Kudrevicius and Others v. Lithuania*) [GC], заява № 37553/05, пункт 146, від 15 січня 2015 року. Внутрішні цитати опущено.

³⁴ Пункт 255 рішення.

вона критикує шостого заявника, оскільки вона згадує про нього як про такого, що чинив опір працівникам міліції «принаймні пасивно, а, можливо, й активно»³⁵. Справа в тому, що в рішеннях національних судів не згадується про масштаб спричиненого цим заявником порушення порядку. Отже, найменше, що могла та повинна була зробити більшість, – припустити, що протидія заявника була просто пасивною.

34. Крім того, доволі дивно, що більшість засуджує заявника за те, що він відмовився від своїх попередніх показань (наданих працівникам міліції), коли його доставили до суду першої інстанції, і «не представив жодних запевнень щодо цього»³⁶. Немає жодних доказів, що суддя, який розглядав справу, питав заявника, чи планував він продовжувати свою, як стверджувалося, обструкціоністську діяльність, або що під час судового розгляду заявник за власною ініціативою надавав показання, які чітко підтверджували його намір продовжувати таку діяльність. За загальним визнанням, він надав такі показання працівникам міліції, коли його вивели з місця подій³⁷. Проте нічого не вказує, що він не змінив свою позицію на момент розгляду справи судом.

35. Репресивний тон більшості помітний не тільки в її оцінці ризику вчинення повторного правопорушення заявником, але і в тому, як вона оцінює його процесуальну поведінку. Окрім доволі нечіткого зауваження щодо його «необґрунтованої позиції у національних судах у цілому»³⁸, більшість помиляється у своїй оцінці процесуальних обов'язків відповідача. Відповідно до конвенційного принципу щодо безпосередності³⁹ відповідач не зобов'язаний відмовлятися від показань, з якими навіть не стикався під час судового розгляду, тим більше – від показань, які він нібито надав у міліції за невідомих обставин та за відсутності правової допомоги. Більшість заходить занадто далеко, приписуючи відповідачу «намір вчинення повторного правопорушення»⁴⁰ на підставі цих стверджуваних заяв, зроблених до судового розгляду, які не були підтверджені у судовому засіданні. Більш католична, ніж Папа Римський, більшість вимагає, щоб заявник «відмовився»⁴¹ від своїх

³⁵ Пункт 261 рішення.

³⁶ Пункт 265 рішення.

³⁷ Пункт 65 рішення.

³⁸ Пункт 266 рішення.

³⁹ Див. мою критику занадто неліберальної позиції Суду в рішенні у справі «Муртазалієва проти Росії» (*Murtazaliyeva v. Russia*), заява № 36658/05, від 18 грудня 2018 року, а також допис Лоренса Лаврисена «Муртазалієва проти Росії»: щодо допиту свідків і «корозійного розширення» перевірки загальної справедливості», у блозі «*Strasbourg Observers*», від 25 січня 2019 року.

⁴⁰ Пункт 265 рішення.

тверджень, зроблених до судового розгляду, та навіть надав якісь «запевнення»,⁴² на які не посилалися національні суди ні в рішенні суду першої інстанції, ні в рішенні апеляційного суду⁴³.

36. Відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, адміністративний арешт може застосовуватися лише у виняткових випадках⁴⁴. Суд першої інстанції не пояснив винятковий характер справ заявників, який міг би виправдати суворість накладених на них стягнень. У своїй апеляційній скарзі шостий заявник не просив пом'якшити його покарання, наполягаючи натомість на своїй невинуватості. Апеляційний суд розглянув його справу 15 вересня 2010 року, майже через два місяці після того, як заявник у повному обсязі відбув десятиденний строк свого арешту. Тому пом'якшення його покарання на цій стадії не могло б ефективно виправити вплив необґрунтованої суворості накладеного судом першої інстанції покарання⁴⁵. Більшість визнає цей факт, проте обвинувачує відповідача у тому, що він скористався своїм процесуальним правом оскаржити обране покарання та просити про виправдання⁴⁶. Це є неприйнятним підходом у суді, не говорячи вже про суд з прав людини.

37. Насамкінець, у принципі, обрання покарання у виді позбавлення свободи за просту відмову покинути місце протесту має вважатися непропорційним, незалежно від його тривалості. «Мирна демонстрація, у принципі, не повинна піддаватися загрозі кримінального покарання, а особливо позбавлення свободи»⁴⁷.

38. Немає жодних ознак того, що заявник повадився жорстоко або агресивно під час протесту або коли чинив опір спробам працівників міліції вивести його. Натомість, ствердженню відмову заявника виконати вимогу працівників міліції слід розглядати, як продовження його протесту. За відсутності будь-яких ознак насильницьких дій з боку шостого заявника накладення у зв'язку з цим стягнення у виді арешту будь-якої тривалості не може бути виправданим.

39. Окрім кримінального покарання, насилля та агресія, пов'язані з розгоном протестувальників, не можуть вважатися необхідними у демократичному суспільстві. Згідно з твердженнями заявників у період з 20 травня до 06 червня 2010 року вони зазнали фізичного

⁴¹ Там само.

⁴² Там само.

⁴³ Пункти 66 і 68 рішення.

⁴⁴ Пункт 96 рішення.

⁴⁵ Див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Швидка проти України» (*Shvydka v. Ukraine*), заява № 17888/12, пункти 53 і 54, від 30 жовтня 2014 року.

⁴⁶ Пункт 266 рішення.

⁴⁷ Згадане рішення у справі «Кудревічюс та інші проти Литви» (*Kudrevicius and Others v. Lithuania*), пункт 146.

насилля робітників і працівників приватної охоронної компанії, а також усних погроз⁴⁸. На мою думку, ці приклади насилля не були належним чином враховані.

40. Хоча певне фізичне втручання може бути прийнятним як крайній захід фізичного виведення протестувальників з майданчика у випадку їхньої відмови його покинути, відеозаписи, фотографії, медичні докази та показання свідків чітко доводять, що у цьому випадку було застосовано достатньо надмірну силу, щоб заподіяти учасникам тілесні ушкодження. Враховуючи, що жоден із заявник не був озброєним та не погрожував застосуванням сили, та що учасників протесту не було більше, ніж працівників приватної охоронної компанії та міліції, я просто не можу погодитися з позицією, що накладення на них стягнень було «необхідним у демократичному суспільстві».

Отже, було порушено статтю 11 Конвенції у зв'язку із затриманням, визнанням винними та накладенням стягнення на третього – шостого заявників.

IV. Висновок

41. Ця справа є надзвичайно важливою з огляду на позицію Суду щодо відповідальності держави-відповідача за дії працівників приватних охоронних компаній під час їхнього втручання у право на демонстрації. На жаль, це правильне рішення не супроводжувалося такою самою правильною оцінкою фактів, що продемонструвало вражаючу логічну непослідовність, посилену неправильною оцінкою процесуальних обов'язків шостого заявника. Я боюся, що репресивний тон певних уривків рішення є нічим іншим, ніж ознакою неліберальних настроїв, що панують у Страсбурзі.

⁴⁸ Відповідь заявників на зауваження Уряду щодо прийнятності та суті, від 08 жовтня 2014 року, пункт 19.